
2019

XVIII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА АЗІЇ

---

31 липня 2019 р.

Переяслав-Хмельницький

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки
в країнах Європи та Азії»**

31 липня 2019 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

XVIII Международной научно-практической интернет-конференции
**«Проблемы и перспективы развития современной науки
в странах Европы и Азии»**

31 июля 2019 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ

Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2019 р. – 81 с.

Материалы XVIII Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Европы и Азии»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницький, 2019 г. – 81 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор исторических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, ректор ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко – к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;

В.А. Вінс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко – к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;

В.А. Вінс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Члены оргкомитета интернет-конференции:

Ю.В. Бобровнік,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,

А.М. Вовкодав.

Составители сборника:

Ю.В. Бобровнік,

А.М. Вовкодав.

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ**Віталій Гончарук
(Умань, Україна)****ПРОБЛЕМА УТИЛІЗАЦІЇ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

Сучасна епоха – це епоха бурхливого розвитку науки і техніки, неконтрольованого зростання населення Землі, поступової деградації природного середовища під впливом негативних антропогенних чинників. Тема утилізації відходів є дуже актуальною саме в наш час, адже за роки незалежності України не було досягнуто значних зрушень із цієї теми. Українська держава є європейським лідером за кількістю відходів на душу населення, що є негативним показником. Екологічна ситуація погіршується з кожним роком, забруднюється все більша частина атмосфери [1].

Проблема поводження з відходами є однією з ключових екологічних проблем, особливо в Україні. Теоретичним і прикладним аспектам вирішення багатогранних проблем утилізації відходів в Україні та світі присвячені праці В. Доскіч, Т. Харченко, Ю. Сагайдак, М. Романів, Ю. Кутової та ін. [2; 3].

Метою статті є дослідження проблеми утилізації відходів в Україні та інших країнах світу, обґрунтування доцільності утилізації твердих побутових відходів (ТПВ). При проведенні дослідження використовувалися методи аналізу, синтезу, наукового порівняння та узагальнення.

Уряд України не приділяє значущості утилізації сміття, що вже починає погано відображатися на довкіллі та на здоров'ї населення. В Україні прийнято Закон «Про відходи» [5], в ньому зазначені загальні аспекти поводження з відходами, включно з небезпечними, проте він не діє належно. Проблему утилізації відходів слід розглядати як одну з головних проблем України. Звалища відходів та полігони – це природоохоронні спорудження, призначені для складування твердих побутових відходів, які забезпечують захист від забруднення атмосфери, ґрунтів, підземних і поверхневих вод, що перешкоджають поширенню патогенних мікроорганізмів за межі площадки складування [2]. Ці звалища та полігони здійснюють знезаражування ТПВ біологічним способом та складають 5–7% від всієї території України, проте, замість цього українці могли б їх переробляти та отримувати нову продукцію, як у інших країнах світу.

За статистичними даними, на початок II півріччя 2018 року, на території України налічується 6,5 тис. полігонів та 35 тис. сміттєзвалищ, а разом вони складають 42 тисячі квадратних метрів, для порівняння, площа Данії становить 43 тисячі квадратних метрів. З кожним роком цей показник стає все вищим. Більшість складів для сміття не відповідають вимогам державних стандартів, тому дуже небезпечним є зберігання хімічних, специфічних відходів, що утворюються у процесі медичного обслуговування, ветеринарної практики та пов'язаних з ними дослідних робіт.

Відходи поділяють на: побутові (комунальні) – тверді та рідкі відходи, які утворюються в результаті життєдіяльності людей та амортизації предметів побуту; промислові – залишки сировини, матеріалів, напівфабрикатів, які утворилися при виробництві продукції або втратили повністю чи частково початкові споживчі властивості; сільськогосподарські – відходи, які утворилися внаслідок сільськогосподарського виробництва; будівельні – відходи, які утворюються в процесі зведення будівель, споруд (у тому числі доріг та інших комунікацій) та виробництва будівельних матеріалів; споживчі – вироби та машини, які втратили свої споживачькі властивості внаслідок фізичного або морального зношення; радіоактивні – невикористані прямі та опосередковані радіоактивні речовини та матеріали, які утворюються при роботі ядерних реакторів, при виробництві і застосуванні радіоактивних ізотопів.

Варто зазначити, що промисловість є провідною галуззю України. В першу чергу, це галузь матеріального виробництва, тобто є сукупністю підприємств (фабрик, заводів, електростанцій, шахт тощо), на яких виробляють знаряддя праці та іншу продукцію для самої промисловості і для інших галузей господарства. А по-друге, це видобування сировини і палива, виробництво енергії, заготівля лісу, обробка і переробка продукції, одержаної в промисловості або в сільському господарстві [4]. У процесі промислової праці накопичується велика кількість токсичних відходів, які є небезпечними для довкілля та здоров'я людини.

Доки Україна думає, куди подіти сміття, Європа не знає, де його взяти. Провідними країнами з переробки відходів є Швеція, Німеччина, Швейцарія, Австрія. За допомогою вторинної сировини вони опалюють будинки, забезпечують їх електроенергією, виготовляють альтернативне органічне паливо (з деревини), предмети домашнього побуту, будівельні матеріали (з пластику), газетний і туалетний папір, тканину, руберойд (з макулатури) та ін. Певна частина території Швейцарії перебувала під звалищами, але вона впоралася з цією проблемою, запровадивши державну систему екологічного оподаткування. Окрім того, в країні діє система маркування сміття та штраф за несортоване сміття. За невеликий період вони досягли значних успіхів, зараз вони переробляють та спалюють все своє сміття.

В Україні занадто багато проблем зі сміттям: для нього немає місця, воно постійно горить, забруднює стічні води та ґрунт, погіршує здоров'я населення. А насправді наші відходи можуть бути для нас прибутковим сектором. Якщо українці почнуть приділяти увагу питанням сортування і переробки сміття, то країна зможе зменшити закупівлю імпортованих енергоресурсів, а також знизити вартість товарів та виробництва.

Варто зазначити, що в середньому киянин продукує близько 330–380 тон відходів, до 90 % із яких відправляються на сміттєзвалища через неправильне сортування або ж через ігнорування цього правила. І лише 10 % відходів піддаються правильній переробці та утилізації [3].

На сьогодні в Україні є сміттєспалювальні заводи в Києві, Харкові, Дніпрі, а також сміттєпереробний завод в Рівному. З них працює лише завод «Енергія» в Києві, який виробляє альтернативну енергію для деяких житлових масивів. Зараз він у процесі модернізації, що в майбутньому дасть змогу переробляти більшу кількість твердих побутових відходів (до 20 %), а технологічний процес переробки буде відповідати європейським нормам. Збільшити обсяг переробки відходів шляхом встановлення у дворах відповідних контейнерів – недостатньо. У Німеччині, наприклад, є навіть спеціальна система штрафів і заохочень. Якщо людина добре сортує своє сміття, то його квартплата набагато менша. У Японії перероблені відходи служать матеріалом для будівництва нових земель. Мало хто знає, але 5 % Токіо розташовано на місці, де зовсім недавно було море. Якщо самостійно почати розділяти сміття вдома, можна покращити стан навколишнього середовища та запобігти його викиданню в непризначені місця.

Наприклад, відокремлювати батарейки та здавати в спеціальні служби або відносити у встановлені коробки у торговельній мережі магазину Watsons та мережі магазинів Vodafone та в інших місцях, адже в Україні є завод по переробці батарейок «Аргентум» [1], який розташований у Львові. Також є чимало пунктів для здачі пластику. Харчові відходи можна використовувати як добрива для ґрунту.

Ефективне вирішення питань, пов'язаних із ліквідацією чи обмеженням негативного впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини, можливе тільки на основі заходів, які враховують сучасний екологічний стан і перспективи соціально-економічного розвитку країни. На сучасному етапі вкрай важливо впроваджувати ефективні технології, які передбачають переробку відходів.

Забезпечення екологічної безпеки населення є невід'ємною частиною стійкого економічного і соціального розвитку нашої держави. Економічне питання утилізації відходів необхідно розглядати з двох сторін – для суб'єкта господарської діяльності, що здійснює утилізацію та соціуму, за рахунок якого покриваються витрати шляхом підвищення тарифів для населення.

Спираючись на досвід інших країн, Україна може обрати найбільш оптимальний варіант по переробці та утилізації відходів. Наприклад, у Франції є лише два баки: перший – для вторинної сировини, що переробляється (пляшки, банки, спеціальні упаковки, папір), другий – для непереробної. Через те, що в Україні не вистачає коштів, можна почати з таких заходів, а вже з часом розвиватися до чогось глобальшого. Аналіз статистичних даних, починаючи з 2013 року, показують, що найбільше в нашій країні саме паперових і харчових відходів. З макулатури можна було б виготовляти картон, туалетний папір, тканину, руберойд та інше.

Отже, ситуація зі сміттям в Україні є неконтрольованою, існує багато незаконних сміттєзвалищ, які кожного дня погіршують екологічну ситуацію в Україні. Єдиний працюючий сміттєспалювальний завод не може вирішити цю проблему. Для переробки відходів потрібне спеціальне обладнання, яке можуть виробляти вітчизняні підприємства. Це дозволить розширити спеціалізацію вітчизняних підприємств, що збільшить їхній прибуток. Усе пов'язане між собою та потребує спільних зусиль в зазначеному напрямі.

Правильна утилізація сміття може стати складовою економічного розвитку країни. Варто звернути увагу на провідні галузі України (чорна металургія, машинобудування, хімічна, харчова) та виходячи з цього розвивати сферу утилізації відходів. Українці мають розробити свій шлях утилізації відходів в залежності від галузевої структури, однак для початку можна взяти і схеми інших країн світу. у виділенні сучасних напрямів утилізації сміття, методів удосконалення переробної сфери в Україні, основних напрямів розвитку бізнесу на переробці ТПВ.

Отже, у статті запропоновано окремі напрями вирішення проблеми утилізації сміття, на яких варто сконцентрувати увагу, такі як самостійне сортування та подальше перероблення сміття. Розвиток подальших досліджень в означеному напрямку повинен бути спрямований на пошук найбільш оптимальних технологій і методів вторинної переробки та утилізації відходів. Незважаючи на всі екологічні проблеми, людство може їх вирішити, врятувати планету від катастрофи. Але потрібно починати діяти, проводити реформи, інформувати населення, бо часу залишилося обмаль.

Література:

1. Аргентум. Виробництво дорогоцінних металів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://argentum.lvivmarket.net/>
2. Довга Т. М. Основні тенденції та закономірності утворення і переробки твердих побутових відходів в Україні [Електронний ресурс] / Т. М. Довга // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2012. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1491>
3. Доскіч В. Сортування сміття в Україні: вийти на новий рівень [Електронний ресурс] / В. Доскіч // Інформаційне агенство УНІАН – 2016. – Режим доступу: <http://ecology.unian.ua/1327494-sortuvannya-smittya-v-ukrajini-viyti-na-noviy-riven.html>
4. Загальна характеристика промисловості України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrmap.su/uk-g9/912.html>
5. Закон України «Про відходи від 05.03.1998 р. №187/98-ВР (Редакція станом на 09.05.2016)» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80>

СПІВДРУЖНІСТЬ ПРИРОДИ І ЛЮДИНИ

Сучасний стан навколишнього середовища голосно заявляє о необхідності терміново звернути увагу на відношення людства в цілому і окремо кожної людини до природи. Суспільство, сягнувши надзвичайно високого рівня пізнання і розвитку, створило реальну загрозу своєму існуванню. Потужний розвиток економіки на основі досягнень науково-технічного прогресу виявився руйнівним для біосфери, виснажуються природні ресурси, значно погіршився стан довкілля. Як наслідок, деградує всі сфери соціального життя, втрачаються духовні цінності.

На питання, чи може людина існувати окремо від природи, відповідь –ні! А природа – без людства? Та вона посміхнеться і заспіває! Бо скільки століть суспільство її бездумно використовує не замислюючись о наслідках такого безглуздя. Все, що має людина, вона отримала від природи.

Варті уваги слова Альберта Ейнштейна, який сказав, що він "смирено намагається охопити хоча б нескінченно малу частку розуму, який ясно проявляється в природі". Всі ми –діти Землі. Вона – наш спільний дім. Немає важливішого завдання, ніж зберегти все це. [1, с. 247]

Кожна людина повинна усвідомити, яким крихким і вразливим став навколишній світ, якої непоправної шкоди завдано планеті: світовому океану, лісам, родючим землям, здоров'ю рослин і живих організмів. Кожна людина повинна жити з природою в мирі і поважати її закони. Берегти природу, значить берегти життя. Михайло Пришвін писав: «Природа для мене –вогнь, вода, повітря, рослини, тварини –все це частини єдиної істоти. А людина в природі – це розум великої істоти, який нагромаджує силу, щоб зібрати всю природу в єдності". [1, с. 249]

Людина – невід'ємна частина природи, заради власного виживання, повинна знайти в собі сили відмовитися від зручностей, які згубно впливають на навколишнє середовище. Охорона природи – всенародна справа, за неї всі відповідають: і дорослі, і школярі. Необхідно з перших років навчання рости не тільки грамотних людей, а й всебічно вихованих в кращих традиціях інтелігенції. [1, с. 251]

Розвиток екологічного мислення необхідно починати з дитинства. Перші уявлення надаються дитині родинно з того часу, як вона почала розуміти слова. З малолітства треба навчити любити природу, навчити бачити її красу; пояснити, що в природі все взаємопов'язано, що рослини і тварини є живими істотами, які вимагають певних умов життя. По мірі зростання дитини, треба допомогти зрозуміти їй, для чого людина повинна знати природні зв'язки; навчити її будувати власну поведінку в природі та відповідати за наслідки своїх вчинків. На цю велику науку не можна шкодувати часу і сил.

На жаль сучасні батьки добре зрозуміли, що вони господарі Землі...Що зробила людина з унікальною планетою за невеликий час своєї діяльності? Забруднено усе оточення. Нічим дихати, нема якісної води, їжі, а скільки живих істот загублено, а скільки рослин втрачено назавжди!

Що можна очікувати в найближчому майбутньому? Вже виросло покоління споживачів. Раніше яскраві картини, високі емоції, політ душі отримували спілкуючись з природою, а зараз – від наркотичних речовин. І не треба йти в гори... Частина людства «робить гроші», частина – заробляє на життя і мовчки з гіркотою спостерігає падіння до безодні.

Що можна зробити, коли на очах за кілька років велике місто-парк, місто - сад перетворюється в пустелю? При цьому з рока в рік рапортується, скільки тисяч дерев висаджено. Де ж ті зелені вулиці, бульвари, сквери, які ще вчорарадували око, надавали повільне дихання, натхнення та спокій, захищали від спеки і дощу? Чи можуть яскраві клумби замінити зелені насадження – «фабрики» природи: красиві, чисті, безшумні, які виробляють кисень, сприяють подальшому круговороту води і годують прямо або побічно весь світ?

Якщо не виховувати людяність, не підтримувати співчуття до голодної знедоленої тваринки, під корінь знищувати паростки доброти, знищувати природну красу и насаджати злобу, то яким може бути не тільки майбутнє, а й завтрашній день? Скільки вже написано красивих, правильних слів та захищено дисертацій на тему екології, а на практиці той, хто дивиться далі свого носа, бачить стрімке погіршення ситуації в довкіллі. Кожен з нас повинен побачити цей рух в прірву.

Ми не засуджуємо стоматолога великого міста за те, що його матір помирає в хоспісі, а він живе в триповерховому палаці і на відпочинок їде до зарубіжжя. (А може і не їде, бо для нього кожний час-гроші...). Може ця матір випроводила з порога дитину з кошеням (цуценям, птахою) на руках, пояснюючи (на сам перед собі), що тваринка забруднить оселю і призведе до клопотів. Чи не тоді жінка забруднила душу свого чада і приречла себе до бездушного ставлення? Якщо до найріднішої людини нема любові і відповідальності, яке відношення може бути до матінки-природи?

Що може жінка дати дитині, якщо народила її заради грошей від держави? Для чого це робиться? Мама пиячить, діти народжуються, тата зникають. Їх діти надалі зроблять все що завгодно аби надали подачку.

З іншого боку забезпечені родини. Нагодувати, одягнути, дати в руки іграшку – чи тільки цим обмежується спілкування батьків з дитиною? І ось спостерігаємо ситих, красиво одягнених, с гаджетами в руках підлітків, які збираються натовпами (хочеться написати зграями) біля під'їздів або гаражів: валяються на дахах, кричать, кидають скляні пляшки – і не можемо, не маємо права, а найчастіше боїмося

зробити зауваження, бо в кращому випадку почуємо «багатий» лексикон, в гіршому – побиття. Пізно щось робити... Прикро за молодь, що витрачає енергію, силу і час даремно!

Якщо долучати дітей змалечку до охорони природи, вони будуть з радістю допомагати дорослим. Скільки добрих справ може зробити енергійна дитина, якщо її зацікавити, направити, показати результат дії, заохотити. Але ж дорослі повинні знайти заняття дитині, щоб не було часу на якусь халепу. Треба загрузити дитину так, щоб не було і хвилинки вільної. Не тільки танці, спів та спорт потрібні дитині. Обов'язкове спілкування з рослинами і тваринами розвине в дитині співчуття, доброту, людяність, гармонійне ставлення до навколишнього середовища. Грамотний дорослий може це зробити, але бракує часу, треба заробляти. Гонитва за матеріальними цінностями затьмарила духовне збагачення. Прозріння приходить, на жаль, занадто пізно.

Найактуальнішою проблемою сучасності є взаємодія людини з природою.

Охорона природи неможлива без широкої гласності. Кожний замах на природу, незалежно від його масштабу, вимагає засудження з боку громадськості. [1, с. 251]

Вирішити проблему збереження природних ресурсів під силу грамотній в області навколишнього середовища людині, екологічно вихованого населення, а особливо підростаючого покоління. Людство повинно свідомо, цілеспрямовано, дбайливо розвивати взаємодію з природою. Така взаємодія може бути здійснена при наявності в кожній людині достатнього рівня екологічної культури і свідомості, формування яких починається з раннього дитинства і продовжується все життя.

Сьогодні в усіх розвинених країнах світу екологічна культура стає невід'ємною частиною функціональної грамотності населення.

Екологічне виховання – це організований і цілеспрямований процес формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів і переконань, що забезпечують відповідальне ставлення молоді до природи, реальним показником якого є практичні дії учнів і студентів по відношенню до природного середовища, що відповідають нормам людської моральності.

Збереження життя на Землі залежить від рівня і темпів виховання екологічної культури в молоді, суспільства в цілому [2, с. 32, 33]. Бездушне, безвідповідальне використання природних ресурсів поставило людство перед реальністю світової катастрофи.

Виховання екологічної культури молодого покоління допоможе відновити втрачену рівновагу і гармонію у відносинах "людина - природа".

Дуже важливо, щоб усвідомлення значимості природи стало внутрішнім переконанням особистості, щоб сформувалося прагнення брати активну участь в охороні й поліпшенні навколишнього середовища. [3, с. 90].

Висновок. Найголовнішою глобальною задачею людства стало вирішення проблем миру і екології. Кожна людина повинна усвідомити, що вона частина природи, що знищуючи природу, вона знищує себе, бо без співтовариства рослинних і живих організмів не можливе життя.

Література:

1. Глобус: Географический научно-популярный сборник/Сост. Л. Алешина. – Л.; Дет.лит., 1989.- 399 с.
2. Курняк Л.Д. Екологічна культура: поняття і реальність. // Вища освіта України. - 2006. - №3. - С. 32-37.
3. Морозова Л. Виховання екологічної культури особистості /Л.Морозова// Вища освіта України. - 2001. - №2. - с. 88-92.

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ**Марія Поливач
(Київ, Україна)****ПЕРША СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА АКАДЕМІЯ В УКРАЇНІ**

Розвиток освіти в будь-якій країні значною мірою визначає не тільки рівень розвитку інтелектуального потенціалу суспільства, але й створює умови для здійснення науково-технічного та соціально-економічного прогресу. Тому освіта як засіб визначення орієнтирів реформування галузей економіки та інших сфер діяльності повинна мати випереджальний характер. Чим більше професійно-вмотивованих кадрів випускає освітня система країни, тим розвиненішою вона є! Наразі мова піде про становлення вищої аграрної освіти на теренах України.

Нині ми потребуємо відродження історичної пам'яті стосовно становлення та розвитку аграрної освіти на наших землях, зокрема сільськогосподарських академій. Завданням цієї статті є проаналізувати умови утворення на українських землях Української сільськогосподарської академії (УСГА), показати її внесок в забезпечення підготовки фахівців, здатних втілювати аграрні інноваційні ідеї у життя.

Проблемою розвитку аграрної освіти на теренах України наразі займаються дослідники С. О. Білан, В. А. Вергунов, С. М. Живора, А. С. Білоцерківська, О. П. Анікіна, В. М. Товмаченко, Л. М. Татарчук та ін. Зокрема, висвітлення питання становлення дослідної справи в аграрній сфері, яка є результатом освітнього процесу, зустрічаємо у працях Т. Ф. Дерлеменка, Л. А. Кириленка, Н. П. Коваленка, О. С. Мудрука, Н. Г. Чайки, О. О. Черниша, В. С. Лозицького, Н. І. Семчука, О. П. Зайцева та ін. Натомість історією УСГА займалася нечисленна плеяда науковців, і проблема була розкрита досить побіжно (В. В. Діденко, С. С. Коломієць, Л. П. Лановюк), тому дане дослідження є актуальним та потребує подальшого вдосконалення.

Новим етапом у розвитку української аграрної науки та сільськогосподарської освіти стали 50-ті рр. ХХ ст. Зміни почалися після смерті Й. В. Сталіна 5 березня 1953 р. та обранням цього ж року на посаду Першого секретаря ЦК КПРС М. С. Хрущова.

Важливе місце в постановці нових завдань від нового уряду перед усією країною, в тому числі Україною, зайняв вересневий пленум ЦК КПРС у 1953 р. Пленум відбувся 3-7 вересня 1953 р. в Москві. Увійшов в історію як політична подія, що мала важливе значення для розвитку аграрного виробництва в СРСР. На з'їзді було розглянуто питання «Про заходи подальшого розвитку сільського господарства СРСР», уперше за довгі роки піддали критиці аграрну політику Й. В. Сталіна і була зроблена спроба її реформувати. Нове партійно-державне керівництво після смерті диктатора прагнуло здійснити соціальну переорієнтацію економіки країни, зокрема сільського господарства. Її контури попередньо вже були сформульовані у виступі голови Ради Міністрів СРСР Г. М. Маленкова на сесії ВР СРСР у серпні 1953 р. Доповідь на пленумі, яку виголосив М. С. Хрущов, була пройнята різкістю оцінок і реалістичним аналізом стану справ у галузі аграрних відносин, зокрема відзначалося, що в країні потреби населення в продуктах харчування не задовольняються. Рішення пленуму передбачали зменшення сільськогосподарського податку в 2,5 рази, списання недоїмок по сільськогосподарському податку попередніх років, збільшення розмірів присадибних ділянок колгоспників, підвищення заготівельних цін на сільськогосподарську продукцію, розширення можливостей для розвитку колгоспного ринку та інші. Близько 20 тис. партійних працівників середньої ланки було направлено на село для зміцнення керівництва відсталими господарствами.

В успішному вирішенні поставлених завдань на пленумі, велику роль мали відіграти сільськогосподарські науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади. На них було покладене завдання посилити дослідницьку роботу по створенню прогресивних технологій сільськогосподарського виробництва, виведенню високоврожайних сортів сільськогосподарських культур і високопродуктивних порід тварин та птиці, а також по підготовці кваліфікованих спеціалістів, здатних впроваджувати у виробництво новітні досягнення науки та передовий виробничий досвід.

Постановою Ради Міністрів Союзу РСР № 1320 від 1 липня 1954 р. було утворено новий базовий, підпорядкований Міністерству сільського господарства СРСР ВНЗ – Українську ордену Трудового Червоного Прапора сільськогосподарську академію (УСГА). Спочатку до її складу ввійшли сільськогосподарський і лісогосподарський інститути, а з 1957 р. і ветеринарний інститут. Новий базовий ВНЗ було підпорядковано союзному Міністерству сільського господарства. У Державному архіві м. Києва зберігся Наказ по Міністерству вищої освіти СРСР про об'єднання Київського лісогосподарського інституту з Київським ордену Трудового Червоного Прапора сільськогосподарським інститутом [3, арк. 31-32].

Ідея створення академії, яка виношувалась роками, нарешті реалізувалася. Одним із ініціаторів її створення був доцент Володимир Федорович Пересипкін. З моменту створення вишу він посів посаду виконувача обов'язків ректора УСГА [2, с. 48]. До роботи в УСГА Володимир Федорович Пересипкін з березня 1952 р. по 1954 р. був директором і одночасно виконувачем обов'язків завідувача кафедрою фітопатології Київського сільськогосподарського інституту (КСГІ) [4, С. 15].

Навчальну частину УСГА (сучасний НУБіП України) разом із навчальними корпусами та гуртожитками було розташовано в одному з мальовничих куточків Києва – Голосієві. Національний

природний парк «Голосіївський» розкинувся праворуч від автостради, яка широкою стрічкою простяглася між двома містами Одесою і Києвом. Його південно-західний масив межує з територією Експоцентру України (ВДНГ), далі в бік міста, в мальовничих зелених шатрах розташувалися різноманітні споруди і затишні куточки парку культури і відпочинку ім. М. Т. Рильського, а на схід від нього на зелених пагорбах височать біломуровані корпуси вишу. З автостради видно лише окремі корпуси, а коли звернути праворуч на шлях, що веде до академії, то можна потрапити до просторого і затишного навчального містечка одного з найстаріших вишів України. У 2019 р. ВНЗ відзначив 121 р. з моменту свого заснування.

На новоствореній ВНЗ покладалось вирішення таких головних завдань: підготовка висококваліфікованих спеціалістів для сільського господарства, які глибоко володітимуть необхідними теоретичними знаннями, практичними навиками і 1954 р.

вміннями з обраного фаху, будуть обізнані з новітніми досягненнями вітчизняної і зарубіжної науки і техніки; постійне вдосконалення якості підготовки спеціалістів з урахуванням вимог сучасного виробництва та перспектив його розвитку; організація наукових досліджень таким чином, щоб вони сприяли розвитку сільського господарства; створення високоякісних підручників і навчальних посібників; підготовка науково-педагогічних кадрів; підвищення

кваліфікації викладацького складу вищих і середніх спеціальних навчальних закладів; підготовка керівних кадрів для сільськогосподарського виробництва; підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства; фізична підготовка і здійснення заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я студентів та ін. [5, с. 5, 33-34].

За виконання цих завдань професорсько-викладацький склад та співробітники УСГА взялися під керівництвом професора Павла Дмитровича Пшеничного – першого ректора академії. Цьому підтвердженням слугує Наказ по Міністерству Вищої Освіти СРСР від 5 жовтня 1954 року за № 873-к: «Назначить доктора сельскохозяйственных наук, профессора ПШЕНИЧНОГО Павла Дмитриевича ректором Украинской ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственной академии», підписаний заст. Міністра вищої освіти СРСР В. Столетовим [3, арк. 32]. Одночасно з керівництвом академії П. Д. Пшеничний очолював кафедру годівлі, розведення і фізіології тварин за сумісництвом.

Обрання П. Д. Пшеничного на посаду ректора було не випадковим, адже він мав великий досвід роботи на керівних посадах у різних вишах СРСР, зокрема був ректором Башкирського СГІ (з 1 жовтня 1941 р. по 8 січня 1943 р.), мав здібності до організації та спрямування чисельного професорсько-викладацького і студентського колективів на вирішення актуальних науково-освітніх завдань, мав критичний розум та нетерпимість до недопрацювання. Саме така сильна, авторитетна та знана в наукових колах особистість була потрібна для керівництва великим освітнім центром.

З утворенням академії склалися більш сприятливі умови для організації навчального процесу, вдосконалення форм і методів його проведення, в чому велика заслуга ради академії. До її складу входять представники ректорату, декани факультетів, завідувачі кафедрами, провідні вчені, представники партійної, комсомольської, профспілкової та інших громадських організацій. На засіданнях ради ВНЗ розглядаються основні питання ідейно-виховної, навчально-методичної та науково-дослідної роботи. Рада обирає за конкурсом та переобирає професорсько-викладацький склад, присвоює вчені звання.

Після об'єднання двох ВНЗ, УСГА, складалася з таких факультетів: агрономічного (декан – доц. Рижук М. Д., Подолич Б. М.); агрохімії і ґрунтознавства (декан – Гірко П. А.); лісгосподарського (декан – доц. Котов А. І., Нікітін К. Є.); лісомеліоративного (до 1956 р. декан – Гурмаза А. М.); лісоінженерного (декан – доц. Юрченко М. О.); механізації сільського господарства (доц. Кравченко П. П.); механізації лісового господарства (до 1956 р. декан – проф. Зима І. М.); механічної технології деревини (декан – доц. Бердянський П. І.); економіки і організації сільського господарства (декан Григорович Д. А.); електрифікації сільського господарства (декан – доц. Краверс О. Д.); заочної освіти.

Організацію навчання зарубіжних громадян було покладено на деканат по роботі з іноземцями [5, с. 35, 38].

У 1950-х рр. УСГА була не тільки одним з головних центрів підготовки кадрів сільського господарства України, а й центром його наукового забезпечення. За час ректорства П. Д. Пшеничного (1954-1957 рр.) УСГА мала: учбово-дослідне господарство у м. Ворзелі (1958 р.), учбово-дослідне господарство в с. Митниця (Київська обл.) (1956 р.), учбово-дослідний лісгосп в м. Боярка. Чисельність студентів на стаціонарному і заочному відділеннях становив біля 7500 осіб [6, с. 53, 101].

Водночас велику увагу П. Д. Пшеничний приділяв студентському самоуправлінню та особистим прикладом старався розвивати прагнення у молоді до пізнання невідомого та вдосконалення аграрного знання. П. Д. Пшеничний мав непростий характер, проте завдяки йому він чітко відстоював наукові постулати та користувався великим авторитетом у колег та студентів. Доктор сільськогосподарських наук В. А. Бурлака в своїй статті «Від робітника до академіка!» так характеризує Павла Дмитровича

Пшеничного: «Йому були притаманні чуйність і простота, щирість, скромність і в той же час мудрість та енциклопедичні знання, якими він ділився зі студентами, аспірантами та колегами. Ніколи не говорив поза очі, до нього тягнулась молодь, студенти» [1, С. 6].

Завдяки наполегливій роботі та організаційним здібностям П. Д. Пшеничного, уже за перший рік свого існування в 1955 р. УСГА отримала статус вишу I категорії; відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 20.06.1956 р. №174 УСГА одержала право приймання до захисту докторських та кандидатських дисертацій, подання до затвердження вченого ступеня кандидата наук за профілями: біологічних, ветеринарних, технічних, сільськогосподарських, економічних наук; почали активно діяти громадські організації: студентське наукове товариство, комсомол і профспілка; для відпочинку студентів у 1956 р. на базі Жорнівського лісництва було організовано табір відпочинку «Зелений бір»; з вересня 1956 р. видавалася газета «За сільськогосподарські кадри»; утворено відділ капітального будівництва задля розширення навчальних та дослідних приміщень у академії та розбудовано студентське містечко; на базі бібліотек інститутів, які ввійшли до складу УСГА, була створена в 1954 р. бібліотека, доповнена новими фондами (фонд 112467 книг, брошур) та ін.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, можемо зробити висновок, що новостворена УСГА на той час була одним з кращих ВНЗ аграрного профілю на теренах СРСР. Активним розвитком та розбудовою навчальної та наукової бази академія завдячує академіку П. Д. Пшеничному, який зміг за короткий період свого ректорства налагодити процес підготовки фахівців здатних розвивати сільське господарство та втілювати аграрні інноваційні ідеї у життя.

Література:

1. Бурлака В.А. Від робітника до академіка! / Віктор Анатолійович Бурлака. // Наш дім. – 2013. – № 11 – С. 6-7.
2. Випускники Національного університету біоресурсів і природокористування України. – К.: Світ Успіху, 2013. – с. 48.
3. ДАК, ф. Р-357, Оп. 2, Спр. 659, арк. 31-32.
4. Кирик М.М. До 100-річчя від дня народження академіка Володимира Федоровича Пересипкіна / М.М. Кирик [та ін.] // Карантин і захист рослин. – 2014. – № 8. – С. 15.
5. Кузня сільськогосподарських кадрів / За заг. ред. В.В. Юрчишина. – К.: Урожай, 1973. – 152 с.
6. Національний університет біоресурсів і природокористування України: Витоки. Хронологія розвитку. Документи / Коломієць С.С., Живора С.М., Лановюк Л.П. / За ред. Коломійця С.С. – К.: НУБіП України, 2011. – 200 с.

Валентина Шевчук
(Львів, Україна)

ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що не зважаючи на роки незалежності України вітчизняна історіографія збагатилась новими працями, які стосуються духовного життя суспільства, зокрема і діяльності церков, є чимало тем котрі потребують детальнішого вивчення. До них належить і діяльність Церкви Адвентистів сьомого дня. Результат проведення кожного наукового дослідження передбачає використання відповідного інструментарію, який включає певні методи наукового пізнання, що визначають методологію наукового дослідження.

Виклад основних результатів дослідження. Існує ряд принципів – фундаментальних припущень, вимог щодо застосування методів і забезпечення вірогідності результатів дослідження. Одним із найважливіших для дослідника є принцип об'єктивності, який вимагає розглядати історичні явища і події у всій їх складності, багатогранності й суперечливості, з урахуванням усієї сукупності позитивних і негативних сторін їх змісту, незалежно від того, чи подобаються вони дослідникові чи ні. З огляду на це, автор праці дотримувався безпристрасного аналізу зібраного матеріалу, не упереджено вивчаючи документи представників різних конфесій, налаштованих часто опозиційно один до одного. Велика кількість релігійної періодики по своїй суті ідейно заангажована і критична по відношенню до світогляду іншого, ставить дослідника у край складну ситуацію стати симпатиком однієї із сторін.

Отож, принцип об'єктивності зобов'язує історика і кожного, хто вивчає історію, знаходити історичну закономірність суспільного розвитку, його зумовленість насамперед матеріальним та ідейним чинникам. Водночас цей принцип вимагає спиратися на факти у їхньому правдивому вигляді, без переколювань, підгонок під наперед задані схеми.

Важливим у процесі історичного дослідження є принцип історизму, який передбачає, по-перше, розгляд кожного явища з точки зору того, як воно виникло, які основні етапи пройшло в своєму розвитку. Наприклад, якщо взяти до уваги історію АСД на заході України у міжвоєнний період, то в дослідженні бралися факти, які підтверджують, що важливим місіонерським елементом, який сприяв зародженню адвентизму у нових населених пунктах було поширення нових релігійних ідей, набутих солдатами на

фронти чи в полоні під час Першої світової війни і привезених додому. Цей дослідницький фактор є важливим для розуміння появи адвентизму на нових територіях.

По-друге, принцип історизму вимагає, щоб кожне явище розглядалося у зв'язку з іншими, визначалось його місце в системі суспільних відносин, щоб чітко простежувались взаємовплив, взаємозумовленість історичних явищ. Цей принцип, наприклад, був застосований щоб показати взаємозалежність між успішним ростом адвентистських громад і наявністю пасторських кадрів, підготовлених в адвентистському навчальному закладі «Огніско». Функціонування навчального центру і розвиток громад був у прямому взаємозв'язку і залежності.

По-третє, принцип історизму передбачає розгляд кожного явища крізь призму конкретного досвіду історії за умови збереження причинних зв'язків між різними явищами і подіями. Так наприклад, непрості, а скоріше за все украй несправедливі стосунки у рамках «держава - релігійні меншини» в оцінці свободи совісті, не слід трактувати з точки зору сьогодення та модерно-демократичного уявлення про добро і зло, а з позиції конкретної історичної ситуації та врахування потреб державо творчих процесів у Речі Посполитій.

Отож, принцип історизму дає можливість увійти в історію, зрозуміти її, оцінити мотиви вчинків і самі вчинки історичних діячів, з'ясувати їхнє значення.

У праці використовувався також і принцип соціального підходу, який передбачає розгляд історико-економічних процесів із врахуванням соціальних інтересів різних груп і прошарків населення, форм їхніх проявів у суспільстві. Цей принцип зобов'язував, наприклад, співвідносити фінансові інтереси місіонерів колполтерів, оплату їх праці, вирішення проблем працевлаштування з економічною ситуацією країни, яка переживала господарську кризу. Цей підхід висвітлював справжні мотиви їх діяльності, які могли зводитися або до прагматизму і матеріальної вигоди чи до глибокої посвяти справі і готовності жертвувати своїми інтересами, як доказ покликаності. Принцип соціального підходу якраз може пояснити факт великого плину кадрів колполтерів, який в той час спостерігався у лавах місіонерів адвентистів. Ще одна складова частина фінансового життя громад характерна для адвентистів, як сплата ними десятої частини доходів співставлялася з економічним станом країни та можливістю заробити кошти на утримання родини.

Принцип критичного аналізу передбачає встановлення достовірності інформації, що міститься в джерелі та верифікацію походження його відомостей. Оскільки джерельну основу дисертації складають архівні та матеріали періодичних видань, то ми зосередили увагу саме на порівнянні даних цих джерел та відповідності їх інформації, беручи до уваги, як світські документи так і церковні. Аналізувалися також факти неавтоматичного перекручування відомостей, які надходили на поліцейські постерунки від інформаторів в результаті їх недостатньої обізнаності, а також розглядався свідомий обман з політичними, національними, релігійними мотивами і цілями. Опрацювання джерел здійснювалося з дотриманням правил і критеріїв джерелознавчої критики, всі факти перевірені на достовірність, встановлено походження кожного з них, тому дослідження може вважатися насправді науковим.

Наступний принцип на думку дослідника є важливим оскільки допомагає заглянути у нездійсненне майбутнє та дає змогу побачити невикористані можливості. Це є принцип альтернативності, який визначає ступінь вірогідності здійснення тієї чи іншої події, явища, процесу на основі аналізу об'єктивних реалій і можливостей. Чи могла бути історія адвентистів у міжвоєнний період іншою з огляду на те, що їхня реальна чисельність була незначною, регіональна присутність не наповнена і врешті-решт до 1939 р. так і не отримано статусу юридично визнаної церкви. Які засоби і можливості не були використані? З якої причини адвентистські громади широко не інтегрувалися у релігійний простір: занадто високі стандарти для нововірців чи пасивна місіонерська активність? Чи можливо варто подивитися на ці речі з іншого боку? За міжвоєнний період адвентистська церква на теренах Західної України пережила переважно стрімкий ріст і утворила нові громади, попри не зовсім сприятливі політичні обставини в II Речі Посполитій. А на протигагу, громади адвентистів у сусідній радянській Україні в цей час зазнали тотального переслідування та фізичного знищення, особливо їх лідерів в 1937 -1938 рр. Яка перспектива більше оптимістична?

Під час опрацювання автобіографічних даних та інтерв'ю використовувались прийоми біографічного методу вивчення. Аналізу піддавалися просторові та часові характеристики організації ділового, сімейного, духовного життя пасторів і місіонерів, взаємодію їх з природним та соціальним середовищем. Застосування біографічного методу передбачало отримання об'єктивної інформації, для чого використовувалися різні форми автобіографічної методики: опитування, інтерв'ю.

У процесі роботи над дисертацією використано системно - структурний метод і його різновид - структурно-функціональний. Метод зобов'язує будь-який об'єкт пізнання розглядати як систему, що складається з структурних елементів з визначеними функціями. Як зауважує Л.О. Зашкілляк, метод передбачає врахування суперечливості, яка закладена у самій суті об'єднання елементів у структуру і є джерелом її існування, розвитку і змін - від виникнення, через еволюції до трансформації. Законом системи є обов'язкова присутність в ній елементів міцності і цілісності, а також розкладу і дисбалансу. Отож, структурно-функціональний аналіз дозволяє розкрити явища історичної реальності в міжвоєнний періоду їх взаємозв'язку, як цілісний механізм з усіма їх основними рисами, а також допомагає визначити основні характеристики та функції протестантських організацій – громад, релігійних об'єднань, їх склад, структуру, напрямки діяльності, головні тенденції розвитку.

Використання принципу багатфакторності серед інших теоретико-методологічних засад дає можливість сукупного вивчення всього спектра об'єктивних та суб'єктивних факторів, що вплинули на релігійне становище адвентистської церкви в Західній Україні. В результаті дослідження встановлені

основні фактори, що впливали на стан формування загальної церковної організації та виявленні успішні місіонерські методи, що сприяли поширенню адвентистських громад на нових територіях. Дослідником використовувався проблемно-хронологічний метод для розчленування теми роботи на кілька досить вузьких проблем, кожна з яких розглядалася в хронологічній послідовності. Виходячи з цього, у роботі в хронологічному порядку розглядаються етапи розвитку Східного об'єднання церкви АСД. Тривалість кожного періоду відповідає терміну в проміжок один рік, що співпадає з датами звітно-виборних з'їздів.

Усі вище розглянуті принципи і підходи знаходяться у тісному взаємозв'язку, що дає можливість відтворити цілісну картину діяльності церкви АСД, зрозуміти фактори, що впливали на її становлення і розвиток в контексті політики Речі Посполитої стосовно релігійних меншин. З метою всебічного пізнання предмета нашого дослідження, у дослідженні використовується також сучасний методологічний інструментарій, узгоджений із принципами дослідження і методами пізнання. Подібний методичний підхід допоможе відтворити реальний стан міжконфесійних стосунків на загальному фоні релігійної ситуації в Польщі та зокрема встановити внесок адвентизму у цій багато конфесійній царині.

Комплексний характер роботи спонукав дисертанта до використання різних методів історичного та соціологічного дослідження, які за умови комплексного використання дають можливість розв'язати поставлені завдання. Серед загальнонаукових необхідно назвати метод історико-генетичний, порівняльний, історико-типологічний, індивідуалізації та узагальнення, проведення аналогій, проблемний, статистичний.

Історико-генетичний метод дозволяє показати причинно-наслідкові зв'язки процесу формування релігійної адвентистської спільноти, закономірності історичного буття в їх безпосередності, а історичні події та особистості охарактеризувати в їх індивідуальності та виразності. Важливе місце у дослідженні посідає проблемний метод пов'язаний з суперечливим питанням щодо місця і значення адвентизму у релігійному житті Західної України і його впливу на національну самосвідомість.

У нашому дослідженні певну роль відіграє статистичний метод, який дав змогу опрацювати матеріали статистичних та фінансових звітів різноманітних церковних відділів. Зокрема ми систематизували секретарський статистичний звіт про кожну громаду адвентистів Польського союзу, в яких міститься інформація про кількість членів церкви, кількість хрещених по кварталах, детальний звіт про місіонерську діяльність, куди входять такі пункти як кількість розповсюджених книг, надіслані місіонерські листівки, кількість гуманітарних контактів з приятелями. Подібний аналіз статистичних звітів надав можливість з точністю встановити число громад та їх чисельність, а також географію їх локалізації.

Для вивчення адвентизму матеріалом дослідження послужили архівні документи, церковна та світська періодична література, полемічні твори. Тому комплексний характер роботи спонукав дисертанта до використання методів історичного та соціологічного дослідження, індивідуалізації та узагальнення, проведення аналогій. Історико-типологічний метод, як і всі інші методи, має свою об'єктивну основу. Вона полягає в тому, що в суспільно-історичному процесі, з одного боку, розрізняються, а з іншого – тісно взаємопов'язані одиничне і особливе. Тому виокремлення українського міжвоєнного протестантизму в предмет виключно історичного дослідження дозволяє об'єктивно висвітлити реалії існування українських протестантів під владою Польщі у міжвоєнні роки, з'ясувати мотиви та визначити основні напрямки їхньої діяльності.

Використання у нашій роботі порівняльно-історичного методу (компаративний аналіз) полягає у зіставленні явищ, що вивчаються, з йому подібними у плані зовнішньої схожості та внутрішнього змісту. Це - порівняння масштабів поширення протестантських конфесій в регіонах України, з'ясування особливостей та відмінностей віросповідних доктрин, релігійної практики різних конфесійних напрямків. Зіставлення необхідні тому, що у різних явищах проявляються загальні тенденції, які відображаються по-новому у вже відомих в історії типових явищах.

Оскільки проблема розвитку протестантських конфесій перебуває на стику різних суспільно-значимих та гуманітарних наук – історії, філософії, соціології релігії, це зумовлює її міжгалузевий характер та необхідність застосування міждисциплінарних методів дослідження, а саме: кількісного – для обліку протестантських релігійних організацій, визначення кількісних показників їх мережі; контент-аналізу, базового методу історичного пізнання, необхідного в процесі вивчення текстових джерел; соціологічного аналізу – для визначення соціальних характеристик членів релігійних громад, таких як рівень освіти, фах, ступінь включеності в релігійну діяльність.

Висновок. Отже, використання вище зазначених принципів і методів, насамперед, принципу історизму та об'єктивності, дозволило у нашій дисертаційній роботі розглянути передумови виникнення та становлення церкви Адвентистів сьомого дня на території Західної України у міжвоєнний період, проаналізувати історичні явища у динаміці та розвитку організаційної структури та виявити прогресивні зміни і адаптацію церкви до місцевого соціуму.

Література:

1. Зашкілляк Л. Вступ до методології історії / Л. Зашкілляк. – Львів: ЛОНМІО, 1996. – 96 с.
2. Зашкілляк Л. Методологія історії від давнини до сучасності /Л. Зашкілляк. – Львів: Львівський державний університет ім. Ів. Франка, 1999. – 226 с.

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО**Наталія Манчук
(Харків, Україна)****ДИТЯЧА НАРОДНА ІГРАШКА ЯК ОБ'ЄКТ ДИЗАЙНЕРСЬКОГО МИСТЕЦТВА**

За сучасних умов, коли людство наближається до усвідомлення глибинної суті вислову, проте що «сама краса врятує світ», активізувався інтерес до наукового пізнання мови дизайну у будь-якому об'єкті оточуючої дійсності (Є. Антонович, О. Вродецький, Е. Голдбрех, С. Ейзенштейн, Н. Тарабукін та ін.). Науковці здебільшого єдині у визнанні конструктивним осмислення контекстності єдиної знакової системи більшості візуальних і дидактичних комунікаційних процесів, адже ж йдеться про дієвий засіб «духовної наоновленості» особистості. Як зауважують фахівці, «розмаїття наукових підходів до вивчення мистецтва не лише виправдане, але й необхідне..., адже ж плідність..., зумовлюється взаємним співвідношенням, як виразом теоретично обґрунтованого «поділу праці» між науками, що вивчають мистецтво. А цей поділ праці детермінується будовою пізнаваного ними спільно об'єкта, що може бути виявлено лише при його цілісному розгляді...» [2, с. 51 – 52]. До того ж визнано, що призначення мистецтвознавця є особливим, оскільки саме він має розглядати у художньому творі, як предметі, один із художнього цілого [3, с. 180].

Як відомо, дитяча іграшка є найсуттєвішим компонентом гри, що відіграє важливу освітню, розвивальну, виховну, а також, навіть, організаційну ролі. Як і гра, іграшка – це важливий фактор психічного розвитку дитини, що забезпечує поступове здійснення нею усіх видів діяльності на більш високому рівні. [6, с. 256]

Іграшка виконує різноманітні функції: за її допомогою дитина пізнає навколишній світ, навчається спілкуватися з іншими та гратися самостійно, також відпочиває; використання іграшки допомагає дитині розвивати мислення й мовлення, пізнавальні та творчі здібності, емоційну сферу; іграшка заспокоює; через іграшку передаються народні традиції. До того ж, як уважають науковці (О. Абдулаєва, О. Смиронова, І. Філіппової та ін.), суттєвою слід розцінювати таку вимогу до іграшки: сприяти розгортанню тих типів діяльності, у яких найбільш ефективно відбувається формування та розвиток новоутворень кожного вікового періоду тобто здійснюється розв'язання завдань розвитку дитини. [8, с. 25].

Маємо зауважити на тому, про виключну роль народної іграшки у вихованні підростаючого покоління вказували і педагоги-класики (наприклад, С.Ф. Русова), і фахівці, зокрема, докільця (Ю.А. Аркін, А.П. Усова, Е.О. Фльоріна та ін.). Адже ж, існує думка зокрема О. Кузіної (що народна іграшка – «стародавній вид народного мистецтва, виразник національної культури».

Принагідно зазначимо, що сучасна українська іграшка вирізняється не лише тематичною неодноразністю і своєрідним змістовим наповненням. Вона, як правило, вирізняється різноманітним композиційно-орнаментальних та колористичних рішень. У цьому зв'язку привертають увагу проблемні питання, пов'язані із умотивованим вибором колірної гама іграшки, що адресовано дитячій спільноті. Маємо зазначити, що такий саме аспект цікавить мистецтвознавців і в ракурсі інших різновидів дизайну [1, с. 81 – 87].

У контексті нашого дослідження привертає особливу увагу дослідницька позиція Л. Герус, де українська народна іграшка розглядається всебічно. А саме: з одного боку, як явище культури та вид декоративно-прикладного мистецтва; з іншого – як предметне відображення основ художньої виразності, визначення вузьколокальних та загальноетнічних ознак [4, с. 14].

Осмиляючи народну іграшку як «декоративну оздобу», Я. Коваль небезпідставно наполягає на особливо активній її ролі у процесі культурної спадкоємності поколінь, а також на суто і мистецькі своєрідності» [7, с. 8].

Отже, можна констатувати поліфункціональний характер української народної іграшки, де чітко простежуються і власне психолого-педагогічні: (мотиваційно-стимулюючу, інформаційну, навчальну, розвивальну, виховну, сенсорну) і культурологічні функції. У зазначеному ракурсі не аби який інтерес становлять наопрцювання, в яких міститься узагальнення такого змісту: принципово важливо щоб дитина сприймала народну іграшку не як предмет побуту, об'єкт гри, а як твір мистецтва, що потребує вивчення, а також певного аналізу, творчого наслідування.

Отож, мають рацію ті науковці, які стверджують про те, що дизайнерська культура іграшки – важливий елемент загальної культури нації. Адже ж, колись у колыску ліворуч клали ляльку для доньки, а для хлопчика праворуч – сопілку. За старими повір'ями, то були символічні атрибути – обереги, які прийшли з часів язичництва і мали в собі магічну силу. З давніх-давен діти робили собі іграшки самі – у такий спосіб старші виховували у дітей майбутніх майстрів [4, с. 55]. Натомість, сучасні українські народні іграшки, як засвідчує практика, дуже рідко узгоджуються із встановленими фахівцями законами дизайнерської культури

З огляду на порушену проблему, слід зауважити ще й на такому: якщо інші витвори мистецтв (на кшталт – українська лялька) припускають використання декількох видів народного мистецтва (ткацтво, розпис, вишивки тощо), то до природних матеріалів іграшки можна віднести лише розпис, котрий слугує суттєвим доповненням при виготовленні іграшки, адже ж традиційним матеріалом її виготовлення слугує дерево. Отож, можна припустити, що художньо-естетична самоцінність української народної іграшки

здебільшого пов'язана із проблематикою кольору. А це значно актуалізує проблемне поле що, засвідчують є предметом дослідницької уваги чисельних зарубіжних дослідників [5, с. 96].

Якщо враховувати безсумнівні переваги дизайну, витoki якого в соціокультурі фахівці (зокрема, А. Тинініка) пов'язують із пошуком людства засобів гармонізації форм, що вироблені в декоративно-прикладному та інженерному мистецтві; й архітектурному проектуванні, то, вочевидь, перспективність удосконалення української народної іграшки лежить саме у фахово-компетентному використанні його дизайнерських ресурсів. Це дозволить збагатити означений специфічний витвір принаймні в трьох площинах: іграшка як особливий тип художньої творчості, де інтегровано різновид народного мистецтва; іграшка як явище реальної дійсності, що в доступній для дитини формі і привабливого засобу ігрової діяльності розширює пізнавально-розвивально-естетичний її простір, збагачуючи духовність; іграшка – специфічний шлях заохочення дитини до світу прекрасного, розвитку її дизайнерського мислення.

Перспективи подальшого наукового пошуку ми пов'язуємо із розробкою дизайнерських основ сучасної української народної іграшки як бази духовного збагачення сучасної дитини.

Література:

1. Бурим К., Чирчик С., Кольорове вирішення елементів навігації у Веб-дизайні // Вища школа. – 2019. - №3. – С. 81 – 87].
2. Герус Л. Українська народна іграшка. – К.: Водограй, 2005. – 586 с.
3. Даниэль С.М. Картина классической эпохи. Проблема композиции в живописи XVII века. – Л. Искусство, 1986. – 199 с.
4. Дем'яненко Н. Українська народна іграшка як засіб виховання дітей // Гуманітарний вісник державного навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: наук.-теорет. зб.: педагогіка, психологія, філол., філос./ [голов. ред.: В. П. Коцур]. – 2009. – Вип. 18. – С. 54–56.
5. Иттен И. Искусство цвета: пер. с нем. – М.: д. Аронов, 2007. – 96 с.
6. Каган М.С. Искусство и общение // Мир общения: Проблемы межсуб'єктных отношений. – М: Политиздат, 1988. – 319 с.
7. Коваль Я. Формування творчої активності молодшого школяра // Постмодера. – 2003. – №5 – 6. – 8 с.
8. Смирнова Е.О. Психолого-педагогические основания экспертизы игрушек / Е.О. Смирнова, Н.Г. Салмина, Е.А. Абдулаева, И.В. Филиппова, Е.Г. Шеина // Вопросы психологии. – 2008. – №1. – 25 с.

Науковий керівник:

канд. філол. наук, д. пед. наук, професор Гончар Олена Валентинівна.

Ніна Татенко, Світлана Клубкова
(Одеса, Україна)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МУЗИЧНО - ВИКОНАВСЬКОГО МИСЛЕННЯ ДИРИГЕНТА ХОРА

Підготовка кадрів, покликаних здійснити естетичне виховання і освіту школярів, є найважливішою проблемою сучасної школи. Сьогодні школі потрібен учитель, який володіє не тільки необхідним багажем знань, але і творчою індивідуальністю. На сучасному етапі перед професійною педагогічною освітою стає завдання підготовки такого фахівця для школи, який здатний до самостійності мислення, що забезпечує художньо - оцінну роботу з добору репертуару, найбільш відповідного для художньо - образного розвитку школярів. Як свідчить практика, багато студентів не мають належного рівня сформованості музичного мислення. Незважаючи на це, в процесі професійного навчання завдання формування музичного мислення не ставиться, так як воно вирішується паралельно з оволодінням навичками виконавської підготовки, з формуванням художньої компетентності. Питанням теорії музичного мислення приділяли велику увагу представники теоретичного музикознавства як у нас в країні, так і за кордоном. В тій чи іншій мірі, ці питання підіймалися у працях Б. В. Асаф'єва, М. Г. Арановського, М. Ш. Бонфельда, К. Н. Ігумнова, О. А. Кремльова, С. Г. Кузанова, Л. А. Мазеля, В. В. Медушевського, В. Ю. Озерова, А. Н. Сохора, Г. О. Н. Поліна, Ю. Н. Холопова, Б. Л. Яворського та інших. Особливо потрібно відзначити дослідження В. Г. Ражнікова та Г. Л. Ержемського, де розглядаються найважливіші питання психології творчого процесу диригента. Однак цілісної концепції формування музичного мислення, поки немає.

Розвитку музичного мислення студента-заочника в диригентсько-хорової діяльності присвячена публікація Е. А. Красотіної. До неї примикають дослідження Ж. М. Дебелої, В. А. Живова та Е. К. Сет, в яких ставляться завдання виховання творчої і виконавської активності, самостійності студентів в класі диригування, а також дослідження М. І. Тукмачевої, де підіймається проблема підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до спілкування з хоровим колективом. Однак, проблема розвитку музичного мислення вчителя музики (характеру, сутності, структури музичного мислення і специфіки його прояву в диригентсько-хорової діяльності) залишається фактично не дослідженою.

На підставі проведеного аналізу наукової літератури можна дати таке визначення музичного мислення - як особливого різновиду інтелектуальної діяльності в галузі художньої творчості, як процес

відображення дійсності за допомогою музичної мови і оперування музичними образами. Музичне мислення як специфічний спосіб відображення дійсності та як різновид художньо - образного мислення стає обов'язковою якістю професійної підготовки вчителя. Розвивається воно на основі виконавської діяльності (співу, інструментального виконавства, колективних форм музичної творчості, хорового диригування тощо), чим визначається його специфічна варіативність. При цьому логіка музичного мислення є спільною для музикантів будь-якого профілю. Музичне мислення трактується в працях вчених як переживання виразної сутності художнього образу, розуміння принципів конструювання звукової тканини, вміння втілити цю єдність у вольовому акті творчості (створення або інтерпретації музики). Музичне мислення тісно пов'язане зі сприйняттям музики і забезпечує усвідомлене емоційне і оцінне освоєння твору. Разом з тим, музичне мислення є основною рушійною силою виконавської і безпосередньо творчої діяльності. Однак вчені вказують на те, що на сучасному етапі необхідні дослідження науково - обґрунтованих методичних шляхів диригентсько - хорової підготовки студентів до роботи в загальноосвітніх закладах (методика диригентсько - хорової роботи над інтонацією, звукоутворення та іншим). Це свідчить про зростання інтересу до вокально - хорової роботи, але розвиток цієї сфери знаходиться на репродуктивному етапі. Диригентсько - хорову діяльність ми відносимо до духовно - практичного виду, тому так важливо визначення шляхів формування художньо - образного мислення студентів у процесі диригентсько - хорової підготовки.

Цілеспрямований розвиток музичного мислення студентів в процесі диригентсько - хорової підготовки представляється стратегічним педагогічним засобом. Урок музики передбачає інтеграцію знань в області музичної і художньої культури: історії, теорії музики, інтеграцію різних видів творчої діяльності (співу, слухання, ритмопластики та ін.) Відповідно, і музичне мислення вчителя музики має володіти інтегративно-функціональними якостями: використовувати образи в якості своїх атрибутів, спиратися на логіку музичної тканини і спрямовано на пошук оптимальних педагогічних засобів активізації творчої діяльності учнів на уроці. Саме диригентсько-хорова підготовка в плані реалізації інтеграційного принципу в розвитку музичного мислення представляється найбільш ефективною. Звертає на себе увагу дослідження С.Оліфер, предметом якого стало музичне мислення вчителя музики у диригентсько-хорової підготовці.

Специфіка музично-виконавського мислення диригента хору визначається специфікою його діяльності, що відноситься до виконавського виду музичної діяльності. До основних особливостей диригентсько-хорового мислення можна віднести наступні:

- високорозвинену здатність випереджаючого відображення, що знаходить своє вираження в роботі уяви, а також забезпечує продуктивне емоційно-вольовий вплив;

- синтетичну єдність музики і слова (насамперед - художнього, поетичного), що знаходить відображення у музично-поетичних уявленнях, логічного компонента музично-виконавського мислення диригента хору;

- поєднання декількох основних способів повідомлення в комунікативно-художньому процесі, а саме: музичного звуку, жесту і слова, що проявляється насамперед у рухових уявленнях, комбінаторної фантазії і пластичних асоціаціях;

- високий ступінь гармонійності диригентсько-хорового мислення як складної динамічної структури, що включає в себе ряд компонентів музичного мислення (відповідних процесуальним компонентів музичного мислення в цілому), що забезпечується естетичною сутністю музичного мислення [2, 160].

На думку С. Оліфер, діяльність диригента хору й діяльність вчителя музики є спорідненими, однотипними видами професійної діяльності та мають ряд близьких моментів:

- естетичний характер,

- приналежність до художньо-комунікативного типу діяльності,

- особлива роль емоційного фактора,

- загальне ядро, яким є виконавська диригентсько-хорова діяльність тощо.

Таким чином, основна специфічна особливість мислення вчителя музичного мистецтва полягає у взаємодії, взаємопроникненні педагогічного та музичного мислення, складовою частиною якого є музично-виконавське мислення (де в якості доміанти виступає диригентсько-хорове мислення), що утворює якісно новий тип мислення - творче музично - педагогічне мислення. Розвиток такого мислення (інтегруючого в собі музичну, художньо-естетичну, педагогічну складові) визначає шляхи, засоби, що удосконалюють інтегрований процес в мисленні. Одним із засобів, що удосконалюють цей процес, вважається усунення фрагментарності в процесі отримання освіти. Так, В.Я. Благовещенська описує досвід організації підготовки диригента - хормейстера на основі методів інтеграції таких дисциплін як «Історія музики», «Хорове диригування», «Хоровий клас», «Фортепіано», «Практикум керування вокально-хоровим ансамблем» тощо. У цьому процесі інтегруючу функцію виконує художньо-історичний принцип викладання дисциплін. В інших випадках аналогічну функцію можуть виконувати такі дисципліни як «Гармонія» та «Аналіз музичних форм». Их основні теми можуть виступати в якості смислових опор, які допомагають студентам на заняттях з інших навчальних дисциплін глибше вникати в музичну мову, в специфічні особливості засобів музичної виразності [1]. На думку автора теоретичні дисципліни повинні бути пов'язані з виконавчими (так, теоретики повинні враховувати специфіку професії, яку отримують студенти даної групи. Форми роботи з майбутніми хормейстерами будуть відрізнятися, наприклад, від форм навчання піаністів, акцентуванням уваги на вокально-тембровому слуху та ін.

Можна стверджувати, що описана В.Я. Новоблаговещенською специфіка інтеграції навчального процесу майбутніх учителів-диригентів, зорієнтована на комплексну роботу по набуттю хормейстерських навичок. Наприклад, такі навчальні дисципліни як «Постановка голосу», «Хоровий клас», «Сольфеджіо», «Хорове диригування» - всі вони об'єднані загальним для них вокальним процесом. Так чи інакше, на цих учбових дисциплінах вдосконалюється музичне мислення, формуються навички звукоутворення, дихання, чистоти інтонації - тобто все те, що майбутній керівник хору буде прищеплювати співакам свого хорового колективу. Цілком зрозуміло, що навчальна робота по глибокому оволодінню вокально-хоровими навичками вимагає координації зусиль викладачів «співаючих» дисциплін [1]. Конкретна реалізація всього цього в навчальному процесі вимагає постійних контактів між педагогами, проведення відкритих уроків, моніторингу процесу оволодіння учнями необхідними навичками.

Підводячи підсумок вищесказаного відзначимо, що в підготовці майбутнього вчителів музичного мистецтва з орієнтацією на вдосконалення їх музичного мислення, педагогічно доцільними в науці розглядаються системний і інтегративний підходи, які забезпечують комплекс розвитку всіх виконавських навичок, загального кругозору, художньої культури особистості, активізують операціональні навички мислення шляхом порівняння, зіставлення, інтегрування різних засобів художньої виразності мистецтва і музики.

Література:

1. Новоблаговещенська В. Я. Велики резерви інтегративного методу навчання в музиці / В. Я. Новоблаговещенська // Традиції і новаторство в музично-естетичній освіті. - М.: Флінта, 1999.- С. 204-208.
2. Оліфер С. І. Музичне мислення і його специфіка в диригентсько-хорової діяльності. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук спец.13.00.01-Загальна педагогіка / С. І. Оліфер, М., 1995.- 195 с.

Валентин Штолько
(Буча, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ АУДИТОРІЙ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження. Одним із пріоритетних напрямів політики нашої держави є створення ефективного та комфортного освітнього середовища. Навчальні аудиторії не завжди бувають цікавими, що ніяк не сприяє розвитку творчих здібностей у дітей і молоді. Зацікавленість учнів / студентів більшою мірою залежить від дизайну та атмосфери, яка панує в аудиторіях. Саме тому, актуальним є розгляд особливостей дизайну освітніх закладів України, а саме аудиторій у яких навчаються студенти / школярі.

Виклад основних результатів дослідження. Особливості дизайну навчальних аудиторій в освітніх закладах України. Освітній простір має різні приміщення за функціями та призначенням: Маленька групова студія добре підходить для невеликих груп, ця студія швидко адаптується до різноманітних спільних заходів. Кожна студія обладнана інтерактивними пристроями та матеріалами, завдяки яким учень/студент відчуває себе активним учасником всього, що відбувається; Лекційна аудиторія призначена для презентацій та обговорення змісту, ця аудиторія має чітко визначену точку фокусу. Критичними елементами є чіткі лінії зору, динаміка, цифрові дисплеї та дошки для всіх (включаючи пульт дистанційного керування); Майстерня – доступний для всіх виробничий майданчик, який створений для учнів, щоб майструвати, конструювати та винаходити індивідуально або з іншими студентами та викладачами.

Оформлення. За останні роки все більша кількість освітніх закладів України облаштовує аудиторії білими інтерактивними дошками, які полегшують обмін інформацією з будь-якої точки приміщення. Весь простір розділено на кубічні блоки, кожен з яких представляє собою окремий навчальний майданчик з характерним колірним оформленням і набором елементів. Зонування дає змогу впорядкувати усі внутрішні процеси групи.

Автори наукової розвідки вважають, що вищезазначені впровадження допоможуть створити освітнє середовище, у якому дизайн буде креативним, зрозумілим, логічним. А це, у свою чергу, вплине на результат освітньої діяльності – здобуття та засвоєння учнями/студентами високого рівня знань. У подальшому плануємо з'ясувати роль колірної гами в дизайні освітніх закладів як архітектурної, естетичної та психолого-педагогічної проблеми.

Кольорове оздоблення та його значення. Переважно в освітніх закладах України використовують світлі відтінки, що покращує настрій та налаштовує учнів на продуктивне сприйняття інформації. Світлі тони на стінах, яскраві акценти на предметах інтер'єру, збагачення його різними декоративними виробами – усе це перетворює атмосферу, робить її схожою на дім і працювати стає комфортніше. Таким чином, кольори мають бути скомпоновані максимально «правильно».

Концепція закладу. Важливим фактором, що відрізняє один освітній простір від іншого, є концепція закладу. Меблі, логотип та навіть одяг персоналу – це все має відповідати заданій концепції. На нашу

думку, дизайн сучасного освітнього середовища не може обійтися без рослин. Саме вони забезпечують комфорт візуального середовища та допомагають відпочити очам студентів.

Місця для сидіння. Мобільні робочі стільці і регульовані по висоті таблиці підтримують різні положення та забезпечують комфорт та фокус. Простий циркуляційний простір заохочує студентів співпрацювати з усіма доступними інструментами та один з одним, і дозволяє інструкторам вільно пересуватися по кімнаті. Лавки та маленькі круглі столи, які розміщені по периметру кімнати, підтримують випадкові розмови. Навіть можна навчатися сидячи, спеціально приладнавши для цього широкі сходи, що вже практикується у деяких освітніх закладах України. Мобільність меблів надає студентам можливість легко адаптувати простір під свою роботу. Цілеспрямоване різноманіття меблевих угруповань підтримує різні види діяльності.

Сучасні тенденції. Зважаючи на те, що навчальні простори змінюються з часом, вони повинні адаптуватися до нових стилів викладання та навчання, бути гнучкими та підтримувати потреби різних відділів та дисциплін. Для таких нових потреб освітнє середовище змінюється: прибраний бар'єр між лектором та студентами завдяки відкритому плануванню, де викладач має вільний доступ до кожного студента; створені умови для комунікативної взаємодії між студентами: пост-лекційні зустрічі, інтерактив, завдяки вдалій розстановці місць – дивани, пуфи, мікс в розташуванні столів та стільців (замість звичайних рядів); мобільність в експлуатації місця відповідно до потреб та з можливістю використання нових технологій.

Handson Learning– система навчання абсолютно нового рівня. Головна мета – формування захопливого і привабливого середовища, яке б служило джерелом натхнення для людей, зацікавлених в саморозвитку і придбанні нових навичок. Прогресивні методи і матеріали цього освітнього майданчику розвивають уяву, формують навички самостійної роботи і стимулюють тягу до нових відкриттів. Уява – це міст, який з'єднує вчителя і учня, викладача й студента. Завдяки цій властивості, діти/студенти можуть розкрити власний творчий потенціал, підходячи до вирішення поставленого завдання неординарно. Цікавий дизайн кампусу дуже сприяє цьому процесу.

Висновок. Таким чином на основі виконаного теоретичного огляду особливостей дизайну аудиторій освітніх закладів України можна зробити наступний висновок, а саме у переважній більшості освітніх закладів України сформований дизайн інтер'єру, який керується інтересами, потребами і можливостями школярів / студентів, забезпечуючи гармонійну взаємодію з викладачем. Але в той же час освітні аудиторії не позбавлені недоліків, які полягають в недостатній освітленості, старих меблях, не відповідній температурі приміщення тощо.

Література:

1. Сафронова О. Особливості дизайну інтер'єру закладу дошкільної освіти компенсуючого типу / О. Сафронова, Д. Гутова. // Актуальні проблеми сучасного дизайну. – 2018. – №52. – С. 206–209.
2. Прусак В. Становлення та розвиток дизайн-освіти в Україні (кінець XX – початок XXI ст.) / В. Прусак. // ВІСНИК Львівської національної академії мистецтв. – 2017. – №31. – С. 71–82.
3. Демура-Машкіна А. П. Історико-порівняльний аналіз дизайн-освіти в Україні і зарубіжжі XIX-XX ст. / А. П. Демура-Машкіна. // Архітектура будівель і споруд. – 2012. – №31. – С. 282–290.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА**Валентина Горленко
(Гомель, Беларусь)****МОДЕЛИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА: ОБЩИЕ ПОДХОДЫ
И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ***

Моделирование педагогического пространства осуществляется на основе концептуальных подходов, являющихся теоретико-методологической базой для его создания, развития и сохранения, а также эффективного использования как воспитательного потенциала. Речь идет о такой модели педагогического пространства, которая строится на основе интеграции школьного пространства и воспитательного пространства окружающей среды и которая соответствует современным концептуальным подходам и методологическим принципам. Педагогическое пространство играет важную роль в социализирующих и адаптационных процессах развития обучающихся. Оно отражает степень социализированности и нравственной воспитанности учащихся, способствует включенности в деятельность и взаимоотношения, показывает динамику развития эмоционально-чувственной сферы.

Многомерные процессы личностного развития обучающихся, в том числе и детей из категорий социального риска, актуализируют задачу моделирования педагогического пространства, адекватного потребностям всех его субъектов и соответствующего тенденциям развития современной парадигмы образования. В связи с этим В.А. Герт и С.В. Королева пишут: «Назрела необходимость в разработке гибкой модели педагогического пространства образовательного учреждения, ориентированной не столько на объектный, предметный мир, сколько на развитие мира коммуникаций, связей и взаимоотношений в образовательных системах, на предметное и коммуникационное обеспечение развивающего и организующего образовательного процесса» [1, с. 139]. В контексте нашего исследования педагогическое пространство должно обладать возможностями предоставления детям из категорий социального риска необходимых условий для их социального и нравственного развития.

Осмысление сложных процессов личностного развития обучающихся требует интеграции множественных концепций, теорий, подходов, парадигм воспитания, которые развивают и обновляют представления об этих процессах в рамках целостной воспитательной системы. «Целостное культурно-образовательное пространство (как и любая целостность) возникает, сохраняется и укрепляется благодаря *концептуализации развития* воспитательной системы», – заключает Г.В. Захарова [2, с. 64]. Концептуальные положения создают теоретико-методологическую базу для создания, развития и сохранения целостного педагогического пространства и его эффективного использования как потенциала в развитии личности.

Базовое понятие «педагогическое пространство» определяют через такие категории, как форма, среда и система, которые отражают характер активного субъектного взаимодействия участников образовательного процесса. В этом ключе И.А. Лескова определяет педагогическое пространство как «форму территориально-процессуального взаимодействия, обеспечивающую возможность реализации субъектной активности» [3, с. 2057]. *Территориальный аспект* педагогического пространства охватывает размещение материальных объектов образовательного назначения и нахождение субъектов педагогического процесса. *Системный аспект* предполагает наличие структурных элементов педагогической деятельности и придает пространству устойчивость, определенность и постоянство. *Средовой аспект* обеспечивает условия для педагогического воздействия и способствует преобразованию пространства в потенциальное средство личностного развития обучающихся.

Воспитательный потенциал педагогического пространства для нравственного саморазвития детей из категорий социального риска выражается в следующих зависимостях: а) пространство, предоставляя школьнику свободу выбора, так или иначе влияет на стабилизацию нравственных отношений и формирование нравственных качеств; б) пространство, выполняя совокупность общественных функций, выступает в качестве определяющего звена в реализации соответствующих нравственных намерений и поступков обучающихся всех возрастов; в) пространство, формируя через определенный образ жизни социально-нравственный тип личности, позволяет рассматривать его как потенциальное средство управления нравственным развитием обучающихся; г) педагогизированное пространство способствует устранению тех обстоятельств, которые могут формировать аморальный опыт поведения у детей из категорий социального риска, заботиться о воспитании у них сопротивляемости отрицательным влияниям среды и выработки у них своеобразного иммунитета к безнравственным поступкам.

Педагогическое пространство не возникает стихийно, само по себе, но оно и не может быть объявлено сверху. Нельзя создать пространство по распоряжению административных органов, однако руководящие структуры могут помочь *создать условия*, благоприятные для его возникновения и функционирования. Развивая это суждение, автор идей теории воспитательных систем и концепции

* Статья подготовлена в рамках темы «Создание модели педагогического пространства для нравственного саморазвития обучающихся из категорий социального риска» (№ госрегистрации 20181189), выполняемой по договору № Г18-136 с Белорусским республиканским фондом фундаментальных исследований.

воспитательного пространства, Л. И. Новикова пишет: «Чтобы получить воспитательное пространство в более широких, или наоборот, более узких рамках, мы должны определить основные его компоненты (уже существующие или создаваемые), определить, что должно их связывать, установить моделируемые связи, вписать в эту деятельность самих детей. Вот тогда-то мы и сможем рассчитывать на то, что воспитательное пространство станет существенным фактором личностного развития... Единое воспитательное пространство надо уметь создавать» [4, с. 235].

Эти исходные концептуальные положения характерны и для создания модели педагогического пространства в целях сопровождения процесса нравственного саморазвития обучающихся с учетом социальных рисков. Такое пространство должно быть характерно, прежде всего, для учреждений образования всех типов. Школьная жизнь детей должна быть упорядоченной, уютной и вместе с тем яркой, красочной, эмоциональной, насыщенной интересными событиями. Для детей из категорий социального риска школьное пространство должно компенсировать проблемы в семье и противоречия окружающей среды, иметь зоны повышенного внимания, заботы и конкретной социально-педагогической помощи. Кроме того, школьная действительность должна быть насыщена нравственной событийностью и предоставлять возможность для освоения и реализации на практике нравственных ценностей.

На развитие и воспитание ребенка оказывают влияние и многие другие пространственные факторы: внешкольные воспитательные учреждения, улица, неформальные объединения, детская и подростковая субкультура, семейная атмосфера и др. Однако именно эти окружающие школу средовые факторы далеко не всегда имеют положительную направленность, а их стихийное воздействие создает угрозу нравственной безопасности обучающихся, особенно тем из них, которые находятся в зоне социального риска. «Аморальная и противоправная направленность ценностных ориентаций, образа жизни ближайшего социального окружения, с которыми личность себя идентифицирует, может оказать негативное воздействие на характер актуализированных потребностей и формирование мотивов конкретного девиантного поведения, выбор средств и решимость совершить девиантный поступок», – подчеркивает Н.А. Барановский [5, с. 47]. Особенно велико влияние негативного социального окружения на ошибочный моральный выбор ребенка и формирование у него ложных представлений о нравственности и безнравственности.

Внешние средовые угрозы духовно-нравственной безопасности школьников дополняются внутренними, личностными, которые порой носят для детей разрушительный характер и формируют социально-негативное поведение. «В моральном отношении, – пишет О.А. Павловская, – угрожающий и разрушительный характер для самой личности и ее окружения несут зависть, ненависть, жадность, жестокость, безответственность, беспринципность и другие негативные проявления человеческой природы» [6, с. 170]. К внутренним угрозам на уровне личности ребенка из категории социального риска следует отнести также неразвитость эмоций, чувств, интеллектуальных способностей, различные житейские неудовлетворенности, нездоровые амбиции, разочарование, а подчас и личную деградацию. В свою очередь окружающее пространство с нравственным содержанием, как отмечает Б.Т. Лихачев, детерминирует поведение ребенка «изнутри, из совести, помогает устоять против негативных внешних воздействий и противодействий» [7, с. 23].

Моделирование применяется в науке для прогнозирования событий реальной жизни, считается наиболее оптимальным методом познания и вместе с тем ее постоянного улучшения. С этой целью разрабатываются более совершенные модели, которые позволяют подняться на новую ступень в познании тех или иных сторон окружающей действительности. Модель (лат. *modulus* – мера, образец) – «объект-заместитель, который в определенных условиях может заменять объект-оригинал, воспроизводя интересующие свойства и характеристики оригинала» [8, с. 435]. Следовательно, как отмечает В.М. Сафронова, «правомерно при разработке моделей говорить об их подобию объекту-оригиналу, при котором, с одной стороны, соблюдается жесткая целенаправленность, увязка параметров с ожидаемыми результатами, с другой стороны, она должна быть достаточно «свободной», способной к преобразованию в зависимости от конкретных условий и обстоятельств, быть альтернативной, иметь в запасе наибольшее число вариантов» [9, с. 165].

Целостный концептуальный образ любой педагогической модели, в том числе и модели педагогического пространства, создается на основе целого ряда *методологических принципов*, позволяющих дополнять, видоизменять и вносить новые элементы в позитивный воспитательный опыт. В частности, при моделировании педагогического пространства для нравственного саморазвития обучающихся с учетом социального риска следует исходить из следующих принципов: *концептуальности* (предполагает научный подход к созданию модели педагогического пространства); *последовательности* (означает постепенное, поэтапное построение модели педагогического пространства с учетом имеющегося опыта и инновационных идей); *комплексности* (подразумевает сочетание условий, видов и форм процесса личностного развития и саморазвития обучающихся); *опоры на положительные качества* ребенка из группы социального риска (предусматривает прогнозирование благоприятных перспектив его социальной и нравственной самореализации).

Прогрессивность педагогических моделей определяется также их соответствием предъявляемым к ним методологическим требованиям теоретического и практического плана. С одной стороны, такие модели должны отображать состояние проблемы на данный момент и выявлять наиболее острые противоречивые моменты во взаимоотношениях участников образовательного процесса и адекватности

организуемой объект-субъектной деятельности. С другой стороны, педагогическая модель призвана скорректировать нежелательное личностное развитие обучающегося.

Выделяют две группы целесообразных требований при моделировании педагогических систем. *Во-первых*, модель должна быть понятной, удобной и простой как для педагогов, так и для детей, давать новую информацию об объекте и предмете деятельности, способствовать реализации поставленных целей и задач. *Во-вторых*, новая или обновленная модель должна обеспечивать условия для рациональных способов ее построения, широкого диапазона изменений, надежности и практической полезности полученных при ее реализации результатов.

Процессы нравственного развития и саморазвития обучающихся актуализируют задачу моделирования педагогического пространства на основе концептуальных подходов, являющихся теоретико-методологической базой для создания, развития и сохранения целостного педагогического пространства и его эффективного использования как воспитательного потенциала. Речь идет о такой модели педагогического пространства, которая строится на основе интеграции пространства школьной жизнедеятельности и социализирующего пространства окружающей среды и которая соответствует современным концептуальным подходам и методологическим принципам.

Литература:

- 1 Герт, В.А. Моделирование образовательного пространства образовательного учреждения / В.А. Герт, С.В. Королева // Педагогическое образование в России. – 2013. – № 2. – С. 139–145.
- 2 Захарова, Г.В. Концептуальные основания педагогического моделирования целостного культурно-образовательного пространства вуза / Г.В. Захарова // Вестник Костромского университета им. Н.А. Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. – 2008. – Т. 16. – № 6. – С. 64–67.
- 3 Лескова, И.А. Педагогическое пространство как пространство возможностей реализации субъектной активности студента в процессе обучения в вузе / И.А. Лескова // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 11. – С. 2055–2060.
- 4 Новикова, Л.И. Педагогика воспитания: Избранные педагогические труды / Л.И. Новикова; под ред. Н.Л. Селивановой, А.В. Мудрика; сост. Е.И. Соколова. – М.: Изд-во «ПЕР СЭ», 2010. – 335 с.
- 5 Барановский, Н.А. Антидевиантная политика: теория и социальная практика / Н.А. Барановский. – Минск: Беларус. навука, 2011. – 271 с.
- 6 Павловская, О.А. Система духовно-нравственной безопасности современного общества / О.А. Павловская // Безопасность Беларуси в гуманитарной сфере: социокультурные и духовно-нравственные проблемы; под ред. О.А. Павловской. – Минск: Беларус. навука, 2010. – 519 с.
- 7 Лихачев, Б.Т. Философия воспитания. Специальный курс: учеб. пособие для студентов / Б.Т. Лихачев. – М.: Прометей, 1995. – 282 с.
- 8 Новейший философский словарь / сост. А.А. Грицанов. – Минск: Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
- 9 Сафронова, В.М. Прогнозирование, проектирование и моделирование в социальной работе: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / В.М. Сафронова. – 4-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2011. – 240 с.

Валентина Горленко
(Гомель, Беларусь)

ЦЕЛЕВЫЕ ОРИЕНТИРЫ МОДЕЛИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА ДЛЯ НАВРСТВЕННОГО САМОРАЗВИТИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ*

В педагогическом процессе цели выполняют множество разных функций. Они выражают потребности каждого участника воспитательных отношений и создают возможности их координации и единения. Педагогические цели всегда субъективны, отражают мировоззренческие позиции своих участников, позволяют реализовать способность человека к предвидению, прогнозированию, определению перспектив развития событий. Они также стимулируют активность участников педагогического процесса, направляя их волевые усилия, избавляя от хаотичности и бессистемности во взаимодействии, выступают регуляторами в дальнейшем построении отношений и поведения.

Целеполагание является неотъемлемым атрибутом построения любой модели, считается ее исходным элементом и определяет структурно-процессуальное содержание. Указывая на важность этого положения, Л.В. Алиева предупреждает, что модели, разработанные без опоры на таксономию целей воспитания, нарушают их целостную логическую структуру и не позволяют составить объективное представление о конечном результате нового знания или продукта [1, с. 13].

* Статья подготовлена в рамках темы «Создание модели педагогического пространства для нравственного саморазвития обучающихся из категорий социального риска» (№ госрегистрации 20181189), выполняемой по договору № Г18-136 с Белорусским республиканским фондом фундаментальных исследований.

В связи с тем, что педагогическое пространство включает социальный и нравственный аспекты, в модели могут быть представлены как социальные, так и педагогические цели. *Социальные цели* отражают ожидания общества и его отдельных социальных структур. Такие цели связаны главным образом с созданием социальных условий для развития целостного педагогического пространства, обоснованием вариативности воспитательных систем, оптимизации процессов нравственного развития и саморазвития обучающихся. *Педагогические цели* следует рассматривать с позиции *должного* (с точки зрения требований, предъявляемых к результатам педагогической деятельности, изложенных в нормативных и методических документах), *сущего* (с точки зрения целей, на которые ориентируются педагоги), *возможного* (с точки зрения прогностических результатов воспитания).

Педагогические цели тесно связаны с воспитанием, в том числе и с процессами нравственного саморазвития, которые в педагогическом пространстве приобретают личностный смысл и способствуют реализации потенциальных возможностей обучающихся в становлении их нравственного поведения. Целевой блок модели педагогического пространства определяет *процедуру* целеполагания в сфере нравственного развития обучающихся из категорий социального риска. Эта процедура основана на различии трех видов целей: идеальной, стратегической и тактической.

Идеальная цель – это образ, который соответствует идеальным представлениям о человеке и согласуется с объективно заданным социальным заказом общества. *Стратегическая цель* – это конечный результат взаимодействия педагогов и учащихся, в соответствии с которым отбираются и соотносятся между собой все другие компоненты воспитательной системы. В нашей модели в качестве стратегической цели выступает создание такого педагогического пространства, в котором может происходить принятие и усвоение обучающимися из категорий социального риска общественно принятых норм морали, формирование стабилизированных нравственных отношений, нравственных действий и поступков.

Тактическая цель – это промежуточный результат, определенный сдвиг в развитии морального сознания обучающихся, который находит отражение в различных видах нравственной деятельности и поведения. По отношению к проблемам нравственного развития и саморазвития обучающихся из категорий социального риска такими тактическими целями выступают:

- снижение социальных рисков и угроз нравственного благополучия обучающихся, обусловленных негативными факторами их жизнедеятельности в окружающем пространстве;
- формирование позитивной направленности обучающихся в реализации процессов их нравственного самопознания и самопостижения по восхождению к целостному и одновременно нравственному поведению;
- развитие у школьников потребности в постоянном нравственном саморазвитии, позволяющем обогащать и расширять нравственные убеждения, совершенствоваться в моральном выборе, демонстрировать примеры внутреннего стержня нравственного поведения.

Именно с помощью перспективно-целевого подхода можно формировать в ребенке те нравственные качества, которых еще нет, но есть предпосылки к их развитию. Особенно это касается детей из категорий социального риска. Хорошее в человеке надо уметь проектировать, считал великий гуманист А.С. Макаренко. На это указывал также В.А. Сухомлинский, считая, что суть культуры педагогического процесса в научном предвидении: чем больше тонкого вдумчивого предвидения, тем меньше неожиданных несчастий.

На это тезис опирается и современная педагогика, основываясь не только на детских перспективах, но и на «опережающем воспитании» обучающихся. «Опережающий характер воспитания, – пишет Л.И. Гриценко, – предполагает, что вся деятельность воспитанника должна быть построена по принципу создания «напряжения», создания «поля» для опережающего развития и становления личности в активной деятельности, требующей приведения в действие всей гаммы ее волевых, интеллектуальных, эмоциональных устремлений» [2, с. 82].

Целевой блок модели строится на основе структурных компонентов цели: объекта, предмета и действия. «Каждая цель в явном или неявном виде, – отмечает В.С. Безрукова, – содержит в себе объект, предмет и действие. В их единстве она становится конкретной и достижимой» [3, с. 146]. *Целевым объектом* нашего исследования выступают обучающиеся из категорий социального риска, которые нуждаются в педагогическом сопровождении их нравственного развития. Причем, важно понимать, что нравственная самореализация таких детей происходит не только в процессе практического воплощения их интересов и возможностей, но также путем преодоления уже сложившихся негативных личностных качеств и черт характера.

Детей группы риска следует воспринимать как целевой объект с точки зрения целой «гаммы» стрессогенных факторов, прямо или косвенно влияющих на их нравственное развитие. Среди них: негативное отношение к ребенку в семье; отсутствие понимания, уважения, а иногда и откровенная враждебность со стороны родителей; трудности налаживания контактов с педагогами вследствие неудач в учебной деятельности и нестандартного поведения; ограниченный круг интересов, неспособность организовать свой досуг на позитивных началах; неумение приспособиться к требованиям класса и появление ситуации отверженного в коллективе сверстников; дефицит возможностей выступать в роли субъекта нравственных отношений и нравственной деятельности.

Целевой предмет (предмет цели) – это те стороны личности, которые предполагается укрепить или изменить в ходе реализации той или иной модели. В нашем случае таким целевым предметом выступает обучение готовности учащихся к переменам в своем поведении в сторону нравственной воспитанности, выработки у них иммунитета к безнравственным действиям и поступкам через нравственное закаливание и развитие нравственного потенциала педагогического пространства. В связи с этим В.П. Сазонов, пытаясь ответить на вопрос Л.Н. Толстого: можно ли воспитать нравственного человека в безнравственных обстоятельствах рассуждает с двух позиций: во-первых, нужна железобетонная профессиональная убежденность педагогов в том, что именно они вместе с детьми являются настоящими хозяевами нравственно-правовой пространственной территории, во-вторых, в утверждении нравственности важную роль играют ситуации столкновения с безнравственностью окружающего [4, с. 244].

Целевое действие (действие цели) – это те конкретные действия и поступки, которые собираются совершать и совершает обучающийся в сфере нравственных проявлений. Действия и поступки являются центральным моментом нравственного поведения обучающихся и поэтому должны быть постоянно в поле зрения их объективного анализа и оценки педагогами. Со стороны ребенка группы риска совершение любого целевого действия должно отражать не только внешнюю, но и внутреннюю сторону, т. е. сопровождаться мотивами и намерениями. «Нравственными, – подчеркивает академик И.Ф. Харламов, – должны быть как сами по себе действия и состояния человека, так и порождающие их мотивы и цели» [5, с. 27].

Поступок как объективированное действие также подчиняется достижению определенной цели и благодаря мотивации обладает чертами императивности. Однако нравственная ценность поступка определяется не только сиюминутным достижением цели, реализацией нравственного мотива, но и его последствиями, за которые учащийся несет ответственность. Зачастую не только сам неблагоприятный (безнравственный) поступок, но именно его неблагоприятные последствия для окружающих вызывают неодобрение и моральные санкции. Поэтому детей группы риска на этапе морального выбора необходимо обучать умению обдумывать свои действия и поступки и предвидеть их последствия, развивать способности к саморегуляции.

Концептуальным ядром целевого блока любой модели, в том числе и модели педагогического пространства для нравственного саморазвития обучающихся с учетом социального риска, выступают следующие принципиальные идеи и положения:

- идея системной модернизации педагогического пространства на основе адекватного понимания современного детства и необходимости социально-педагогического сопровождения жизнедеятельности обучающихся из категорий социального риска;
- положение о создании целостного воспитательного пространства на основе средового, системного, синергетического, деятельностно-отношенческого подходов с учетом разработки и реализации системной профилактики социальных рисков;
- идея прогнозирования и проектирования опережающих воспитательных стратегий и моделей, учитывающих особенности воспитательного пространства и современные реалии детства;
- идея моделирования при создании благоприятных укладов и комфортных сред для жизнедеятельности обучающихся в социуме, в том числе и в педагогическом пространстве учреждений образования, направленных на поддержание здоровой духовно-нравственной атмосферы, совершенствование нравственных отношений, переориентацию воспитательного процесса на обеспечение саморазвития, самостоятельности и самодеятельности детей;
- идея развития процесса воспитания как самостоятельного направления в целостном педагогическом пространстве, использование функций воспитания для корректировки воспитательных целей, мобилизации личностных факторов, профилактики рисков негативного средового влияния;
- идея создания в педагогическом пространстве благоприятных условий для формирования индивидуальных траекторий жизненного самоопределения учащихся, их активного участия в процессе нравственного преобразования.

Разработка целевого блока модели требует соблюдения целого ряда *педагогических требований*. Во-первых, при постановке цели гуманитарных проектов и моделей исследователь внедряется в область ценностей и ценностных (в нашем случае нравственных) отношений, поэтому модель должна отражать не просто цели, а цели-ценности. Во-вторых, формулировка цели должна быть увязана с выявленной социальной проблемой, которая в нашем исследовании прослеживает недостатки в нравственном саморазвитии обучающихся из групп социального риска. В-третьих, цель должна быть достижимой в рамках данной модели и предполагать определенный результат, который в нашей модели предусматривает усвоение обучающимися представлений о процессе нравственного саморазвития, овладение механизмами его протекания, формирование социально значимых личностных и нравственных свойств и качеств, самореализацию творческого потенциала обучающихся из категорий социального риска.

В заключение отметим следующие положения. Неотъемлемым атрибутом построения любой модели является целеполагание. В педагогическом пространстве могут быть представлены как социальные, так и педагогические цели, которые приобретают личностный смысл и способствуют реализации потенциальных возможностей обучающихся в становлении их нравственных отношений и

поведення. Целевой блок модели определяет процедуру целеполагания в сфере нравственного саморазвития обучающихся из категорий социального риска и включает в себя идеальную, а также стратегические и тактические цели. Формулировка целей должна быть увязана с выявлением социальной проблемы, которая в нашем исследовании прослеживает недостатки в нравственном саморазвитии обучающихся и предусматривает формирование социально значимых личностных и нравственных свойств и качеств, самореализацию творческого потенциала обучающихся из категорий социального риска.

Литература:

1. Алиева, Л.В. Моделирование как метод реализации системного подхода к воспитанию / Л.В. Алиева // Вопросы воспитания. – 2014. – № 4. – С. 9–13.
2. Гриценко, Л.И. Теория и методика воспитания: личностно-социальный подход: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л.И. Гриценко. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 240 с.
3. Безрукова, В.С. Педагогика: учеб. пособие / В.С. Безрукова. – Ростов н/Д: Феникс, 2013. – 381 с.
4. Сазонов, В.П. Как воспитать нравственного человека в безнравственных ситуациях / В.П. Сазонов // Народное образование. – 2013. – № 4. – С. 237–246.
5. Харламов, И.Ф. Нравственное воспитание школьников: пособие для клас. руковод. / И.Ф. Харламов. – М.: Просвещение, 1983. – 160 с.

Світлана Максимова
(Буча, Україна)

ЗМІСТ БАЗОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК СИСТЕМИ ОСВІТИ

Зміст освіти – система наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості. На кожному етапі суспільного буття він залежить від рівня розвитку науки та економіки, відведеного на освіту часу, теоретичного і практичного значення окремих галузей науки в загальній системі людських знань, економіки і виховання. На зміст освіти впливають суб'єктивні чинники (політика панівних сил суспільства, методологічні позиції вчених тощо) та об'єктивні (потреби суспільства у розвитку людини, науки й техніки, що супроводжуються появою нових ідей та теорій). Саме тому буде актуальним розглянути базові характеристики системи освіти.

Основоположними аспектами системи освіти є системно-структурний; системно-функціональний; історичний; комунікаційний; соціальний та системоутворюючий. Для змістовного розуміння аспектів системи освіти пропонуємо їх розглянути детальніше.

Системно-структурний аспект. Системний підхід є одним з важливих і загально визначених методологічних підходів в сучасній теорії і практиці управління освітою. Починаючи з середини ХХ ст., Управління виявилось однією зі сфер, яка потребує саме системного підходу. Центральним визначенням в системному підході є «система». В. М. Садовським приводиться близько 40 його визначень. У перекладі з грецької «система» означає ціле, складене з частин, або з'єднання частин в ціле. Під системою розуміється сукупність елементів певного роду, взаємопов'язаних, взаємодіючих між собою які утворюють цілісність. Особливістю сучасної освітньої організації як системи є її зв'язок із зовнішнім середовищем. Освітня організація може функціонувати, пристосовуючись до зовнішнього середовища, перебудовуючи свої процеси, не руйнуючи цілісності. У разі, коли соціальна система добре організована, вона сама може впливати на зовнішнє середовище, підлаштовуючи його до досягнення своєї мети. Для цього освітня система повинна мобілізувати свої зовнішні та внутрішні можливості.

Системно-функціональний аспект. Функціональний підхід, який часто називають процесним, розвиває ідеї класичної теорії управління, збагачуючи їх ідеями поведінкового, системного і ситуаційного підходів. Управління, з позиції даного підходу, розглядається як цілісний процес реалізації управлінських функцій. Система управління в рамках функціонального підходу представлена як ієрархічна структура взаємопов'язаних процесів реалізації функцій управління. Функціональний підхід задає принципи визначення складу управлінських функцій, вибору методів їх реалізації та побудови структури керуючої системи.

Історичний аспект. Вивчення історичного підходу в освіті, як навчального предмета має особливе значення для освітньої системи. Даний аспект дозволяє розширити педагогічний кругозір, сприяє виробленню ціннісного ставлення до педагогічної спадщини, є важливою умовою формування загальної та педагогічної культури. Зміст освіти має історичний характер, оскільки визначається цілями і завданнями освіти на тому чи іншому етапі розвитку суспільства, він змінюється під впливом вимог життя, виробництва і рівня розвитку наукового знання.

Комунікаційний аспект. Комунікацію у системі освіти можна розглядати як зв'язок між її об'єктами та суб'єктами (коледжами, університетами, студентами, викладачами, адміністрацією) і як процес передачі інформації від одного суб'єкта іншому. Перш за все, мова йде про педагогічне спілкування, а також про використання певних комунікативних технологій для обміну досвідом між компонентами освіти.

Розглядаючи освітній процес з позиції взаємодії його основних суб'єктів, відзначимо, що воно реалізується в комунікативному просторі вузу на трьох рівнях: організаційному, дисциплінарному і освітньому.

Соціальний аспект. Як і в деяких західних країнах, відзначається тенденція розглядати освіту окремо від соціальної політики та охорони здоров'я і зараховувати до фундаментальної науки та інноваційної політики – також державного сектора, але пов'язаного швидше з економікою, ніж з соціальною сферою. Тому соціальний аспект є невід'ємною частиною освітньої системи.

Системоутворюючий аспект. Системоутворюючий фактор, визначається сукупністю найбільш стійких і реальних критеріїв, що забезпечують визначення рівня вихованості як окремих учнів, так і учнівських колективів в цілому. Наявність обґрунтованої системи критеріїв дозволяє співвіднести прийняту мету діяльності з її фактичним станом, визначити шляхи конкретної корекції діяльності шкіл чи університетів, тобто окремих ланок освітньої системи, що беруть участь в педагогічному процесі на різних часових етапах.

Таким чином мета сучасної освіти – розвиток тих властивостей особистості, які потрібні їй і суспільстві для включення в соціальну діяльність. При побудові системи управління необхідно спиратися на чітко сформульовану мету управління, виділення сукупності елементів системи, встановлення характеру зв'язків між ними, що дозволяють реалізувати управлінські дії в досягненні поставленої мети. Така мета освіти стверджує ставлення до знань, умінь і навичок як засобів, що забезпечують досягнення повноцінного, гармонійного розвитку емоційної, розумової, ціннісної, вольової і фізичної сторін особистості. Кожен аспект освітньої системи доповнює її із властивої лише йому сторони, що й робить його невід'ємним. Зміст освіти налічує сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил і практичної підготовки, досягнутий в результаті навчально-виховної роботи.

Література:

1. Родіонова І. В. Шляхи підвищення якості дошкільної та загальної середньої освіти / І. В. Родіонова. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2015. – №4. – С. 191–194.
2. Кучеренко Д. Г. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу / Д. Г. Кучеренко, О. В. Мартинюк. – Київ: Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2011. – 312 с.
3. Сідун Л. Ю. Компетентнісний підхід як чинник якісної вищої освіти / Л. Ю. Сідун. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2011. – №20. – С. 133–136.

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Ірина Бурлакова
(Сєверодонецьк, Україна),
Тетяна Кондес
(Київ, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я НА РОБОЧОМУ МІСЦІ

Культура безпеки та охорони здоров'я організації відображає цінності, ставлення, сприйняття, компетенції та поведінку людей, які там працюють. Вона відображає зобов'язання організації та її пріоритетність, безпеку та здоров'я. Елементи культури безпеки та охорони здоров'я можуть бути поділені на три категорії: 1) організаційні - політики, процедури та системи, що стосуються безпеки та охорони здоров'я; 2) психологічні - індивідуальне сприйняття, установки і цінності; 3) поведінкові – моделі поведінки людей щодо свого здоров'я та безпека.

Культура здоров'я працівника створює процеси та структури для підтримки керівництва та працівників у досягненні цілей, пов'язаних зі здоров'ям, і надає доступ до ресурсів для зниження ризиків для здоров'я, оптимізації та ефективності функцій.

На поведінку людей відчутно впливає робоче середовище, організація, в якій люди працюють, і дизайн роботи, яку вони виконують. Найпростіша модель робочого місця включає три компоненти, за допомогою яких роботодавець може вплинути на здоров'я і благополуччя своїх працівників. Це: фізичне трудове середовище (фізичні і хімічні властивості повітря, шум та умови освітлення, якість робочого приміщення, обладнання або інвентарю); психосоціальне середовище співвідноситься з режимом праці, куди включені робочі години, відповідальність, відносини з керівництвом і співробітниками, контроль фахівців за своїм професійним здоров'ям, а також підтримка, що отримується від сім'ї, друзів, тренерів та консультантів; спосіб життя - це ті аспекти буденного життя людини, які впливають на її здоров'я, наприклад, куріння, вживання алкоголю, звички харчування, сон, вживання ліків або наркотичних речовин, захоплення фізичною культурою тощо.

Щоб забезпечити збереження конкурентоспроможності підприємства, зусилля, пов'язані зі здоров'ям, безпекою та благополуччям, повинні бути «збалансовані» продуктивністю праці та фінансовими інтересами. Підприємці вважають, що витрачені на здоров'я та безпеку гроші - це засоби, вилучені з прибутку. Насправді ж дії керівництва, які підтримують професійне здоров'я працівників, ведуть до сприятливого кінцевого результату в сфері зміцнення здоров'я. Всі підприємства, будь то великі чи дрібні, де мали місце серйозні травми на робочих місцях, або низькі показники безпеки, на власному досвіді знають, що означають витрати, пов'язані з компенсаціями працівникам.

Рівень професійної захворюваності напряму корелюється з умовами праці на виробництві. Професійна захворюваність розглядається як складова частина загальної захворюваності населення і представляє категорію хвороб, що виникають у результаті дії шкідливих та небезпечних чинників виробничого середовища і трудового процесу [2]. У структурі професійної захворюваності найчастіше реєструються наступні дев'ять ризиків для здоров'я: високий кров'яний тиск; гіпокінезія (фізична бездіяльність); проблеми опорно-рухового апарату; незбалансоване харчування; надмірне вживання алкоголю; надмірний рівень холестерину; використання тютюну; сильний стрес і депресія (проблеми з копінгом).

Одна з причин створення сприятливих умов по збереженню здоров'я - це прагнення запобігти втратам продуктивності праці через захворювання і непрацездатність робітників і пов'язаних з цим прогулів, поліпшення самопочуття та морального стан персоналу. Зокрема, компанія Johnson & Johnson регулярно аналізує дані загальної оцінки стану здоров'я, щоб визначити тенденції ризику для здоров'я серед працівників. Сьогодні кожен співробітник компанії Johnson & Johnson має доступ до програми здоров'я, які пропагують і підтримують здоровий спосіб життя, та включають пропозиції, які пов'язані з поліпшенням фізичної активності (наприклад, фітнес-центри на місці, відшкодування витрат на фізичні вправи, програма крокоміру, сезонні фітнес-проблеми); харчування (включаючи здоровий вибір їдальні, членство в спостерігачах за вагою, а також онлайн інструменти управління вагою); управління стилем життя та комп'ютеризовані програми коучингу та управління хронічними захворюваннями. Середньорічні заощадження на одного працівника складають 565 дол, що призвело до повернення інвестицій у розмірі 1,88 \$ - 3,92 долара за кожний долар, витрачений на програму [5].

Робоче місце є унікальним по своїм можливостям зміцнення здоров'я і поліпшення самопочуття робітників за умови, що роботодавець приділяє велику увагу здоров'ю та добробуту працівників як частині основної місії компанії, формування середовища, яке сприяє довірі, відкритій комунікації та опорі на працівників, щоб формувати оздоровчі програми, узгоджені з ними особисті потреби та інтереси. Ці впливи розгортаються через освіту, фізичне та соціальне середовище (соціальні детермінанти здоров'я). Проте, програми та політика, спрямовані на пом'якшення цих несприятливих умов, не завжди мали позитивні наслідки для більшості споживачів цих програм. Підхід, який зосереджується на дослідженні, рефлексії та аналізі впродовж процесу надання допомоги, є найбільш корисним для визнання того, що культура є лише одним з багатьох факторів, які впливають на мотивацію та поведінку людини. Вже мало хто сумнівається в

тому, що здоровий спосіб життя і здатність успішно справлятися з психологічними і соціальними навантаженнями покращує самопочуття та функціональні можливості. Ще є достатній рівень скептицизму, який проявляється щодо цінності програм, спрямованих на охорону здоров'я за місцем роботи. Це в значній мірі відображає факт відсутності репрезентативних і регулярних досліджень, які проводяться перманентно [1] і не повністю відображають картину того, що відбувається. Крім цього, для того, щоб проявилася дія більшості вжитих профілактичних заходів, потрібен тривалий час. Покращення здоров'я просто не зроблять істотного впливу, якщо компанія або співробітник тільки відвідують фітнес-програму один раз в тиждень.

Щоб перенести пріоритет на здоров'я працівників, роботодавці повинні створити та підтримувати комплексні, науково обґрунтовані програми зміцнення здоров'я, будувати культуру здоров'я, яка є з більш широким змістом, ніж будь-яка окрема складова (оздоровчі програми з різних видів рухової активності). Основна мета такої багатокомпонентної програми - збереження здоров'я і поліпшення самопочуття співробітників всіх рівнів, профілактика захворювань і втрати працездатності, а також зменшення тяжкості стану як для окремих працівників, так і для організацій в цілому. Комплексний підхід включає в себе:

- підвищення обізнаності про проблеми, встановлення конкретних цілей програми та очікувань;
- використання поточних стратегічних комунікацій, залучення співробітників до розробки та реалізації програм (менеджери здоров'я);
- створення сприятливого середовища, надання можливостей для розвитку навичок, введення програм зміни поведінки;
- вимірювання та моніторинг досягнень програми в різних аспектах на постійній основі з метою забезпечення максимальної ефективності.

Дії, які підпадають під кожен елемент моделі, повинні охоплювати процеси первинного скринінгу; планування комбінацій індивідуальних та організаційних стратегій та заходів для впливу на здоров'я; опис інструментарію та ресурсів програми; вимірювання та моніторинг досягнень програми в різних аспектах на постійній основі з метою забезпечення вчасного корегування; архівація даних та результатів зусиль з наданням загальних та специфічних рекомендацій; оцінка ефективності вкладених ресурсів. Ці дані можуть бути використані для отримання більш глибокого розуміння культури здоров'я компанії та допомогти визначити план дій для покращення її ефективності.

Однак важливо відзначити, що культурна компетентність є процесом, а не кінцевою метою, і часто розвивається поступово, спираючись на попередні знання та досвід, і не відобразить швидкого ефекту від впровадження програми зміцнення здоров'я

Програми охорони здоров'я на робочому місці можуть призвести до змін як на індивідуальному, так і на рівні організації. Для фізичних осіб програми охорони здоров'я на робочому місці мають потенціал впливу на рівень здоров'я працівника, його поведінку, нівелювання ризиків для здоров'я, хвороб; і поточного стану здоров'я. Для організацій програми охорони здоров'я на робочому місці мають потенціал впливу на такі сфери, як витрати на охорону здоров'я, прогули, продуктивність, набір / утримання, культуру та моральний стан працівників.

Хоча і вигідно мати підтвердження ефективності та цінності програм формування сприятливих умов охорони здоров'я за місцем роботи, проте такого роду докази рідко виявлялися необхідними для прийняття рішення керівництвом про впровадження подібних програм. Більшість з них базувалися на переконанні, що запобіжні заходи принесуть результат [3]. У деяких випадках прийняття подібних програм стимулювалося проявом зацікавленості з боку співробітників,

Високий рівень психофізичних якостей працівника в умовах ринкової економіки забезпечує його конкурентоспроможність, придатність до професійного довголіття, достаток сім'ї, забезпечену старість. Саме тому розробка та впровадження більш здорового способу життя є ключовою. Завдяки впровадженню програм, що пропонують конкретні стратегії, дії та інструментарії для співробітників, компанії змогли успішно управляти станом здоров'я своїх працюючих.

Кожна організація - державна, приватна або некомерційна, впроваджуючи культуру здоров'я, не тільки беруть на себе відповідальність за свій вплив, але й мають можливість позитивно впливати на формування цілого прошарку лідерського потенціалу працюючих в ролі менеджерів здоров'я. Це люди, які впливають на ставлення та поведінку інших. Останніми роками підготовка корпоративних менеджерів здоров'я стала «новим стандартом» у багатьох компаніях [4]. Вони просувають позитивну культуру, демонструючи принципи успіху при підтримці керівництва розвивати свої практики по безпеці та створенню культури здоров'я на робочих місцях. Вони використовують свій вплив для залучення всієї робочої сили щодо оптимізації своєї щоденної роботи (впровадження активних та пасивних стратегій зменшення стресу; інноваційних та найсучасніших технологій відновлення організму; ефективних програм змін поведінки); інтеграції цієї роботи в усіх відділах і на всіх рівнях організації; системний підхід та комплексність.

Подальші дослідження повинні вивчити важливість різних структурних і програмних змінних у організації, таких як зміни політики та культура компанії, які впливають на стан здоров'я та фінансові результати.

Література:

1. Бурлакова І. А. Соціально-психологічні особливості формування культури професійного здоров'я майбутніх фахівців економічного напрямку / І. А. Бурлакова // Теоретичні і прикладні проблеми

- психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – № 3 (44). – С. 40 – 49.
2. Стан професійної захворюваності в період законодавчих змін в Україні. А.М. Нагорна, М.П. Соколова, П.М. Вітте, І.Г. Кононова, - Український журнал з проблем медицини праці, 2016. - С.3-17
  3. Baicker K, Cutler D, Z songs. Wellness programs in the workplace can save you money. Health Aff (Millwood). 2010; 29 (2): P. 11-304.
  4. Burlakova I. Health management of staff as a fundamentally new approach in formation of the organizational culture of the enterprise / I. Burlakova, G. Chmeruk, O. Storozhenko // Trends in the development of national and world science: Collection of scientific articles. – Vol. 17. – Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2016. – P. 242 – 244.
  5. Ozminkowski RJ, Ling D, Goetzel RZ, Bruno JA, Rutter KR, Isaac F, et al. The long-term impact of Johnson & Johnson's health and wellness program on use and healthcare costs. J Take Environment Med. 2002; 44 (1): P. 9 - 21.

Антоніна Кічук
(Ізмаїл, Україна)

ЮНАЦЬКИЙ ВІК ЯК СПРИЯТЛИВИЙ ПЕРІОД ЗДОРОВ'Я ЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

Психологічне здоров'я особистості виступає нині предметом посиленої дослідницької уваги, адже ж йдеться про багатоскладове, складне, але ще й досі не вивчене всебічно явище, про загально визнану цінність та особистісну властивість, що в онтогенетичному плані має певну специфіку. Оскільки психологічне здоров'я, як конструкт, рядоположний до явищ, якими постають психологічне благополуччя особистості та успішність соціальної взаємодії і спілкування, то значимість цієї особистісної властивості важко переоцінити. До того ж, психологічне здоров'я може бути осмислене в різних ракурсах та в розрізі різних рівнів. При цьому, слід зауважити, по-перше, на контекстності терміну «онтогенез», його трактуванні за Е. Геккелем, який ввів у науковий обіг. По-друге, на доречності врахування позиції дослідників про ієрархію психічних властивостей і процесів [4]. По-третє, на змінному характері психологічного здоров'я людини впродовж життя із розумінням «повно функціонуючої особистості» за К. Роджерсом [8]. По-четверте, на близькості явищ «психологічно здорова особистість» і «психологічно зріла особистість», адже ж в останньому розрізняють певні сегменти (інтелектуальна, емоційна, особистісна, соціальна), сукупність яких виявляється у такому вимірі особистісного розвитку, на якому вона стає і суб'єктом свого життєвого шляху, і власного внутрішнього світу [2]. Якщо йдеться про властивість, то можна говорити про рівень індивіда, суб'єкта діяльності, особистості, суб'єкта життєтворчості, суб'єкта життєдіяльності. Так, якщо стверджується про психологічне здоров'я на рівні «властивості індивіда», то у згорнутому вигляді характеристикою слугує вислів «я відчуваю свій стан здоров'я у психологічній сфері»; рівень «властивості суб'єкта діяльності» у стислій формі відтворює вислів «я знаю про стан власного психологічного здоров'я»; у ситуації віддзеркалення здоров'я у психологічній сфері на рівні «властивості особистості» можна узагальнено судити через вислів «моє психологічне здоров'я порівняно із суб'єктами взаємодії має, зокрема, такі відмінності...»; якщо ж йдеться про здоров'я у психологічній сфері, що характеризується «властивістю суб'єкта життєтворчості», то це узагальнює вислів такого змісту: «я змінюю своє психологічне здоров'я в напрямку зміцнення»; рівень сформованості психологічного здоров'я, котрий репрезентує «властивість суб'єкта життєдіяльності» відтворює судження «я осягаю імператив позитивної динаміки здоров'я збагачення у психологічній сфері».

Отже, можна припустити і доцільність феноменологію особистості у період, що збігається із набуттям нею статусу студента, досліджувати у площині само творення особистістю психологічного простору. Відтак, створюється можливість співвідношення окреслених вище рівнів із таким маркуванням, як-от: «психологічно здорова», «адаптивна особистість», «життєтворча особистість», «тип життєстійкої особистості», «самоактуалізуюча особистість». Якщо ж, спиратися на сучасні наукові уявлення про психологічне здоров'я не лише як факт, цінність, норма, а й особистісна властивість, яку можна розвивати впродовж життя, особливо актуалізується такий аспект проблеми, як вікова своєрідність особистості у такому ракурсі: «психологічний простір здоров'я та здоров'я особистості у психологічному просторі».

Наше зацікавлення становив віковий період особистості на етапі набуття нею професійної ідентичності, а саме – в умовах вищої школи. Окреслена площина осмислення вище означеного аспекту проблеми психологічного здоров'я особистості обумовлена, з одного боку, специфічністю впливу освітнього процесу та навчально-професійну її діяльність на відповідні складові означеної особистісної властивості; з іншого ж боку, - аналізом набутих дослідниками численних емпіричних даних (зокрема, Гаврилюк І., Кузнєцова О., Рябченко Н. – Україна; Perera H., Mcilveen P., Oliver M. – Австралія; Deasy S., Coughlan B., Pironon J., Jourdan D., Mannix-McNamara – Ірландія; Enns A., Eidridge G., Montgomery S., Gonzalez V., - США), щодо проблемного поля психологічного здоров'я саме сучасної студентської молоді.

Аналіз наукових джерел засвідчує про те, що проблематика вікової класифікації – предмет посиленої уваги дослідників. Дійсно, задля того, що б зовнішні впливи перетворилися на внутрішні регулятори не

лише діяльності, а й поведінки особистості у певний віковий період життєдіяльності, важливо враховувати своєрідність психологічного здоров'я саме на етапі її статусу як студента. У такий спосіб, уможлиблюється ще й більш повне розуміння феномену, що досліджується. Попри вже встановленого у психологічній науці наукового уявлення про технологічний аспект механізму, як рушійної сили розвитку явища, що вивчається дотно відповідного віку особистості та її соціальної ситуації життєдіяльності, ще й досі бракує, насамперед, узагальнень щодо специфічності тих чинників, які в умовах освітнього процесу закладу вищої освіти є визначальними тих функціональних способів «перетворення особистості», що закріпилися у психологічній організації і «у результаті чого з'являються різні новоутворення, підвищується або знижується рівень організаційної особистісної системи, змінюється режим її функціонування» [4, с. 8]. Отже, у нашому випадку йдеться про таке новоутворення особистості, яким постає її здоров'я у психологічній сфері, при цьому виходячи із висновків учених про особистість як «єдність особливого порядку», де сутність її виявляється « у сукупності всіх суспільних відношень, у яких ми реально існуємо, в яких і народжується особистість [7, с. 493].

У руслі дослідженої проблеми неабиякий інтерес викликає позиція вчених щодо вікової класифікації, яка визнана найбільш умотивованою. Так, згідно позиції О.І. Власової, студентство за віковою своєрідністю різниться таким чином: юнацький вік (14-19 років), що збігається з етапом самовизначення «світ та Я»; молодість (20-25/30 років) – «етап людської близькості»; дорослість (25/30 років), котрий узагальнено відтворює етап «людської зрілості». У контексті «теорії життєвого шляху» Е. Ериксона, йдеться про кінець юності та початок зрілості (саме тут чітко простежується вплив «закону періодичності», адже ж кожна стадія підготовляє розвиток наступної). У межах предметної специфіки, зокрема фізичної культури студентства, дослідники-антрополози (Видрін В., Зихов Б. Лотоненко А.) стверджують про етап юності (14-30 років). Аналіз наукових джерел засвідчує, що близькою до вищезначених є й позиція деяких сучасних зарубіжних дослідників (Д. Биррен, Д. Бромель, Д. Векслер, І. Кон та ін.). Принагідно зауважимо на фундаментальному науковому доробку І. Кона, де докладно висвітлено і проаналізовано результати численних лонгитюдних досліджень учених зарубіжжя, що дозволяло зробити певні узагальнення. Зазначаємо деякі з них. По-перше, об'єктивно встановленим є факт багато вимірності і багатоваріантності людського розвитку, що включає в собі і онтогенез, і соціалізацію, і творчий життєвий пошук. По-друге, з певним ступенем узагальнення можна стверджувати, що перехід від дитинства до зрілості охоплює період від 11-12 років до 23-25 років. По-третє, має сенс віковий етап з 18 до 25 років (що збігається здебільшого із статусом студента) умовно називати «пізньою юністю» або «початком дорослішання» [6, с. 66-68]. До того ж за висновками науковця, є всі підстави характеризувати особистість у студентські роки як дорослу людину у біологічному і соціальному планах, а провідним видом діяльності розцінювати навчально-професійну, адже ж навчання у вищій школі може бути осмислене як «вид трудової діяльності»; в цілому, віковій особливості є «науковою абстракцією», за якою прихована множинність соціальних історико-культурних, біологічних і індивідуально-особистісних варіантів та варіацій».

Отже, на нашу думку, структурно-компонентний склад поняття «психологічне здоров'я» та своєрідність певних складників такої особистісної властивості (на кшталт - емоційна складова) більш повно уможлиблюється за умов все ж таки «конкретики» віку. Означене набуває особливої значущості, оскільки чимало проблемних питань сучасної психології безпосередньо або опосередковано дослідниками пов'язується із площиною «біологічне – психологічне - соціальне), а якщо йдеться про багатоаспектний та багаторівневий психологічний феномен, то визнається що, як правило, розвиток будь якого явища не припиняється протягом життя, не формується у певному віковому періоді особистості раз і назавжди. Наприклад, ставлячи за мету дослідити процеси статевої ідентифікації та формування статевої ідентичності в онтогенезі особистості, дослідниками акцентується на важливості вибору саме здорової статевої поведінки [5, с. 55].

У цілому ж можна припустити, що попри важливість бути обізнаним у тих новоутвореннях особистості, котрі обумовлені специфікою її віку (М. Акімова, І. Дубровіна, В. Войтенко, В. Карпенко, О. Хлівна та ін.), все ж є підстави визнавати, що межі віку особистості, яка себе ідентифікує із статусністю студентства, відносними, умовними. Це спричинено об'єктивно існуючою обставиною, адже ж особистість реалізує свій намір стати студентом в залежності від вікового періоду, коли вона визначилася із професійним вибором. До зазначеного додамо, що, виходячи із природи такого явища, яким постає психологічне здоров'я особистості у студентські роки, доцільно осмисляти його основою – суверенність психологічного простору. Як зауважують дослідники, має сенс розглядати психологічну суверенність не лише умовою, а й результатом адаптивності, зрілості та продуктивності особистості; до того ж така «гармонійна успішність» використовує «мову середовища» – мову «взаємодії індивідуальності й соціуму» [3, с. 54]. Відтак, створюється можливість припустити, що стан психологічного здоров'я особистості студента виступає своєрідним показником «контролю» та «самоконтролю».

Отже, юнацький вік особистості, що здебільшого збігається із періодом студентського буття, має притаманні лише йому ресурси, задіяність яких в освітньому процесі закладу вищої освіти сприятиме позитивній динаміці психологічного здоров'я майбутнього фахівців. До того ж у цей віковий період виявляються й певні особливості означеної властивості, зокрема, щодо емоційної складової здоров'я у психологічній сфері особистості.

Література

1. Анициферова Л.И. К психологии личности как развивающейся системы// Психология формирования и развития личности. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – С. 3-18.
2. Антонова Н.О. Взаємозв'язок психологічної та професійної зрілості студентів психологічного факультету ВНЗ//Актуальні проблеми психології: психологічна теорія і технологія навчання: Зб.н.праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України/ За ред. С.Д. Максименка, М.Л. Смульсон.- К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010.- Т.8, Вип.7. – С. 6-27.
3. Гаврилюк І. Емпірична експлікація суверенності психологічного простору в показниках соціального контролю особистості // Психологічні перспективи. – Вип.33. – Луцьк, 2019. – С. 49-65.
4. Данчева Т.Д. Типология психологического здоровья личности.// Наука і освіта, - 2012. - №3. – С. 50-54.
5. Кікінеджи С. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості: монографія. - Тернопіль: Навч.книга - Богдан, 2011. – 400 с.
6. Кон И.С. Психология ранней юности: книга для учителя. – М: Просвещение, 1989. – 255 с.
7. Леонтьев А.Н. Лекции по общей психологии/ под. ред.. Д.А. Леонтьева, Е.Е. Соколовой. – М.: Смысл, 2011. – 511 с.
8. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека [пер. с англ. Е. И. Исениной]. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1994. – 480 с.

Зоя Романець
(Львів, Україна)

РАННІЙ ДОСВІД ЖЕРТВИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ РЕГУЛЯТОРНИХ ПОВЕДІНКОВИХ ПРОГРАМ

Досвід жертви – це переживання станів безвиході, страху, втрати контролю, управління, тощо. Досвід жертви – це означає, що у когось чи у чогось є роль кривдника, який є набагато сильнішим за жертву, у чітких руках є влада, управління і контроль. Йдеться про свого роду стосунок, в який попадає людина чи дитина, в якому відтворюється психічний стан Я залежності, безпорадності, страху, порушеності меж та неможливості задоволення значущих потреб. Такого роду стан є нецілісним, у тій чи іншій мірі, дезінтегрованим тощо.

Важливо побачити низку нюансів такого стресогенного стосунку в сенсі його змісту, інтенсивності та психологічних ефектів, наслідків, що в подальшому вплітаються у поведінково-регуляторні, когнітивно-ціннісні програми і механізми психіки особистості.

Розглядаючи досвід жертви у процесі розвитку особистості, тобто у процесі її становлення, важливо відстежити, розпізнати у проявах дорослої людини аспекти травматичного досвіду дитинства, який з необхідністю постає практично у кожній людині у тій чи іншій мірі, оскільки процес соціалізації, виховання дитини, як правило, містить фрагменти примусу, обмеження, створення рамок, навчання правилам, здатності відповідати вимогам тощо.

Видається непростим відрізнити ситуації батьківсько-дитячих стосунків, які набувають характеру психологічного насильства, оскільки, окрім фізичного насильства, яке є очевидним, і до якого у суспільстві і у психолого-педагогічній науці є негативне ставлення і заборона, психологічне насильство не завжди можна розпізнати у батьківсько-дитячих стосунках, а тим більше, розпізнати наслідки його впливу на формування психіки дитини, її характерологічних особливостей, тобто системи її ставлень і формування типових способів поведінки, а також багатьох інших психічних конструктів і утворень, зокрема таких як цінності, самооцінка, здатності відстоювання своїх меж, здатності щодо побудови гармонійних стосунків – близьких, дружніх, ділових тощо.

Предметом дослідження постає можливість відслідкувати на феноменах реальних материнсько-дитячих стосунків прояви досвіду жертви, опираючись на відомі характеристики стану жертви, а також варіанти і способи їх відреагування не тільки ситуативно, але й системно, розглядаючи їх як елемент сформованих адаптаційних програм поведінки у контексті виживання.

Йдеться про відстеження наслідків відносно масивних переживань у дитинстві досвіду жертви, тобто переживання: 1) сильного страху за свою безпеку, коли батьки голосно кричали, погрожували покаранням і карами, в тому числі і фізично, а також страху через переживання відкинутості, відчуженості тощо 2) безсилля, безпорадності, безвиході, відданості на поталу, повної залежності від іншої особи – сильнішої, фізично більшої, могутнішої, наділеної владою, 3) повної втрати контролю, тобто управління ситуацією, стосунками, власною активністю, її спрямованістю, власним волевиявленням, позбавленням можливості задовольнити потребу у захисті, любові, сприянні у отриманні різних благ, задоволення,

Саме диференціація переживань досвіду жертви у дитинстві дає можливість відстежити нюанси і особливості поведінки у дорослому житті, зокрема у побудові близьких стосунків, оскільки батьківсько-дитячі стосунки є близькими, безпосередньо особистісними, наповненими глибинними почуттями любові, прив'язаності водночас із дуже сильною залежністю. Остання означає можливість тотального впливу і трудність відділення, набуття незалежності або, принаймні, нейтральності кожним із партнерів. Зупинюсь на кожному із зазначених переживань досвіду жертви, та їх імовірних наслідках.

1. Так, переживання страху і небезпеки призводить до значного підвищення загальної тривожності особистості, і оскільки батьківсько-дитячі стосунки є залежними, йдеться про підвищення тривожності у двох сторін, тобто у батьків і дітей з тією різницею, що зміст страхів різний. Тривожність, як відомо має цілу низку негативних проявів від фобій до психосоматичних проявів, загалом впливаючи на фізичне, психічне і соціальне здоров'я людини.

2. Переживання безсилля, безвиході і відданості на поталу, в першу чергу, впливає на ініціативність дитини, її мотиваційну сферу, цілеспрямованість у двох аспектах: запускає компенсаторну активацію поведінки у різних напрямках, не завжди про соціальних як відреагування стану безсилля або – призводить до втрати інтересу, знижує мотивацію до навчання тощо, і, як часто можна чути у сучасних батьків, фразу: «Він (вона) нічого не хоче, його (її) нічого не цікавить, крім комп'ютерних ігор» тощо.

3. Переживання втрати контролю і управління також знижує активність у набутті навичок саморегуляції, упорядкування свого способу життя, турботи про себе, через фрагменти переживання себе незначущим, вартим покарання і насильства тощо, що також має два варіанти віддалених наслідків щодо формування поведінкових характерологічних особливостей: 1) формування невротичної потреби у контролі, що, до прикладу, виявляється у педантичних рисах характеру як компенсаторних щодо неконтрольованості зовнішнього впливу і 2) протилежного йому способу життя, в якому, до прикладу накопичуються сфери контролю, однак через їх надмірність і надлишковість особистості не вдається управляти сферами свого життя вповні. В останньому випадку, можна говорити про свого роду нарцисичне розширення як компенсацію пригніченості і приниженості у батьківсько-дитячих стосунках у дитинстві, а також може йтись про нарцисичне прагнення бути ідеальним у важливих сферах суспільного життя, прагнення суспільного визнання, може йтись про ненаситне прагнення самовдосконалення, однак, у той же час, може мати місце і втрата контролю над своїм життям з переходом у повну залежність від наркотиків, алкоголю тощо.

Наведені варіанти відреагування травматичного досвіду дитинства є реальним прикладом сім'ї з трьома дітьми – дві дочки і син, де старшій був притаманний варіант розширення життєвих сфер управління, через що мав місце недостатній контроль у веденні домашнього господарства, молодша дочка набула педантичної акцентуації характеру, а молодша дитина – син набув алкогольної залежності, що в кінцевому рахунку призвела до його загибелі. Слід зазначити, що усі діти, ставши дорослими, застосовували фізичне і психологічне насильство щодо членів своїх сімей.

Наслідком психологічного насильства постає досвід жертви, який за законами функціонування психіки [5], які описуються різними вченими різних напрямків психологічної науки, зокрема, З. Фрейдом, Дж.Келлі та іншими, буде відтворюватись у різних життєвих колізіях і ситуаціях навіть у дорослому віці, в тому числі, у власній материнській чи батьківській ролі.

Видається слушним навести ще один приклад материнсько-дитячих стосунків, коли мати переживає стосунок з дитиною (дітьми) як важкий, соматизує його через головні болі, важке зітхання з легким стоном при дітях, звинувачуючи їх у нечемності, неслухняності, приписуючи їм провину за її головний біль, мати може навіть плакати від безсилля порозумітися з 1,5-річною донькою, яка реагує на мамину вагітність і зануреність у себе підвищеними вимогами в увазі.

Важливо зазначити, що такого роду реакції мами виникають на певному етапі, коли діти починають виявляти свою пізнавальну активність – тягнуться до різних предметів, в тому числі і небезпечних, виявляють наполегливість у відстоюванні власних бажань тощо. Реакцією мами, здебільшого, є не сприяння задоволенню бажань і пізнавальних потреб дитини, не прагнення відчувати стан дитини, емпатійно відгукнутися на нього, а переключення уваги дитини, керівництво, блокування активності дитини заборонаю. Вочевидь постає емоційна напруженість, тривожність мами у такого роду ситуаціях, що негативно впливає на формування надійної прив'язаності у дитини до мами [2], дещо спантеличує дитину, а загалом – впливає на формування її мотиваційної сфери, регуляторних поведінкових програм, імовірно, із певними сумнівами у праві на бажання і потреби, пов'язані із активними проявами себе, наприклад у співах, танцях, до яких у дівчинки є схильності, а, скоріше проявляє себе у активності, що виглядає способом відреагування власної агресії, - заняття карате.

Важливо зауважити, що наслідки неадекватного материнського впливу на пізнавальну активність дитини зачіпає глибинні стрижневі аспекти особистості дитини – її мотивацію-потребнісну сферу, коли регуляторна функція Я-комплексу дитини переорієнтовується із активного модусу на реактивний.

Досвід жертви – це досвід втрати можливості до самостійного адаптивного управління собою, своєю поведінкою для забезпечення виживання. На психологічному рівні – це неможливість опрацювати інформацію про досвід, який кваліфікується як травматичний, оскільки він набувається через над інтенсивний стресогенний вплив, тобто травматичний зовнішній вплив у загальну картину світу і у Я-концептуальні утворення, що призводить до порушення того чи іншого рівня інтегрованості, цілісності і диференційованості психіки як системи, а значить її функціональності, тобто зниження можливостей психіки до управління.

Вважається, що функціональність психіки залежить від її здатності до символізації досвіду, що означає, що психіка людини може надавати зміст і значення будь-якому досвіду, точніше - інформації про нього, що фіксується у нейронах та зв'язках між ними.

Досвід жертви – це недостатність інтегрованості або нестійкість інтегрованості. У травма терапії говорять про «псевдоособистість», що означає наявність у такої особистості через незначні впливи

схильності до дезінтеграції, тобто перехід у один із его-станів (ego-state) як ознака феномену множинності особистості, яка є важким особистісним і психічним розладом, що зустрічається рідко у повній своїй сформованості [5].

Водночас нерідко зустрічається у багатьох людей нестійкість і перепади настрою, непослідовність у поглядах, ставленні, нестійкість мотивації і втримання належного рівня активності, продуктивності, цілеспрямованості тощо. Частіше спостерігаються дві сторони особистості. які можна позначити, як я зазначала вище, - «Я-хороший (а)» - «Я-поганий(а)».

Так, до прикладу, високоінтелектуальна, освічена, високоорганізована у побуті, навіть педантична, але щиро любляча мати, від певних впливів-тригерів - коли дитина не виявила належної слухняності і не виконала певної вказівки прибрати іграшки, чи свій одяг, коли це вже школяр - миттєво впадає у стан надзвичайної розлюченості і починає несамовито кричати на дитину, а, частіше, бити її, не витримуючи ситуації, яку сприймає як неконтрольовану, а дитину як некеровану, від чого актуалізується її власний стан жертви, коли в ситуаціях батьківського насильства, вона була у повній владі деспотичного агресивного батька, що постійно застосовував фізичне покарання і насильство у виховання дітей. її спрямованістю, власним волевиявленням тощо.

Останнє є важливою ознакою людини, оскільки саме людська психіка наділена надзвичайними ступенями свободи у роботі думки, уяви, побудові реальності у мріях, планах, проектах, що, зокрема, відображено у ідеях гуманістичної психології щодо творчих потенціалів людини та необхідності їх самореалізації як умова здорового розвитку і функціонування особистості. Важливо було би детальніше розглянути зв'язок між досвідом жертви і можливостями та особливостями її самореалізації у житті.

Мати надто контролює відхилення від її наказів і прохань, оскільки сприймає його як загрозу цілісності і ознаку ставлення до неї як до незначущої, неважливої, що масивно переживалось у ситуаціях насильства з боку її власних батьків. Йдеться про нестійкість інтегрованості стану Я, тобто не втримання її психологічного гомеостазу в оптимальному стані, в стані «Я –хороша». Йдеться про сильну залежність від близької людини (в даному випадку, навіть від маленької дитини), у труднощах втримання врівноваженого стану власного Я, адже мати не раз сильно кричить на дитину..

Можна припустити, що дитячий непослух актуалізує у мами страх бути знеціненою, а це веде до порушення психологічного гомеостазу і попадання у стан «Я погана», і мама кидається до дитини з побоями, щоб дитина на наступний раз не порушила мамину впевненість у своїй спроможності управління світом, своїми стосунками тощо, що є актуалізацією стану жертви, який є нестерпним у своїй масивності і некерованості, і якого мати прагне уникати усіма засобами, тобто усіма силами намагається уникнути безпорадності, і почуття некерованості навколишнього світу. Щодо страху, він присутній латентно, тобто є страх не самої дитини, точніше її непослуху, тут є страх втрати контролю і страх переживання безпорадності, що і є втратою свободи волевиявлення.

Згідно з емпірикою роботи з клієнтами і власним життєвим досвідом спостережень за сім'ями близьких людей і знайомих, можна зробити наступний умовисновок: люди, що зазнали насильства у дитинстві, у стосунках з іншими людьми, особливо близькими, здебільшого стурбовані охороною і відстоюванням власних меж, оскільки у них є досвід масивного порушення психологічних і тілесних меж іншими, яким швидко і легко надається роль кривдника, агресора, небезпечного у разі певного поведіння. Стосунки ж любові, дружби передбачають відкриття меж, гнучкість, поступливість, здатність сприймати іншого таким, який він є, вступати у контакт, обмінюватись думками, досвідом, що сприяє «розширенню», збагаченню власної особистості. Досвід жертви втримує особистість у певних рамках настроєності і контролю за імовірною небезпекою щодо порушення меж.

Окресливши причинно-наслідкові зв'язки і наслідки травматичного досвіду жертви у дитинстві, можна зосередити свої зусилля на розробці біль-менш точних прицільних програм просвіти, навчання, тренінгів для батьків, оскільки саме у батьківському всеобучі полягає, на мою думку, можливість знизити рівень насильства у суспільстві і сприяти підвищенню гуманізації суспільства загалом. Подальша логіка міркувань веде до проблематики створення умов оптимальних впливів на особистість, особливо, у пору її формування, становлення нейропсихічних механізмів і регуляторних програм, що пов'язано із сімейним вихованням, батьківсько-дитячими впливами, з проблематикою батьківської обізнаності щодо створення належних умов оптимізації роботи мозку і психічного апарату дитини, завдань формування комплексу Я, як найтоншого і найвищого рівня системи психіки дитини, його функціональності, гнучкості тощо.

Література:

1. Бріш К.Г. Розлади прив'язаності від теорії до терапії. Посібник. - Львів: 2012. - 314 с.
2. Либин А.В. Дифференціальна психологія: на пересеченні європейських, російських і американських традицій. М.: Смысл, 1999.— 532 с
3. Мак-Вільямс Н. Психоаналитическая диагностика / Пер.с англ. —: Класс, 1998. — 438 с.
4. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. К.: центр учбової літератури. 2008. — 688 с.
5. Shapiro F, Hofmanm A. EMDR – Institut Deutschland Вступний семінар з методу EMDR Посібник ч.1. Copyright.1994.Інтерн. адреса: www. EMDR-Institut.de

SEKCJA: SOCIOLOGIA**Kamila Grochowy
(Rzeszów, Polska)****MARKETING I ZARZĄDZANIE WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE**

Menadżerowie do spraw marketingu we współczesnym świecie dysponują szeroką gamą narzędzi i metod wdrażania strategii marketingowej do firmy. Bardzo dużym postępowaniem w dziale zarządzania przedsiębiorstwem był rozwój informatycznych systemów zarządzania, udoskonalenie systemów zarządzania bazami danych oraz sieci komputerowych. Marketing bardzo dobrze zadomowił się w Internecie i jest świetnym miejscem do wykorzystania e-biznesu. Od lat z bardzo dużym powodzeniem wykorzystuje się go jako główny środek komunikacji z klientem, jako narzędzie do budowania wizerunku przedsiębiorstwa oraz oczywiście do promocji produktu.

Aktualnie bardzo popularne jest stwierdzenie marketing, ponieważ jego odbiór zależy głównie od subiektywnego podejścia człowieka. Możliwe jest to dlatego że wiele osób twierdzi, że marketing jest zarówno wiedzą jak i sztuką. Najczęściej z marketingiem kojarzy się wszystkie działania firmy na rynku. Philip Kotler w swojej książce definiuje marketing w ten sposób: „marketing jest procesem, dzięki któremu organizacja jest powiązana z rynkiem w sposób twórczy, produktywny i zyskowy” [1, s. 29]. Według mnie jest to jedna z najlepszych definicji marketingu, ponieważ zawiera w niej cały sens znaczenia tego słowa.

Poza pojęciem „marketing” funkcjonuje także pojęcie „zarządzanie marketingowe”. Jest to realizowanie analizy, planowania, kontroli oraz organizacji. Kotler definiuje zarządzanie marketingowe, iż: „jest procesem planowania i realizacji pomysłów, kształtowania cen, promocji i dystrybucji towarów, usług i idei, mających doprowadzić do wymiany spełniającej oczekiwania docelowych grup klientów i organizacji” [1, s. 11]. Świetną definicję tego pojęcia zaproponował Józef Kochanowski „Zarządzanie marketingiem (marketing management) to sposób zarządzania oparty na ogólnej filozofii marketingu jako działalności zmierzającej do osiągnięcia własnych celów przez aktywne kształtowanie rynku i jak najlepsze zaspokajanie potrzeb klientów” [3, s. 229]. Definicja ta w bardzo dobry sposób ukazuje jak osiągać cele mając wpływ na rynek podczas stymulacji zachowań klientów oraz koncentruje się na dostarczaniu wartości osiagając zadowolenie i satysfakcję klienta.

Na podstawie przedstawionych przezemnie definicji, można z całą pewnością stwierdzić, że zawierają klarowne przesłanie dla menadżerów do spraw marketingu, dotyczące wywierania wpływu na zachowania rynkowe klienta w taki sposób, by można kreować jego potrzeby. Aby w stu procentach sprostać wymaganiom i potrzebom klienta, menadżerowie powinni rozdawać karty od samego początku. Możliwe jest to wówczas, by ludzie sami zrozumieli i określili swoje potrzeby, czyli trzeba wykreować popyt. Następnie dopiero należy skupić uwagę na zaspokajaniu wykreowanego popytu poprzez stopniowe zwiększanie podaży, czyli nic innego jak wprowadzenie swojego produktu czy usługi na rynek. Działając w ten sposób od samego początku kreujemy rynek.

Działania marketingowe opierają się m. in. na strategicznym planie marketingowym, który powinien określać konkretne cele. Strategia tak będzie wówczas zbiorem konkretnych decyzji, które będą zapewniały przybliżenie danej organizacji do osiągnięcia zamierzonych celów. Aby dobrze opracować taką strategię należy zadać sobie pytania na temat realizacji konkretnej strategii: gdzie?, jak?, za pomocą czego?

Odpowiedzią na pierwsze pytanie jest rynek docelowy. Musi zostać dogłębnie przeanalizowany pod kątem zachowań klientów oraz struktury, trzeba także określić potencjalną chłonność udziału w rynku.

Na drugie pytanie możemy odpowiedzieć na podstawie sposobu postępowania oraz metod jakich organizacja wykorzysta po przeanalizowaniu rynku. Absolutnie nadrzędną rzeczą jest, wiedza i poznanie rynku, dzięki temu dużo łatwiej dobrać sposób postępowania. Ustalamy budżet działań marketingowych. Określona zostaje dystrybucja strategii cenowa oraz strategia promocji.

Trzecim etapem jest odpowiedź na trzecie pytanie. Jest to wybór odpowiednich narzędzi marketingowych, które umożliwią realizację zamierzonych celów. Jednym z nich a za razem jednym z najważniejszych jest promocja.

Promocja jest narzędziem komunikacji marketingowej. Jest głównym aspektem przy promowaniu produktu i odbieraniu go przez klienta. Promocja ma zachęcać potencjalnych odbiorców do zakupu danego produktu lub skorzystanie z danej usługi, które oferuje dana firma. Promocja ma na celu także informowanie w sposób rzetelny o istnieniu firmy oraz produktach jaką ona oferuje. Czym tak naprawdę jest szeroko rozumiana promocja? Głównymi narzędziami promocji są: reklama, promocja sprzedaży, publiczne relacje, sprzedaż osobista oraz marketing bezpośredni. Związane jest z „procesami przepływu informacji, które przedsiębiorstwo chce przekazać różnym grupom odbiorców i odbierać od nich zgodnie z celami marketingowymi” [4, s. 175].

Bardzo ważnym celem prowadzonej komunikacji z rynkiem jest wywieranie odpowiedzialnego wpływu na rynek, ukształtowanie zachowań klientów, a tym samym potrzeb jego odbiorców zgodnie z oczekiwaniami twórców naszej strategii promocji. W publikacji naukowej Wojciecha Wrzoska możemy wskazać konkretne cechy komunikacji marketingowej, które powodują że jest to narzędzie bardzo charakterystyczne:

- charakter perswazji zawarty w przekazie do odbiorcy;
- jest on narzędziem kształtowania potrzeb oraz stymulacji popytu;
- wykorzystanie na potrzeby procesu komunikacji wspomnianych już narzędzie promocji-mix;
- komunikacja wielopoziomowa i wielokierunkowa;

- cel nadrzędny to osiągnięcie skuteczności w swym działaniu [4, s. 175-176].

Najczęściej promocja traktowana jest tylko w jedną stronę, nie uwzględniając informacji jakie można dostać od klientów, poprzez w odpowiedni sposób skonstruowany program promocji i dopracowanie narzędzi.

Musimy pamiętać o tym, że polityka promocji jest wpisana w strategię marketingową całego przedsiębiorstwa i stanowi mocne podstawy.

Podstawowe cele, jakie dla polityki promocji można wskazać z całą pewnością:

- zbudowanie lojalności i przyzwyczajenia klienta, wyszukiwanie i pozyskiwanie nowych klientów;
- wyrażony we wzroście przychodów i zysków wzrost ekonomiczny;
- uwzględnienie zmieniającej się polityki produktu i cen, oraz wywieranie wpływu na obroty;
- kreowanie wizerunku firmy oraz dzielenie się wiedzą o produktach i usługach przedsiębiorstwa;
- ekspansja na nowe rynki wywołana utrzymaniem dotychczasowej skali biznesu oraz próbowanie jej

zwiększenia.

Te wszystkie cele nie były by możliwe do zrealizowania gdyby nie nowoczesnych technologii informatycznych, a przede wszystkim internetu. Komunikacja marketingowa rozwija się coraz prężniej dzięki postępującemu rozwojowi narzędzi i multimedialnych technik. Ludzie zajmujący się kreowaniem strategii promocji są niezwykle innowacyjni. Prześcigają się w poszukiwaniu i tworzeniu nowych kanałów komunikacji i dotarcia do klienta.

W dzisiejszych czasach stwierdzenie „promocja to głównie reklama” jest już nieaktualne. Promocja stała się czymś więcej niż tylko reklama, bowiem ewoluowała do skomplikowanego systemu, którego działania można odczuć w całym przedsiębiorstwie. Cele wymienione wcześniej pokazują jak szeroki obszar oddziaływania ma prowadzenie polityki promocji.

Wprowadzenie innowacji rozumiane jest jako zmiana, która poprzez coraz to nowsze innowacje doskonali komponuje się z procesem budowania i tworzenia kampanii promocyjnych. Dynamika rynku jest tak ogromna, że kto chce utrzymać się w czołówce, musi szukać innowacyjności w każdym obszarze promocji oraz swojej działalności, a także komunikacji marketingowej.

Przedsiębiorstwa które chcą być zauważone i rozpoznawalne na rynku, dwoją się i troją by budować jak najlepszy wizerunek i kreować pozytywny obraz firmy wśród obiorców czyli potencjalnych klientów. Firmy i agencje, które specjalizują się w zakresie budowania strategii promocji, prześcigają się w budowaniu coraz to bardziej innowacyjnych pomysłów, które wyróżnią daną firmę spośród innych oraz by klienci zwracali na to większą uwagę.

Jerzy Altkorn w swojej książce „Podstawy marketingu” wymienił następujące funkcje marketingu: funkcję przygotowawczą polegającą na gromadzeniu informacji rynkowej, badaniu rynku, planowaniu produktu i programu asortymentowego, kalkulacji i stanowieniu cen, organizowaniu systemu dystrybucji, planowaniu działań promocyjnych; funkcję przygotowawczą obejmującą reklamę, aktywizację sprzedaży, bezpośrednią obsługę klientów (informacje, negocjacje, zawieranie umów, sprzedaż, wynajem, reklamacje klientów itp.), ekspedycję towarów, transport i spedycję, gospodarkę zapasami wyrobów gotowych (towarów), obsługę serwisową nabywców, fakturowanie i kontrolę realizacji umów; funkcje wspomagające obejmujące swoim zasięgiem finansowanie (kredytowanie dystrybutorów, sprzedaży ratalnej, leasingu itp.) i partycypację w ryzyku i ubezpieczanie od jego skutków [5, s. 37].

Podsumowując, można z całą pewnością stwierdzić że wiele kampanii promocyjnych i marketingowych stara się przykuć uwagę klienta, przez co o wielu kampaniach się dyskutuje i ocenia, co za tym idzie potencjalni klienci dowiadują się o danej kampanii pośrednio, czyli od innego odbiorcy który daną kampanię promocyjną widział i przekazał taką informację dalej.

Obserwując rynek oraz często niezdecydowanych klientów oraz niestałych i zmiennych w swoich wyborach – promocja musi być obszarem najbardziej elastycznym, kreatywnym rozwojowym oraz wpływowym, aby sprostać oczekiwaniom klienta. Jak widac dobrze zrobiona i zaprojektowana kampania promocyjna jest absolutnie podstawą do sukcesu firmy i budowania pozytywnego wizerunku każdego przedsiębiorstwa.

Literatura:

1. Kotler P.: Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola. Gebethner & Ska, Warszawa, 2003r.
2. Piercy N.: Marketing, strategiczna reorientacja firmy. Wydawnictwo Felberg SJA, Warszawa, 2003.
3. Kochanowski J.: Podstawy i zarządzanie marketingiem. Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, 2003.
4. Praca zbiorowa pod redakcją Wrzoska W.: Strategie marketingowe. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2004.
5. Altkorn J.: Podstawy marketingu. Kraków, 1996.

СЕКЦІЯ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ, МЕДІА**Олег Арутюнов
(Київ, Україна)****ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ**

Актуальність теми дослідження. Процес збирання досі залишається темою недостатньо глибоко вивченою та стандартизованою. На сьогоднішній день багато музеїв мають величезні колекції, які здебільшого недоступні відвідувачеві, недостатньо описані і завдають певні труднощі, пов'язані зі зберіганням і поданням. Не існує і чітких принципів колекціонування, як загальних, так і тих, що стосуються конкретного музею, з огляду на його профіль. Процес відбору та придбання музейних предметів в більшості випадків носить стихійний і суб'єктивний характер, що склався історично. Звідси виникає актуальне питання, щодо характеристики колекціонування.

Виклад основних результатів дослідження. Колекція – серце будь-якого музею. Без неї діяльність музею в принципі неможлива, в тому числі і освітня. Представлені в певній логіці, музейні зібрання народжують нові смисли, а кожен предмет крім пізнавальної функції виконує і соціальну, так як суспільне життя людини наповнене предметами. Кожен предмет – навмисно зроблений запис, в якому укладено соціальний зміст. У процесі діяльності в музеї цей сенс «втягується», і те, яким саме він буде, багато в чому залежить від принципів колекціонування, якими керується збирач або той, хто відбирає предмет для колекції.

Етимологія слова «музей». Звернувшись до минулого, ми побачимо, що етимологія слова «музей» пов'язана з античною культурою. У Стародавній Греції під цим словом розуміли філософські збори. У римській культурі так називали місце ведення філософських дискусій. Такі музеї (або кабінети) деякі влаштовували поруч з місцями поховання своїх предків. Пізніше вони стали центрами інтелектуального життя, які носили змагальний характер. Тут влаштовувалися філософські диспути, змагання поетів і музикантів.

Що собою представляли перші музейні колекції їх першочергове призначення?

1. Перші музейні колекції представляли собою зібрання предметів, пов'язаних із міфами (наприклад скульптурні зображення муз). Крім того, перші колекції формувалися у скарбниціях давньогрецьких храмів. Здебільшого це були жертвоприношення, що носять заступницький, спокутний і подячний характер. Крім натуральних предметів це були предмети, що носять символічний характер, виконані з дорогоцінних металів і каменів, трофеї, отримані під час військових дій. Скам'янілості (кістки тварин) сприймалися як факти, що свідчать про те, що міфологічні персонажі існували в дійсності.

2. Потрібно відзначити, що вони не сприймалися як свідчення минулого і певний етап у розвитку цивілізації. З оформленням вистави в Стародавньому Римі, про лінійності часу, пов'язано усвідомлення минулого і сьогодення як категорій, що гинуть, формується відчуття історії як цілеспрямованого руху вперед. Поступово в складі колекцій став накопичуватися матеріал, що представляє інші культури, свідочить екзотичної природи і предмети побуту мешканців далеких країн. Факт зберігання таких зборів у храмах пояснювався тим, що екзотичним предметам приписувався якийсь сакральний сенс. Наприклад, у храмі Геркулеса в Римі демонструвалися шкури тварин, які, згідно з легендою, вбивали своїм поглядом.

3. За своєю природою римська культура прагматична, і реалії грецької спадщини були нею використані для абсолютизації одноосібної влади, обожнювалася фігура правителя, і це було зафіксовано в складі колекцій. За свідченням Светонія, за велінням імператора Августа скам'янілості були виставлені на віллі імператора, як останки його великих предків. Подібних прикладів багато і у Плінія Старшого. Виставлені предмети відігравали важливу роль в самопрезентації правителя. В цей же час зі збільшенням значимості воєначальників набуває поширення практика збирання скульптур давньогрецьких полководців, в неймовірних кількостях копіювалися грецькі оригінали, за їх подобою створювалися галереї скульптур власних героїв. Кассиодор, автор «Історії готів», говорить: «Здається, в стінах Риму живе ще інший народ, що складається зі статуй». Поступово колекціонування стало популярним в середовищі вільновідпущеників. В цьому випадку мотивом збирання зазвичай служило бажання забути своє рабське минуле; це було візуальною демонстрацією зміни соціального статусу, тобто спочатку колекція виконувала соціальні функції.

4. Зародження наукового колекціонування пов'язано з появою лікея, заснованого Аристотелем. Це була своєрідна академія, яку називали «школою перипатетиків» («прогулюються»). Тут філософи вели бесіди, звертаючись до натурального матеріалу, представленого в колекціях, який допомагав їм пояснити реалії навколишнього світу. Наступник Аристотеля Теофраст слідом за своїм попередником, що зібрав багату колекцію екзотичних тварин, вивезених із завойованих територій, зібрав, описав і систематизував колекцію рослин. В цей же час поняття «Музей» набуває ширшого тлумачення. Тепер – це не тільки місце, де ведуться філософські бесіди, а й те місце, де зберігаються колекції.

5. Мусейон з'являється в кінці III століття до н.е. і продовжує розвивати функції лікея. За дорученням Птолемея I Деметрій Фалерський протягом декількох років займається створенням мусейона. Зібрана величезна бібліотека, багаті зібрання рукописів на різних мовах, з'явилася обсерваторія, ботанічний сад. Колекції розміщувалися в залах навколо святилища Сераписа (синкретична істота, що увібрала в себе

риси як східного, так і античного культів). Мусейон став колицкою багатьох наук: астрономії, картографії, математики та інших. Стає очевидною орієнтація на публічність побутування колекцій.

Але це з цілком зрозумілих причин викликало опір власників скарбів. Початок боротьби за відкриття приватних колекцій поклала обвинувальна промова Цицерона проти Віра, який був захопленим колекціонером і володарем художніх скарбів, недоступних для загального огляду. Першим, хто зробив своє зібрання картин доступним для співгромадян, був Азіній Поллион, галерею якого в фаховій літературі називають першим європейським музеєм.

6. Безсумнівним є той факт, що перші колекції були відображенням переваг, схильностей та соціального стану їх власників, служили їх соціальній презентації, представляли їх соціальний портрет. «Найяскравіше самовизначення через володіння – це захоплене збирання колекції».

Подальший розвиток колекціонування. Згодом багато чого змінюється. Ідеологія наукового пізнання, екстрапольована в область людських відносин, і віра в неповторну і абсолютну індивідуальність кожної людини реалізується вже в історичному, науковому і етичному дискурсах. Новітній світ, насичений предметами (речами), приносить економічний дискурс. Однією з найбільш характерних рис нового часу стає володіння матеріальними цінностями. У цих умовах музеї не можуть не бути орієнтованими на матеріальне. Вони існують у світі продуктів і товарів.

В таких умовах будь-яка музейна збірка у своєму формуванні проходить два етапи: індивідуальний вибір колекціонера і вольове рішення музею, яке залежить від того, як він визначає історичну, наукову, естетичну цінність об'єкта. Важливе значення має і те, в який контекст цей об'єкт буде поміщений. Будь-який музей насамперед складається зі зборів, і його суспільно значимі цілі завжди безпосередньо пов'язані з їх утриманням. Вони ж визначають культурну перспективу музею. Це закладено в самому визначенні музею.

Проблематика колекціонування. Значення музейних предметів та їх місце у зборах.

1. В останнє десятиліття кількість музеїв стрімко зростає, вони стали невід'ємною рисою культурного пейзажу всього цивілізованого світу. Тільки в Європі їх налічується близько 14 тисяч. За століття існування музеї зібрали безліч предметів, що є культурними слідами людської цивілізації. Загальна кількість одиниць зберігання в музеях наближається до п'яти мільйонів. Для широкої публіки виставляється тільки близько 3% від усієї кількості предметів. Решта чекають своєї черги десятиліттями. Стало очевидним, що необхідно виробити принципи колекціонування, які виключили б випадковий характер зборів.

2. Історія музейної збірки стала предметом дослідження зовсім недавно. Значний внесок у написання такої історії внесли Франк Херманн, Олівер Імпро, Артур Макгрегор. Ними було зібрано матеріал, який сьогодні необхідний для музейних критиків, які прагнуть прояснити значення музейних предметів і їх місце в зборах. Одним з перших таких критиків став Пітт Ріверс, який стверджував, що зразки рукотворних предметів допомагають не тільки відтворити, але і прогнозувати хід історичного розвитку, наочно спостерігати історичний прогрес і встановлювати рівень розвитку цивілізації.

У другій половині ХХ ст. музеологу приходять ідеї структуралістів і постструктуралістів. Айшервуд, Дуглас та Рохберг Холтон вперше заговорили про необхідність вивчення соціальної значимості музейних об'єктів. Їх соціальна історія стає предметом досліджень північноамериканських вчених (збірники статей під редакцією Шлерета, Броннера, Пошіеса). Вивчення музейних зібрань сьогодні найбільш активно ведеться в ряді наукових центрів. Це університет Загреба, Університет Лестера, Смітсонівський інститут, Університет штату Ют. Починаючи з кінця 70х років ХХ століття це питання особливо гостро піднімається на професійних музейних форумах. Проблеми формування музейних зібрань обговорюються в декількох площинах, серед яких найбільш важливими видаються такі:

1. Колекціонування в професійних і громадських контекстах. Якщо вивчення музейних зібрань ведеться вже більше трьохсот років, то вивчення колекціонування почалося не більше десяти років тому. До цієї проблеми звертаються провідні музеологи планети. Сюзан Пірс, професор Лестерського університету і президент Музейної асоціації Великобританії, в своїй роботі «Музеї, предмети, зборів» представляє філософський погляд на предмети і сам процес колекціонування. Її міркування включені в історичний контекст музеїв і їх колекцій. Особливу увагу вона приділяє психологічним і соціальним аспектам колекціонування.

2. Приватне колекціонування. У більшості випадків розміри приватних колекцій невеликі (в середньому 20-30 предметів). «Соціальне походження і економічне становище колекціонера частково впливає на характер збирання. У всіх соціальних шарах ми знаходимо одні і ті ж збори... Ймовірно, справа тут в близькості предметів людині, в тому, що речі часто стають нашим другим «я». Як родинні зв'язки однаково важливі для аристократа і для конюха, так само і «спорідненість» з предметами однаково важлива для нас всіх». Крім того, «завжди існували дві причини, які спонукали людей до приватного колекціонування: любов до самих колекційних об'єктів і суспільний престиж. Ці мотиви зазвичай тісно перепліталися, але другий все ж переважав».

На наш погляд, існують і інші причини, що спонукають людину на створення своєї власної колекції, – психологічні. Пекем, мистецтвознавець і філософ, який висловив досить спірну думку про те, що мистецтво є вираз «прагнення до хаосу», він має рацію в тому, що «перш за все людина хоче жити в упорядкованому і передбачуваному світі... і в цьому виправданні науки і вчених. Але людина бажає цього занадто пристрасно і тому не хоче помічати нічого такого, що так чи інакше показує, що світ, в якому ми

живемо, не цілком такий... Тільки в безпечній ситуації, за високими стінами психологічного укриття, вона може собі дозволити побачити невідповідність своїх запитів тим даним, які надає досвід взаємодії з дійсністю».

Якщо приватний колекціонер вільний у виборі критеріїв відбору предметів для своєї колекції, то музей сьогодні не може дозволити собі таку розкіш. «Потрапляючи в колекцію, предмет проходить ініціацію перший раз, коли ж колекція потрапляє в музей, це стає для складових її об'єктів другою ініціацією – переходом в клас культурної спадщини, включенням в число святинь, які підлягають довічному зберіганню». Музей відбирає тільки ті фрагменти світу, яким приписують якісь культурні переваги, що визначаються різними науковими і світоглядними традиціями. І тут, безперечно, важлива сама ідея відбору, так як сам факт відбору здатний перетворити «окрему піщинку реальності» (С. Пірс) в музейний експонат, якому відвідувач музею, незалежно від його віку та освіти, намагається знайти місце в своїй системі цінностей.

Висновки. На підставі проаналізованої практики і викладеного матеріалу можна зробити наступні висновки:

1. Перші музейні колекції представляли собою зібрання предметів, пов'язаних із міфами. Проте поступово у складі колекцій став накопичуватися матеріал, що представляє інші культури, свідoctва екзотичної природи і предмети побуту.

2. У роботі Н.Ф. Федорова «Музей, його зміст і призначення» він відкидає поширену думку про те, що музей – в першу чергу сховище. Якщо музей є лише сховище, хоча б навіть почесне, то здача в нього, як у могили. Отже, музей не має бути купою мертвих предметів.

3. Проведені С. Пірс дослідження показали, що понад чверть населення планети що-небудь колекціонують. Жінок колекціонерів трохи більше, ніж чоловіків (48% проти 52%). Велика частина колекціонерів – цілком благополучні люди, у них є сім'ї, робота, будинок. Ці дані суперечать стереотипу який склався в суспільстві колекціонера дивака, який в своєму занятті шукає захист, з одного боку, від людей, з іншого – від самотності.

Література:

1. Ярич М. В. Концептуальний аналіз, як метод лінгвістичних досліджень / М. В. Ярич. // Освіта. – 2007. – №3. – С. 345–347.
2. Пасечник С. Є. Метод концептуального аналізу у сучасних вітчизняних лінгвістичних дослідженнях / С. Є. Пасечник. // Освіта. – 2007. – №3. – С. 1–7.
3. Платонова А. Практики музейного колекціонування / А. Платонова. // Korydor. – 2018. – №16. – С. 1–8.
4. Художнє колекціонування та перші музеї Європи (XV-XVI ст.). // Bookster. – 2017. – №15. – С. 1–5.

Олег Арутюнов
(Київ, Україна)

РЕТРОСПЕКТИВНА КОНВЕРСІЯ КАРТКОВИХ КАТАЛОГІВ ЯК ПРЕДМЕТ ЗАМОВЛЕННЯ

Актуальність теми дослідження. Ретроспективна конверсія є невід'ємним інструментом будь якої інформаційної галузі, зокрема бібліотекознавчої. У вік динамічного розвитку інформаційних технологій більшість бібліотек пройшли шлях від паперових карткових каталогів до електронних книжкових баз. Відповідно для проведення операції електронної каталогізації більшість бібліотек застосовували два шляхи: власними зусиллями або ж зверталися до відповідних фірм. В контексті цього виникає актуальне питання щодо взаємин бібліотеки-замовниці і фірми-виконавця при проведенні конверсії, а також бажання побачити цей процес не тільки очима бібліотекара, а й представника фірми.

Виклад основних результатів дослідження. Головна мета ретроспективної конверсії для замовника і виконавця полягає у створенні якісного електронного каталогу в стислі терміни. Як тільки бібліографічні записи стають машино-зчитуваними, каталогізатори і бібліотекарі можуть зайнятися їх редагуванням (якщо їм це дозволено). Зауважмо, що більшість каталогізаторів дуже часто займаються цим процесом виходячи з власної зацікавленості, а не з інтересів користувачів. У випадку ж із ретроспективною конверсією користувач є найважливішим елементом. М. Дейл пише: «Я бачив каталогізатора, який картку, що складається із 300 знаків, перетворив у запис з 1000 знаків, створюючи перехресні посилання, дивну пунктуацію, додаючи величезну кількість підполів і т.д.». [1]. Тому під час підготовки специфікації за каталогізатором треба уважно стежити, щоб зробити реалістичною вартість проекту у зіставленні із розумними вимогами до даних [2].

Що стосується фірми, то вона повинна проявляти розум при визначенні вартості, працюючи з бібліотечним співтовариством. Але в той же час фірма не повинна розоритися, завершуючи проект. Тому з обох сторін необхідні взаємні поступки. Бібліотеці потрібно прагнути до спрощення процесу і бути готовою платити розумну ціну [3]. Фірма повинна надати кваліфікований штат з відмінним знанням специфікацій, вироблених бібліотекою, а також хороших технічних фахівців. Щоб заробити на життя, фірмі слід працювати правильно, оскільки переробляти роботу через власні помилки – справа дорога. Крім того,

процес потрібно організувати так, щоб одного разу встановившись, він завершувався регулярним створенням записів, як на будь-якій потоковій виробничій лінії» [4].

Як процес ретроспективної конверсії був організований та реалізований фірмою «Saztec»?

1. Визначення обсягів проекту. Зазвичай з боку фірми на перших переговорах є присутніми дві людини: менеджер проекту, чия справа – з'ясувати, яка кількість каталожних карток повинна бути конвертована, розробити і задокументувати спільно із каталогізатором специфікації, строго у відповідності з MARC орієнтованого формату, і довільно вибрати 1000, як простих, так і складних карток для тестування. Це означає, що менеджер проекту працює в бібліотеці разом з бібліотекарями близько тижня. До кінця тижня повинні бути розроблені і погоджені базові специфікації до стандартного MARC; точно відомо, яку кількість карток буде переведено в машино-зчитувані; відксерити картки для тестування. В цей же час слід обумовити спосіб доставки бібліографічних записів: через Інтернет, на магнітних стрічках або якимось іншим чином.

2. Виявлення особливостей інформаційної структури бібліотеки і тестування записів. Менеджер проекту з боку фірми повинен ознайомитися з інформаційною інфраструктурою і технічним персоналом бібліотеки. Найважливіше на цьому етапі зрозуміти, а потім точно і правильно задокументувати, яким чином дані будуть зібрані воедино і представлені, щоб бібліотечна система сприйняла їх при завантаженні і читанні. Як тільки тестування закінчено, представник фірми, з'явившись в бібліотеці з машино-зчитуваними записами, зобов'язаний переконатися в тому, що вони завантажені і зчитуються на техніці замовника. Він також повинен мати кілька копій роздруковок тестового масиву для більш повного обговорення результатів тестування в бібліотеці. Таким чином обидві сторони можуть переконатися в тому, що виконані базові вимоги до якості бібліографічного запису. Після закінчення тестування базових вимог до формату менеджер проекту з боку фірми каталогізатори розробляють деталі, іншими словами, обговорюють те, що бібліотека вимагає додатково до вибраного стандартного формату MARC. І цим бібліотеки дуже відрізняються одна від одної.

3. Складання контракту. Інший представник фірми займається комерційними питаннями, розробляє формулювання контракту, формує календарний план робіт, визначає цінову політику, гарантуючи, що обидві сторони контактують з усіх питань. Корисно, якщо з самого початку вони виділяють по одній людині в якості «технічних менеджерів проекту». Це рятує від плутанини, оскільки тільки двоє людей відповідають за технічні аспекти проекту. Як правило, на цьому етапі досить однієї або двох зустрічей, з урахуванням того, що на попередній обговорення вже пішов якийсь час. В цей же час комерційний представник фірми представляє ціну проекту конверсії в базовий MARC-запис, заснований на загальній кількості карток, середній кількості символів в одній картці, а також календарний план робіт.

Таким чином формуються загальна ціна контракту і кількість записів, переданих щомісяця бібліотеці фірмою. Цей момент дуже важливий, оскільки у бібліотеки повинні бути відкладені кошти для контролю якості записів в кожній партії. Так, наприклад, Державна бібліотека у Берліні спочатку перевіряла 10 відсотків записів в кожній партії. «Saztec» поставляла щомісяця 100 тисяч записів. Бібліотека перевіряла щомісяця 10 тисяч записів. Через 18 місяців ця квота скоротилася до 1 відсотка у міру зростання довіри до фірми. Отже, бібліотека повинна знати, скільки записів може переглянути каталогізатор протягом години, щоб зрозуміти, скільки коштів знадобиться для цієї роботи.

4. Остаточне узгодження контракту. Після того як текстові записи перероблені з урахуванням додаткових вимог, менеджер проекту з боку фірми знову з'являється в бібліотеці для тестування даних по всіх додаткових специфікаціях. На цьому етапі фірма представляє контракт, погоджує остаточну ціну (вона ніколи не повинна бути більше 10-15 відсотків ціни на базовий MARC-запис) та календарний план. Контракт підписується. Як правило, потрібно близько трьох місяців з моменту підписання контракту для того, щоб фірма налагодила технологію роботи з бібліотекою. Все залежить від кількості записів, які вона повинна поставляти щомісяця. Якщо ця кількість велика, фірма змушена наймати і навчати додатковий персонал.

5. Відповідальність менеджера проекту і технічного персоналу. Керівник проекту з боку фірми має всі повноваження по керівництву процесом ретроконверсії. Він відповідає за навчання кодувальників (рознесення по полях) і розробку специфікацій по кодуванню полів на основі головних специфікацій. Відповідальний за кодування відбирає кодувальників, найбільш обізнаних у певному типі конверсії. Навчання зазвичай займає тиждень, і кодувальників тестують кожен день, щоб переконатися в тому, що вони правильно розуміють специфікації.

Керівник проекту також навчає персонал відділу, зайнятого ручним введенням. Зазвичай це нескладно, оскільки фірма використовує найкращий спосіб – введення даних, починаючи з верхнього лівого кута картки і закінчуючи нижнім правим кутом, включаючи всі використовувані маркери. Технічний персонал також працює в тісному контакті із керівником проекту. Його роль полягає в тому, щоб привести до деякого порядку відконвертовані дані і не в останню чергу – створити програми для проведення контролю якості, які повинні розглянути коректність практично кожного символу. Тут найважливіше – пам'ятати про те, що деякі правила віднесення певних елементів бібліографічного опису до певних полів і підпілля можуть бути специфічними в конкретній бібліотеці. Всі подібні записи перевіряються і потім роздруковуються для ручної перевірки, щоб переконатися у правильності інтерпретації.

6. Якість копіювання каталожної картки. Як правило, каталожні картки скануються для подальшої обробки. Сканування займає багато часу. Бібліотека може зробити це сама, найняти місцеву фірму або

доручити роботу фірмі, яка займається конверсією. Найголовніше на цьому етапі – якість. Чим вище якість копії каталожної картки, тим краще будуть результати ретроспективної конверсії. У фірми є відповідальна людина, яка перевіряє якість буквально кожної копії каталожної картки.

Крім того, у каталозі є картки, які не потрібно конвертувати. Вони вилучаються на цьому етапі і відкладаються до кінця конверсії. Картки, що підлягають конверсії, консолідується в блоки, зазвичай по 100 карток, послідовно штампуються, якщо це не було зроблено заздалегідь. Каталожні картки обробляються всередині цього блоку до кінця проекту. На цьому етапі всі нечитабельні картки негайно передаються керівнику проекту для з'ясування спірних проблем з бібліотекою. Сортувальник зазвичай переглядає і маркує 800-1000 карток за годину.

7. Кодування та контроль якості. Блоки карток (або їх копій) направляються до відділу кодування, керівник якого несе повну відповідальність за процес кодування. Тести повинні показати, яка кількість карток може бути розмічена протягом години. Досвід показує, що коли людина, яка кодує повністю входить в проект (зазвичай на це йде 2 місяці), швидкість розмітки збільшується на 25 відсотків. Але це, звичайно, залежить від складності конверсії. Будь-які питання, що виникли у кодувальника, передаються керівникові відділу кодування. Якщо останній не може відповісти, то питання передається керівнику проекту, який вирішує його за допомогою або без допомоги бібліотеки. Оскільки обробка карток іде по блоках, важливо, щоб бібліотека надсилала відповідь протягом 24 годин. В іншому випадку процес розбивається, а тому стає неефективним і дорогим.

Після того як кодувальник відпрацював блок, останній передається з відділу кодування у відділ контролю якості, де перевіряється якість роботи кодувальника. Якщо будуть виявлені навіть найбільш несуттєві помилки, вони виправляються у відділі контролю якості. Якщо є суттєві помилки, керівник групи всередині відділу кодування ставиться до відома, а потім переглядає весь блок карток, щоб зняти типові або поодинокі помилки. Після коригування блок знову віддається у відділ контролю якості для кінцевої верифікації. Після перевірки на правильність кодування блок передається до відділу ручного введення.

8. Завершення проекту. Файли, які наповнені готовими записами архівуються і щомісяця відправляються в бібліотеку. Всі дані, інформація і копії карток зберігаються протягом року після відправки в бібліотеку останньої партії записів, якщо тільки бібліотека не просить продовжити цей термін. У цьому випадку за зберігання записів стягується плата. Протягом реалізації проекту фірма зазвичай відвідує бібліотеку один або два рази на рік для моніторингу та зустрічі із представниками керівництва бібліотеки. Очевидно, що якщо є проблеми, то кількість зустрічей може бути більшою, але це швидше виняток, ніж правило.

Якщо результати роботи за місяць не приймаються замовником із причин невідповідності критеріям якості, фірма зобов'язана переробити блок повністю безкоштовно і представити його протягом 60 днів. Це неприємно як бібліотеці, так і фірмі, оскільки автоматично збільшує витрати. Персонал фірми не отримує зарплату за переробку роботи, якщо тільки помилки не відбулися через неправильні специфікації, підготовлені бібліотекою. Але і в тому, і в іншому випадку фірма покладає провину на менеджера проекту.

Висновки. На підставі проаналізованої практики і викладеного матеріалу можна зробити наступні висновки:

1. Ретроспективна конверсія і понині є однією з найактуальніших завдань, що стоять перед зарубіжними бібліотеками різного типу.

2. Всі методики ретроспективної конверсії вимагають великих витрат.

3. Запозичення є найефективнішою і найпоширенішою методикою ретроспективної конверсії. Однак її використання ефективно тільки в тих випадках, коли вже накопичені великі бібліографічні масиви у дозволений формі. Найбільш прийнятна методика сканування, розпізнавання та структурування тексту бібліографічного запису, тобто методика, орієнтована на найменшу участь оператора і велику швидкість обробки ретроспективних бібліографічних масивів. Ручне введення переважно використовується тільки при створенні бібліографічних записів, які не відображені в національних або регіональних базах даних, а також для рукописних карток.

4. До числа основних проблем, що вирішуються в ході проектів конверсії, відносяться зміст і структура даних в традиційних каталогах: відсутність предметних рубрик; наявність описів, зроблених у відповідності зі старими правилами каталогізації; генерування об'єднаного бібліографічного запису замість кількох додаткових чи довідкових. Створення відсутніх предметних рубрик є однією із найбільш трудомістких операцій, що виконуються в рамках проектів по ретроспективній конверсії.

Література:

1. Андронік Л. Д. Досвід і особливості ретроспективної каталогізації / Л. Д. Андронік. // Вісник. – 2017. – №3. – С. 1–3.
2. Цедік Т. Світовий досвід використання карткових каталогів у період інформатизації суспільства / Т. Цедік, А. Приходько. // Вісник. – 2010. – №3. – С. 1–3.
3. Яковлева Ю. Сканований каталог дисертацій на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського / Ю. Яковлева. // Вісник Книжкової палати. – 2011. – №9. – С. 1–3.
4. Стукалова А. А. Ретроспективна конверсія карточних каталогів / А. А. Стукалова. // Библиосфера. – 2012. – №3. – С. 55–66.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

**Михаил Андреев, Оксана Ковальчук
(Мелитополь, Украина)**

ФОРМИРОВАНИЕ СТИЛЯ ПРОТИВОБОРСТВА В СОВРЕМЕННОЙ СПОРТИВНОЙ БОРЬБЕ

Выявление индивидуальных способностей для прогнозирования будущих результатов и планирования учебно-тренировочного процесса – неотъемлемая часть системы многолетней подготовки спортсменов от новичков до мастеров международного класса. Рациональная (природосообразная) система своевременной оценки предрасположенности борца позволяет создать благоприятные предпосылки для более полного раскрытия потенциальных возможностей и их последующего формирования в стиль.

В практической деятельности тренера выявление предрасположенности борца к тому или иному стилю противоборства может осуществляться путем сравнения профиля подготовленности борца с модельными профилями типических стилей противоборства.

Объективная оценка индивидуальных качеств и характеристик, соответствующих способностям борца, требует комплексных исследований, так как отдельно рассматриваемые морфологические, функциональные, биомеханические, психологические, педагогические или другие критерии не могут стать основой спортивной индивидуализации и прогнозирования. Выявление предрасположенности к стилю противоборства целесообразно проводить в 16-17 лет, т.е. на этапе специализированной базовой подготовки (или на этапе спортивного совершенствования по российской классификации), когда уже сформировались пропорции тела, а структурно-функциональные и когнитивно-психологические особенности индивида уже достаточно устойчивы [1, с. 125].

Перейдем теперь к вопросу формирования стиля противоборства. В специальной литературе довольно часто встречается употребление терминов формирование и совершенствование стиля противоборства, но их смысл авторы понимают по-разному. Поэтому требуется внести ясность. Формировать – образовывать, составлять, придавать форму. По мнению А. А. Карелина [6] сформированный стиль характеризуется высокоустойчивой системой приемов, способов и их вариантов, базирующихся на индивидуальных психофизических, функциональных, тактических, технических и анатомо-морфологических особенностях борца.

Он подчеркивает, что при целенаправленном формировании персонального стиля борьбы тренер должен опираться на сильные стороны подготовки и существенные персональные признаки, определяющие успех в соревнованиях. В первую очередь следует принимать во внимание типологические свойства нервной системы, учитывать двигательные-координационные способности, обеспечивающие спортсмену выполнение оптимального объема работы, результативность тактико-технического арсенала борьбы, эмоциональную устойчивость и анатомо-морфологические особенности тела, являющиеся фундаментом при построении персонального стиля деятельности. Формирование индивидуального стиля деятельности происходит путем овладения необходимым арсеналом тактических и технических действий. Фактически, борец достигает успеха в условиях индивидуального стиля деятельности за счет одаренности, личной творческой активности, выбора рациональной системы тренировочного процесса, а также оперативной адаптации организма к условиям и требованиям, предъявляемым самой спортивной борьбой. Путь к вершинам индивидуального стиля деятельности весьма персонифицирован. Каждый борец максимально использует свои наиболее ярко выраженные стороны. Одновременно у него происходит компенсация относительно слабых сторон и обеспечивается формирование спортивного результата за счет сильных качеств.

Формирование стиля противоборства происходит на основе особенностей и способностей спортсмена, а они в свою очередь развиваются на основе врожденных задатков. Однако вопрос о природе задатков и их роли в формировании способностей является дискуссионным. По мнению одних авторов [3, 11], задатки специфичны по отношению к способностям (математические, музыкальные, физические и пр.) хотя и многозначны (т.е. одни и те же способности могут формироваться на основе разного сочетания задатков). По мнению других [9], задатки вообще не специфичны по отношению к человеческим способностям, и последние формируются целиком в процессе роста организма и приобретения социального опыта.

Формирование способностей происходит в процессе усвоения тех видов деятельности, для осуществления которых эти способности необходимы. Однако проблема в том, что если приобретение знаний, умений, навыков (ЗУН) является прямым результатом обучения деятельности, то формирование способностей в процессе обучения или тренировки (при существующих формах обучения и тренировки) выступает его косвенным, побочным продуктом. Поэтому по поводу Дидро писал, что люди не рождаются одинаковыми, однако способности по наследству не передаются. Способности и стиль могут сформироваться лишь на основе природных задатков и при определенных управляющих воздействиях. Этот вывод, безусловно, относится и к спортивным дисциплинам [8, с. 69].

В общем же случае сбалансированное (безболезненное, бездистрессовое) формирование способностей и далее стиля деятельности происходит под влиянием четырех самых общих факторов.

Прежде всего – это задатки. Предварительно необходимо выявить генетически обусловленные системные признаки борца, отвечающие за данные качества.

Второй ведущий фактор – воспитание (целенаправленный учебно-тренировочный процесс – как деятельность). Воспитание «всесильно», если начато вовремя. Процесс формирования тех или иных способностей у разных детей и юношей идет с разной скоростью в разных видах деятельности, что и должно учитываться при индивидуализированной подготовке (раннее и позднее взросление биологическое, психологическое и пр.).

Третий фактор – среда, в которой живет человек: среда естественная (географическая), среда социо-культурная и домашняя (семейная). Естественная среда влияет на детей и юношей парадоксально: суровая – закаливает, научает, но может и подавлять. Задатки могут зачахнуть и не сформироваться в способности. Среда изменяет человека через посредство его деятельности, через спектр уже сложившегося опыта и мотивации.

Четвертый фактор – личное стремление к достижениям и к самосовершенствованию в данном виде деятельности. Это возможно при формировании эффективной, сбалансированной мотивации и, в частности, интереса к данной деятельности [4, 8, 10].

Стиль противоборства формируется на основе всех борцовских качеств. Только комплексный подход при строгом учете генотипических способностей и склонностей к той или иной специализации может стать основой эффективного формирования стиля в спорте высших достижений.

Мало предпочитаемые качества в одном стиле могут быть более благоприятными и обеспечат высокую результативность в другом, а для недостатков необходимо найти компенсации. При формировании стиля к этому следует отнестись особенно внимательно.

Исходя из выше сказанного, можно дать определение сформированности стиля. Стиль противоборства можно считать сформированным, если соревновательная деятельность борца становится устойчивой целостной системой, которая обусловлена гено-фенотипическими качествами борца и как индивида, и как личности; эти качества взаимно содействуют и адекватно соответствуют требованиям соревновательной деятельности, причем одни особенности и качества могут быть компенсированы другими, что проявляется, главным образом, в составе технико-тактических действий и тактике ведения поединка; все это в интегральном системном единстве обеспечивает успешность противоборства.

В дальнейшем стиль противоборства целенаправленно совершенствуется под воздействием планомерной совместной работы борца и тренера, образуя более совершенный индивидуальный стиль в рамках типического. В ходе кропотливой индивидуальной работы и персонального развития спортсмена происходит совершенствование стиля, которое, по сути, не имеет границ. В этом процессе отмечается сложное взаимодействие различных качеств, способностей, состояний, переходящих в ходе последующего совершенствования в относительно устойчивую систему эффективных динамических процессов и способов деятельности, соответствующую индивидуальным психофизиологическим особенностям организма борца. В процессе соревнований они закрепляются, приспособляя спортсмена к системе вариативных требований и ситуаций, исходящих как от содержания борьбы, так и самого соперника. Таким образом, борец, в пределах допустимого, перестраивает свою спортивную деятельность под себя, создавая максимум тактических, технических и стратегических удобств, которые на основе их регуляции и импровизации создают эффект персонального совершенства в двигательной деятельности. Выработывается и шлифуется устойчиво-пластичный и эффективно-экономичный стиль деятельности, позволяющий на фоне затраты физической и психической энергии обыгрывать и побеждать своих ведущих соперников [6, 8].

По своему содержанию персональный стиль уникален и практически неповторим, он включает очень многие составляющие. Тем не менее, некоторые специалисты необоснованно пытаются свести классификацию стилей противоборства к определенной совокупности используемых борцом технико-тактических действий. Нам же представляется, что индивидуальный стиль в вольной борьбе обусловлен формированием, и совершенствованием всех способностей и особенностей спортсмена как индивида, личности и персоны, которые соответствуют тенденциям развития спортивной борьбы и обеспечивают ему успешность спортивной деятельности.

Таким образом, эффективность тренирующих воздействий (в частности, норма реакции организма, адаптивность, обучаемость и пр.) строго индивидуальна и к началу выявления стиля противоборства существенно отличается у борцов в зависимости от их особенностей. Критерием правильности выбора является динамика «реализации» элементов собственного стиля противоборства при данном уровне способностей и мастерства борца. При оценке состояния спортсмена необходимо знать как текущие показатели состояния, так и темпы прироста характеристик становления выигрышных системных качеств борца данного стиля.

Разработка научно-методических основ индивидуализации подготовки, должна основываться на единстве, взаимосвязи и органической преемственности процессов выявления, формирования и совершенствования стиля противоборства [7, с. 321]. Важным фактором достижения высокого спортивного результата при индивидуализации подготовки сегодня является интеллектуализация спортивной деятельности и тренера, и спортсмена [2, с. 40; 5, с. 142].

Расширение пространства для поиска и выявления спортивных талантов в Украине сегодня очень ограничено и затруднено, поэтому прогресс в спорте высших достижений возможен лишь при строго

индивидуализированном формировании и совершенствовании выявленной предрасположенности борца к типическому стилю противоборства. Талантливые борцы в тесном взаимодействии с тренером уже в конце этапа подготовки к высшим достижениям должны начинать совершенствовать свой индивидуальный стиль противоборства с тем, чтобы на этапе реализации индивидуальных возможностей показать свой наивысший результат.

Литература:

1. Абдуллаев А.К. Теория і методика викладання вільної боротьби: навч.-метод. посіб. / А.К. Абдуллаев, І.В. Ребар. – Мелітополь: ФОП Однорог ТВ., 2018. – 299 с
2. Абдураман А.Ш. Особливості проведення навчально-тренувального процесу легкоатлетів-спринтерів дитячо-юнацьких спортивних шкіл / А.Ш. Абдураман, О.В. Непша // Фізична культура, спорт та здоров'я: стан, проблеми та перспективи: матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. – Харків: ХДАФК, 2018. – С. 40–42.
3. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л.: Наука, 1989. – 180 с.
4. Білогур В.Є. Філософія спорту: теоретико-методологічний контекст: Монографія / В.Є. Білогур. – Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2014. – 264 с.
5. Іваненко В.В. Особливості навчально-тренувального процесу в жіночому баскетболі / В.В. Іваненко, М.В. Купрєнко, О.В. Непша // Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених до 95-річчя Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (8 грудня 2017 р.). – Мелітополь: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2017. – С. 142–144
6. Карелин А. А. Система интегральной подготовки высококвалифицированных борцов: автореф. дис. д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 / А.А. Карелин. – СПб., 2002. – 47 с.
7. Ковальчук О. Особливості та основні завдання етапу спеціалізованої базової підготовки в спортивних єдиноборствах / О. Ковальчук, І. Панайотов // Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів XXII Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 30 квітня 2019 р. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Вип. 22. – С.321–324.
8. Латышев С.В. Стили противоборства в современной вольной борьбе / С. В. Латышев // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. праць. – Луцьк, 2011. – № 1 (13). – С. 69–73.
9. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность / А.Н.Леонтьев. – М., 1975. – 268 с.
10. Пістун А.І. Спортивна боротьба. – Львів: Тріада плюс, 2008. – 862 с.
11. Теплов Б. М. Избранные труды / Б.М. Теплов. – М., Педагогика, 1985. – т. 1, 2. – 628 с.

Оксана Ковальчук, Наталья Морозова
(Мелітополь, Україна)

ОСОБЕННОСТИ ТЕХНИКИ ВЫПОЛНЕНИЯ БРОСКОВ И ЛОВЛИ ПРЕДМЕТОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ГИМНАСТИКЕ

Художественная гимнастика – олимпийский вид спорта. Она популярна во многих странах мира. С каждым новым олимпийским циклом растет трудность выполняемых упражнений; возрастает спортивная конкуренция национальных сборных команд Украины, России, Белоруссии, Болгарии, Италии, Китая, Греции и др. государств, успешно развивающих вид спорта; расширяется география стран, которые не только развивают художественную гимнастику, но и завоевывают медали на Играх Олимпиад.

Перед гимнастками, тренерами, научными работниками, специалистами вида спорта возникают новые проблемы, актуальными среди которых являются биомеханический анализ спортивной техники выполнения упражнений с предметами гимнасток, в том числе измерение, анализ и оценка техники выполнения бросков и ловли мяча, а также поиск современных методик и технологий обучения им.

Броски и ловля предметов художественной гимнастики являются приоритетным направлением спортивно-технического совершенствования спортсменок. В тренировочных и соревновательных программах гимнасток, выполняющих упражнения с предметами, регистрируется значительное количество технических ошибок. Проблема биомеханического анализа позных ориентиров движений как узловых элементов спортивной техники бросков и ловли предметов, а также разработка программ упражнений для обучения элементам художественной гимнастики на этапе предварительной базовой подготовки изучена не достаточно.

Техническая подготовка направлена на обучение спортсменок системе движений, соответствующей особенностям художественной гимнастики. Техническая подготовленность характеризуется тем, что умеет делать гимнастка и как она умеет владеть освоенными двигательными действиями с предметами. В первую группу параметров входят объем, разносторонность, рациональность технических действий, которые умеет выполнять гимнастка; во вторую – эффективность, освоенность упражнения.

Анализ научно-методической литературы свидетельствует о том, что до настоящего времени не разработаны педагогические технологии развития сенсорных систем организма спортсменок в сочетании

с показателями технической и других видов подготовки. Прежде всего речь идет о развитии и совершенствовании двигательной, зрительной, вестибулярной, слуховой сенсорных систем; повышении спортивно-технического мастерства за счет сопряжения показателей, характеризующих уровень развития сенсомоторной координации и специальной технической подготовленности гимнасток.

Методологической основой теории технической подготовки спортсмена является биомеханика движений человека [1, с. 40; 8, с. 321; 9, с. 58, 15, с. 142]. Измерения, анализ и оценка движений необходимы для понимания сущности двигательных действий, целесообразности построения движения. Цель любого броска – придание объекту некоторой начальной скорости, обеспечивающей ему более или менее продолжительную фазу полета. В броске предмет поддерживается и перемещается рукой, и увеличение его количества движения происходит в процессе проксимально-дистального движения звеньев тела. Движение включает в себя последовательный вклад в бросок энергии различных сегментов тела, начиная от опоры и далее вплоть до кисти.

Движение, лежащее в основе броска, может изменяться в зависимости от целей деятельности. Цели могут иметь отношение к горизонтальному расстоянию, времени нахождения в воздухе, точности или скорости движения [3, с. 23]. Если цель требует точности (например, выполнение штрафного броска в баскетболе), движение бросания является «плоскостным», и стратегия заключается в сведении к минимуму числа сегментов тела, участвующих в движении [2, 5, с. 213; 6, с. 142]. Рассматривая технику бросков предметов в художественной гимнастике, следует говорить о взаимодействии гимнастки с предметом, т.е. о системе гимнастка-предмет [4, с. 135; 13, с. 237; 14, с. 10].

Биомеханическая структура броска предмета в художественной гимнастике сводится к двум основным фазам действий:

первая – фаза разгона (в процессе выполнения наращивается кинетическая энергия за счет махового или толчкового движения);

вторая – фаза выброса предмета (импульс, получаемый предметом, позволяет придать ему свободное движение, в процессе которого он перемещается по заданной траектории с вращательным движением или без него) [7, 10, с. 10; 11, с. 81; 12].

Фаза разгона играет энергообразующую роль. Значение фазы выброса весьма велико, т. к. именно в этой фазе действия гимнастки окончательно формируют траекторию полета и характеристики вращательного движения предмета. При маховых движениях эти фазы достаточно четко разделяются, между тем как при толчковых движениях, обе функции как бы совмещаются в действиях одной фазы. Кроме того, если в маховых движениях возможна известная коррекция действий выброса (так как мах представляет собой относительно длительное действие), то при толчках такая коррекция практически невозможна. Согласно Л.А. Коноваловой, на результативность и качество выполнения бросковых действий в художественной гимнастике оказывают влияние факторы импульса, волны, силы и устойчивости. Фактор импульса определяет особенности контакта с опорой при выполнении броска, фактор волны – характер и последовательность передачи количества движения в биокинематической цепи, фактор силы – особенности динамической структуры, фактор устойчивости – характер перемещения общего центра массы тела гимнастки на опоре [11, с. 83].

Начальные параметры вылета мяча имеют значение, так как в интервале между броском и ловлей гимнастки выполняют различные по структуре и координационной сложности движения. Очевидно, что от момента броска до момента ловли гимнастка должна перемещаться вслед за предметом со средней скоростью, равной горизонтальной составляющей перемещения самого предмета. Только тогда возможна точная ловля предмета, т.к. спортсменка оказывается в зоне его падения.

Выбор гимнасткой высоты броска и формы его траектории зависит от состава элементов, выполняемых во время полета предмета, способа его ловли и композиционного замысла упражнения. Это продемонстрировали результаты исследований [7], в которых выявлены кинематические характеристики бросков и ловли мяча после кувырка вперед, в прыжке «касаясь в кольцо» и в «заднем равновесии». Так, оптимальный угол вылета мяча для первого элемента составляет 60-64°; для второго – 70-72°, для третьего – около 80°. Предел допустимой вариации угла вылета предмета составляет 7°, согласно другим данным – 2-4°. Изменение угла вылета предмета в диапазоне от 75 до 90° значительно влияет на дальность его полета, которая меняется от 0 до 2,7 м. Следствием неточного угла вылета и нарушения траектории являются потери предмета и технические ошибки, допускаемые при его ловле. В научно-методической литературе, посвященной обучению упражнениям, частично разработаны технические приемы выполнения бросков и ловли предметов. Однако в указанных исследованиях биомеханическая основа двигательных действий раскрывается частично; оценка и контроль качества выполнения бросков и ловли предметов производятся визуально и по протоколам результатов соревнований.

Литература:

1. Абдураман А.Ш. Особливості проведення навчально-тренувального процесу легкоатлетів-спринтерів дитячо-юнацьких спортивних шкіл / А.Ш. Абдураман, О.В. Непша // Фізична культура, спорт та здоров'я: стан, проблеми та перспективи: матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. – Харків: ХДАФК, 2018. – С. 40–42.
2. Вальтин А.И. Методика совершенствования в технике бросков мяча в игре баскетбол / А.И. Вальтин // Дисс. ... канд. пед. наук. – К., 1983. – 197 с.

3. Гамалий В.В. Спортивная техника как объект изучения в теории спорта / В.В. Гамалий // Наука в олимпийском спорте. – К.: Олимпийская литература, 2004. – № 1. – С. 23–28.
4. Гульотова Ю. Визначення кінематичних параметрів техніки вправ з художньої гімнастики / Ю. Гульотова, І. Сакужак, А. Передерій // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту. – Львів, 2006. – Вип.10. – Т.2. – С. 135–140.
5. Іваненко В.В. «Фінт» як один з основних технічних елементів у баскетболі / В.В. Іваненко, М.В. Купреєнко // Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 25-26 квіт. 2019 р.: зб. тез. – Бердянськ: БДПУ, 2019. – С.213-214.
6. Іваненко В.В. Особливості навчально-тренувального процесу в жіночому баскетболі / В.В. Іваненко, М.В. Купреєнко, О.В. Непша // Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених до 95-річчя Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (8 грудня 2017 р.). – Мелітополь: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2017. – С. 142–144.
7. Ключникова А.Н. Создание представлений о бросковых элементах с мячом в художественной гимнастике / А.Н. Ключникова: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Л., 1992. – 22 с.
8. Ковальчук О. Особливості та основні завдання етапу спеціалізованої базової підготовки в спортивних єдиноборствах / О. Ковальчук, І. Панайотов // Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів XXII Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 30 квітня 2019 р. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Вип. 22. – С.321–324.
9. Ковальчук О.В. Особливості застосування техніко-тактичного арсеналу спортсменів на змаганнях в контактних розділах карате-до / О. Ковальчук, О.М. Чуб // Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.(25-26 квітня 2018 року). – Бердянськ: БДПУ, 2018. – С. 58-59.
10. Козлов И.М. Взаимосвязь темпа и ритма биомеханической структуры спортивных движений / И.М. Козлов, А.В. Сомсонова, В.Н. Томалов // Теория и практика физической культуры, 2003 – №2. – С. 10–13.
11. Коновалова Л.А. Техника бросковых действий в художественной гимнастике / Л.А. Коновалова // Актуальные проблемы физической культуры Материалы регион. практ. конф. – Ростов-на-Дону, 1995. – С. 81–86.
12. Коренберг В.Б. Основы качественного биомеханического анализа / В.Б. Коренберг. – М.: Физкультура и спорт, 1979. –146 с.
13. Николаева М.С. Методика оценки меткости при выполнении бросков мяча в художественной гимнастике / М.С. Николаева и др. // Государственный центральный ордена Ленина институт физической культуры, 75 лет. Ежегодник: труды ученых ГЦОЛИФКА. – М.: ГЦОЛИФК. – М.,1993. – С. 237–239.
14. Николаева Е.С. Новое в подготовке юных гимнасток к выполнению упражнений с предметами / Л.Е. Пахомова, Е.С. Николаева // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2006. – № 4. – С. 10.
15. Проценко А.А. Розвиток техніко-тактичних дій юних футболістів засобами фітнесу // А.А. Проценко // Актуальные научные исследования в современном мире. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Вып. 3(47), ч. 3. – С. 148-152.

Оксана Ковальчук, Олександр Литвин
(Мелітополь, Україна)

ПОЗАШКІЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ЯК МІСЦЕ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ

Позашкільна освіта в Україні історично склалася як специфічна частина безперервної освіти, яка забезпечує розвиток дитини в її вільний час, гармонійно поєднує пізнання, творчість і спілкування дітей і дорослих.

Позашкільна освіта виступає як складова структури системи освіти (ст. 29 Закону України «Про освіту») [6] і спрямована на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів, потреб у професійному визначенні.

Позашкільна освіта – сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах (ПНЗ) у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах. Вона здобувається громадянами у позаурочний та позанавчальний час у ПНЗ та інших навчальних закладах як центрах позашкільної освіти [7].

Позашкільна освіта є найбільш мобільною ланкою освіти України, що, з одного боку, відповідає державним інтересам, соціальному замовленню, з іншого, – забезпечує задоволення потреб особистості в соціальному самовизначенні та творчій самореалізації. Вона передбачає інваріантність, реагує на запити суспільства в цілому і кожної людини зокрема. Позашкільна освіта дає можливість вирішити як короткострокові завдання, так і сформувати світоглядні й особистісні знання на більш тривалу перспективу (наприклад, розвиток лідерських якостей або збереження здоров'я). Сфера позашкільної освіти стає

оптимальним простором для реалізації потреб нового покоління вчителів, викладачів, тренерів, які мають знання, досвід і навички новаторських підходів до освітнього процесу, і тих, хто бажає отримати знання [3, 17].

В Україні ПНЗ різних типів, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. №433 (рис. 1), відрізняються змістом роботи, організацією напрямів позашкільної освіти та охопленням вихованців.

ПНЗ можуть мати філії та бути комплексними і профільними. Комплексні – проводять з дітьми у вільний час навчально-виховну, організаційно-масову й інформаційно-методичну роботу в районі, місті, області з різних напрямів. Профільні – забезпечують умови для розвитку природних нахилів та інтересів дітей і підлітків, задоволення їх потреб з певного напрямку діяльності, наприклад, спортивні школи.

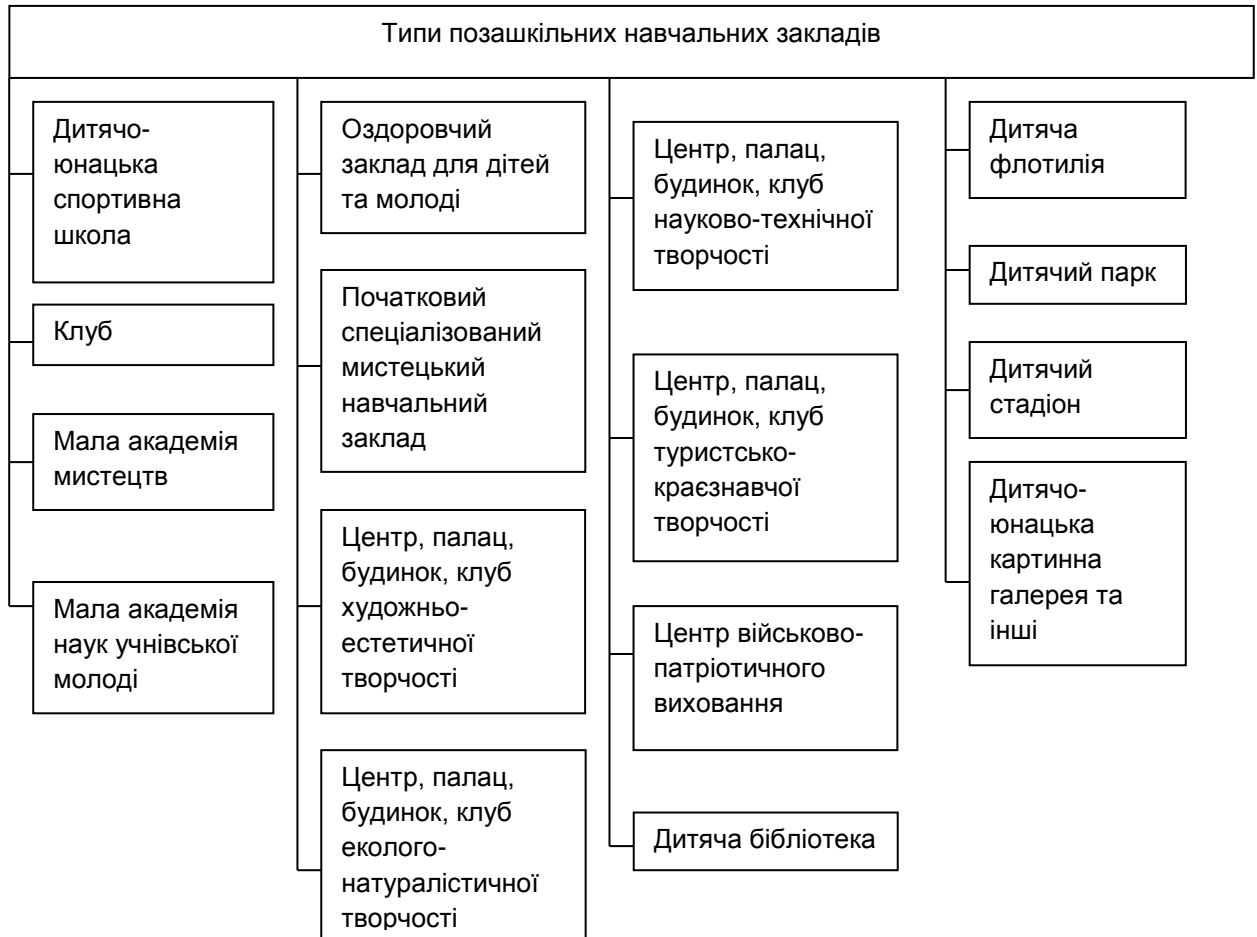

Рис.1. Типи позашкільних навчальних закладів.

ПНЗ відіграють істотну роль у вихованні особистості, де задовольняються інтереси, індивідуальні запити дітей та молоді у сфері культури, мистецтва, наукових знань, техніки, природи, виробництва, життєвої практики. У ПНЗ створюються сприятливі умови для розвитку творчої особистості. Принципом діяльності позашкільних установ є добровільна участь усіх бажаючих різновікових груп, урахування індивідуальних уподобань, інтересів, здібностей гуртківців, спроби якомога ширше охопити підрастаюче покоління, запропонувати вихованцям корисні для їх духовного та фізичного розвитку заняття. У роботі Г. П. Пустовіт [15] досліджуються зміст освіти і виховання у ПНЗ, який ґрунтується на особистісних інтересах і потребах дитини, передбачає особистісно-орієнтований підхід побудови навчально-виховного процесу на принципах науковості, полікультурності, системності, інтегративності, єдності освіти і виховання.

ПНЗ функціонують на засадах особистісного замовлення дітей і їх батьків, варіативності та динамічності. Основні напрями їх діяльності окреслені нормативно-правовими документами (рис. 2).

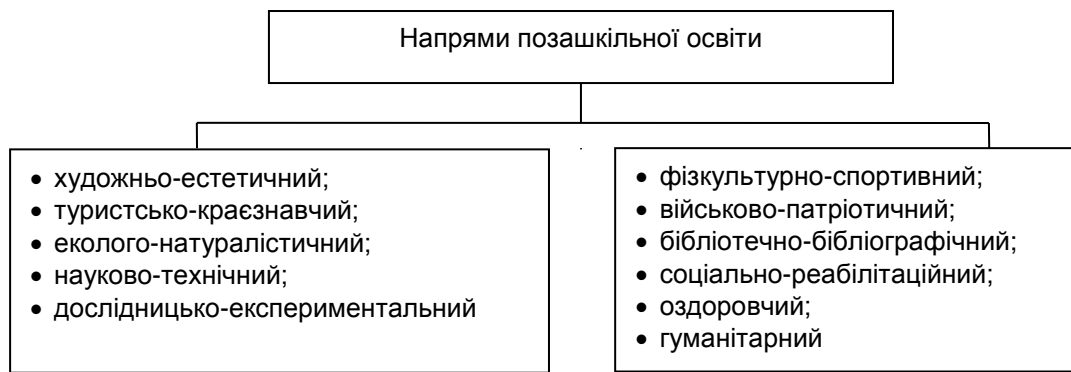

Рис. 2. Основні напрями діяльності позашкільних навчальних закладів

Дослідники [2, 4, 16, с. 4-6] підтверджують, що саме позашкільна освіта, як ніяка інша, безпосередньо відображає й задовольняє особистісні потреби й запити індивідуума, мобілізуючи тим самим його природну здатність до самовдосконалення, до духовного внутрішнього зростання.

В своїх дослідженнях Д. С. Молоков [11, с. 225-231] розглядає закордонний досвід організації додаткової освіти в країнах західної, центральної та східної Європи. Для відбору кращих зразків досвіду обрана сукупність критеріїв: новизна, актуальність, оптимальність, висока результативність, стабільність, можливість застосування інновацій в масовому досвіді. Однією з умов, яка визначає необхідність впровадження кращих зразків досвіду надання послуг в сфері додаткової освіти є наявність в цій системі інноваційного середовища, а саме певної морально-психологічної ситуації, яка підкріплена комплексом заходів організаційного, методичного, психологічного характеру, що забезпечують запровадження інновацій в педагогічний процес закладів додаткової освіти дітей.

В комплексних поза навчальних закладах фізкультурно-оздоровча робота, зазвичай, здійснюється в гуртках фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів позашкільної освіти. Відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» (ст.15) [7], фізкультурно-спортивний або спортивний напрям позашкільної освіти забезпечує розвиток фізичних здібностей вихованців, учнів і слухачів, необхідні умови для повноцінного оздоровлення, загартування, змістовного відпочинку і дозвілля, занять фізичною культурою і спортом, підготовку спортивного резерву для збірних команд України, набуття навичок здорового способу життя. До фізкультурно-спортивного напрямку позашкільної освіти відносяться гуртки і секції за видами спорту – олімпійськими, неолімпійськими та адаптивними.

Оздоровчий напрям позашкільної освіти забезпечує необхідні умови для змістовного відпочинку та передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про здоровий спосіб життя, організацію їх оздоровлення, набуття і закріплення навичок, зміцнення особистого здоров'я і формування гігієнічної культури особистості [14, с. 90]. До оздоровчого напрямку позашкільної освіти відносяться гуртки, творчі об'єднання, направлені на формування здорового способу життя. Оздоровчий напрям позашкільної освіти – інтеграційний за змістом і технологіями, що передбачає формування в дітей та учнівської молоді знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, можливості і методи оздоровлення організму у сфері вільного часу; організацію активної діяльності вихованців зі зміцнення організму, набуття навичок здорового способу життя; формування власної санітарно-гігієнічної культури; максимальне використання рекреаційного потенціалу регіону для організації активного відпочинку вихованців.

Соціально-педагогічне значення фізкультурно-оздоровчої роботи у поза навчальних закладах полягає у: залученні вихованців творчих об'єднань різних профілів до активної фізкультурно-спортивної і оздоровчо-дозвілльової діяльності; запровадження сучасних технологій збереження і зміцнення здоров'я в умовах навчально-виховного процесу за всіма напрямами позашкільної освіти; організації літнього оздоровчо-виховного семестру (діяльність профільних оздоровчих і тренувальних таборів, літніх шкіл, проведення польових практик, екскурсійно-експедиційної роботи тощо); популяризації культури здоров'я і здорового способу життя [12, с. 285].

Однією з найбільш істотних проблем становлення системи безперервної освіти є подолання стереотипу ставлення до позашкільної освіти як маловажливої й несуттєвої [9]; нерозуміння її специфіки та соціального потенціалу (порівняно з традиційною шкільною або вищою освітою). Сьогодні необхідний новий погляд на роль і значення позашкільної освіти, яка відповідатиме сучасним освітнім потребам і запитам суспільства. Інноваційні види і форми освітньої діяльності в системі позашкільної освіти дозволяють організувати пізнавальну, навчальну, виховну й фізкультурно-оздоровчу діяльність різного контингенту дітей і підлітків, виявити мотиваційні особливості й механізми самоорганізації цієї діяльності [8, с. 134; 13, с. 309].

Таким чином, розробка інноваційних підходів в організації фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах освіти України, в тому числі з використанням потенційних можливостей позашкільної освіти в наданні якісних освітніх і виховних послуг фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів є особливо актуальною для вирішення нагальних проблем зі здоров'ям підростаючих громадян України, формування

цінностей фізичної культури, виховання конкурентоздатних на ринку праці громадян України [1, с. 305; 5, с. 102; 10, с. 137].

Література:

1. Білогур В.Є. До питання тілесного здоров'я в умовах функціонування фізкультурно-спортивної діяльності як соціально-філософського аспекту // В.Є. Білогур, О.В. Ковальчук // Сучасні наукові дослідження на шляху до євроінтеграції: матеріали міжнародного науково-практичного форуму. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. 2019. – С. 305-308.
2. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи: монографія / О. В. Биковська. – К.: ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
3. Ведмедюк А. Д. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до організації фізкультурно-оздоровчої діяльності молоді за місцем проживання: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. Д. Ведмедюк. – Переяслав–Хмельницький, 2011. – 23 с.
4. Дополнительное образование детей: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / под ред. О. Е. Лебедева. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
5. Дубяга С.М. Роль фізичної культури для дітей молодшого шкільного віку / С.М. Дубяга // Північне Приазов'я: проблеми регіонального розвитку у міжнародному контексті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. 2017. – С. 102-105.
6. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
7. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 №1841-III [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>.
8. Карабанов Є.О. Формування культури здоров'я в процесі фізичного виховання школярів / Є.О. Карабанов, М.В. Купрєєнко, О.В. Непша // Північне Приазов'я: проблеми регіонального розвитку у міжнародному контексті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2017. – С. 134-136.
9. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика: аналітична записка відділу гуманітарної політики Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>.
10. Ковальчук О.В. Здоровий спосіб життя як складова культури здоров'я учнів загальноосвітніх шкіл / О.В. Ковальчук, О.В. Непша // Північне Приазов'я: проблеми регіонального розвитку у міжнародному контексті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. 2017. – С. 137-140.
11. Молоков Д. С. Зарубежный опыт предоставления услуг в сфере дополнительного образования детей / Д. С. Молоков // Ярославский педагогический вестник. – 2013. – №1. – С. 225–231.
12. Непша О.В. Спортивно-масова робота в літніх дитячих таборах / О.В. Непша, В.С. Ушаков, А.А. Проненко, М.В. Купрєєнко // Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: матеріали XVII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С.285-297.
13. Непша О.В. Фізична культура як середовище виховання школярів / О.В. Непша, В.С. Ушаков // Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції: збірник тез. – Бердянськ: БДПУ. 2017. – С.309-310.
14. Непша О.В. Формування навичок здорового способу життя учнів молодших класів засобами фізичної культури / О.В. Непша, Г.П. Суханова, В.С. Ушаков // Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 23 березня 2018 року. – Житомир: ПП «ДжіВіЕс». 2018. – С.90-92.
15. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: дидактичні основи методів навчання і виховання: Монографія / Г. П. Пустовіт, Л. В. Тихенко. – Суми: Університетська книга. – 2008. – Книга 2. – 272 с.
16. Свирська Т. І. Сучасна стратегія розвитку позашкільної освіти як інституту соціального виховання / Т. І. Свирська // Позашкілля. – №10. – 2011. – С. 4-6.
17. Суцєнко Т. І. Основи позашкільної педагогіки: Посібник для класних керівників, педагогів позашкільних закладів / Т. І. Суцєнко. – Мінськ: Бел. навука, 2000. – 221 с.

Оксана Ковальчук, Роман Сердяєв
(Мелітополь, Україна)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ БІГУНІВ НА СЕРЕДНІ ДИСТАНЦІЇ

У практиці найсильніших спортсменів світу в різних видах спорту виявлено два підходи до організації та планування багаторічної підготовки: перший – на принципах та основах, характерних для тренувального й змагального процесу чоловіків, незважаючи на існування особливостей жіночого організму; другий – на основі побудови для кожної спортсменки раціонального обсягу та інтенсивності навантаження на різних етапах тренувального процесу з урахуванням біологічних особливостей жіночого організму [3, с. 15].

Лідерами з бігу на середні дистанції є такі країни, як Ефіопія, США, Кенія, Великобританія, Росія, Німеччина. Представники цих держав щороку показують високі результати. Звання майстра спорту обдаровані спортсмени зазвичай отримують у 18–25 років після 6–8 років регулярних тренувань та виснажливої спортивної підготовки. Указані вище роки доводяться на студентський вік. Уперше міжнародні змагання серед студентів проведено у 1905 р. в США. Конфедерацію студентської молоді створено в 1919 р. Жаном Птіжаном. У 1923 р. в Парижі ця організація провела перші Всесвітні університетські ігри. Відтоді кожні два роки проходять зимові й літні універсиади.

Чемпіонат Європи на відкритих стадіонах проводиться з 1934 р. раз на чотири роки, а чемпіонат Європи в приміщенні – із 1966 р., раз на два роки в непарні роки. Чемпіонат світу на відкритих стадіонах проводять з 1983 р., раз на два роки по непарних роках, а чемпіонат світу в приміщенні – із 1985 р., раз на два роки в парні роки [1].

У легкій атлетиці в бігових дисциплінах спортивні результати чоловіків і жінок оцінюють на ідентичних дистанціях – 100, 200, 400, 800, 1500, 5000, 10 000 м і марафоні (окрім бар'єрного бігу (100 м – жінки й 110 м – чоловіки) та бігу з перешкодами (2000 м – жінки й 3000 м – чоловіки).

Аналізуючи методики підготовки бігунів на середні дистанції, можна вважати, що підготовка до основних спортивних змагань року відбувається поетапно. У річному циклі плануються одно-, дво-, трициклові варіанти тренувального процесу, де обов'язкове врахування розвитку спортивної форми, базової підготовки, передзмагальної підготовки, виступ на головних змаганнях та після змагального відновлення; не менш важливе підвищення рівня технічної й психологічної підготовки [15, с. 78].

Побудова в річному циклі тренування бігунів на середні дистанції повинна ґрунтуватися на закономірностях формування структури функціональної підготовленості; становлення спортивної майстерності, обумовлене факторами, які визначають ефективність змагальної діяльності, оптимальну структуру підготовленості, особливостями адаптації до специфічних для цього виду спорту засобів і методів педагогічного впливу, індивідуальними й статевими характеристиками спортсменів, термінами основних змагань, етапом багаторічної підготовки, періодом макроциклу та ін. [8, с. 87; 9, с. 12].

Аналізуючи рівень досягнень сучасності в спортсменів, які спеціалізуються з бігу на середні дистанції, та тренерів, виникає необхідність до постійного пошуку найновіших форм спортивної підготовки [19, с. 183]. Стає зрозуміло, що нескінченно збільшувати навантаження неможливо й тому потрібно розшукувати нові методики вдосконалення спортивної підготовки стаєрів [4, с. 13].

У науковій літературі зазначено [2, с. 40; 7, с. 142; 12, с. 321], що структура тренувального процесу ґрунтується на об'єктивних закономірностях становлення спортивної майстерності. Це зумовлено факторами, що визначають ефективність змагальної діяльності та оптимальну структуру підготовленості, особливості адаптаційних реакцій та індивідуальні особливості спортсмена [13, с. 58].

На думку Л. П. Матвєєва [16], структура тренувального процесу може бути охарактеризована порядком взаємозв'язку й співвідношення різних сторін спортивного тренування (загальної та спеціальної фізичної підготовки, технічної й психологічної); співвідношення параметрів тренувального та змагального навантаження (обсягу й інтенсивності навантаження, обсягу змагальної діяльності в загальному об'ємі роботи); послідовністю та взаємозв'язку різних ланок тренувального процесу.

На сучасному етапі розвитку легкої атлетики, окрім системи тренування, найбільш важливим компонентом вважають індивідуальну систему змагань, календар офіційних змагань, стратегію змагальної практики в багаторічних циклах підготовки [17, с. 303; 14, с. 60]. Систематизований перелік змагань планується щороку й офіційно затверджується спортивними організаціями (федераціями, клубами, комітетами, тощо) в послідовності, згідно з календарем та вказівками на дату, час і місце. На відміну від загального календаря в індивідуальному плані виступів змагань спортсмена потрібно враховувати рівень його підготовленості, індивідуальні особливості, досягнення поставленої мети на конкретному етапі тренувального циклу. Змагальні навантаження повинні гармонійно поєднуватися з динамікою тренувальних навантажень [11, с. 73].

У системі підготовки спортсмена виділяють теорію й методику побудови таких структурних елементів: тренувальних занять і їх частин; окремих тренувальних днів; малих циклів (мікроциклів); середніх циклів (мезоциклів); річної підготовки, макроциклів та періодів підготовки; багаторічної підготовки спортсмена [18].

Фахівці стверджують [6, 15, 18], що основний обсяг тренувальної роботи, спрямований на підвищення функціональних можливостей спортсменів і розвиток фізичних якостей, що здебільшого впливають на результативність змагальної діяльності, виконуються спортсменами, які спеціалізуються з бігу на середні дистанції, у базових мезоциклах. У цих мезоциклах підготовчого періоду слід використовувати такі типи мікроциклів: втягуючі, що призначені для підведення організму спортсмена до перенесення великих навантажень; ударні – для стимуляції протікання процесів адаптації; відновлювальні – для протікання відновлювальних процесів в організмі.

У базових мезоциклах обсяг тренувальної роботи досягає максимальних величин. Важлива особливість базових мезоциклів – те, що тижневі мікроцикли з великим навантаженням можуть сягати 4–5 тижнів. Надвелике сумарне навантаження мезоциклів цього типу вимагає включення завершального відновлювального мікроциклу з невеликим сумарним навантаженням, що сприяє повноцінному відновленню й формуванню позитивного тренувального ефекту та забезпечує готовність організму до виконання програми наступного мезоциклу [10, с. 35].

Структура мезоциклів у практиці провідних спортсменів країни складає від двох до шести тижневих мікроциклів. У підготовчому періоді кожен окремий мезоцикл закінчується розвантажувальним тижневим мікроциклом, а в змаганні – відповідальними стартами [15].

Побудова тренувального процесу на основі мезоциклів дає змогу систематизувати тренувальний процес у співвідношенні з головним завданням періоду або етапу підготовки, забезпечити оптимальну динаміку навантаження, доцільне співвідношення різноманітних засобів і методів підготовки, досягти необхідної наступності в розвитку необхідних здібностей та якостей спортсменам, які спеціалізуються з бігу на середні дистанції [18].

У сучасних умовах чималу увагу приділяють співвідношенню й ефективності обсягу загальної та спеціальної фізичної підготовки як на кожному етапі, так і в багаторічному плані проведення занять [6]. Результативність тренування підвищиться, якщо навантаження, яке виконуватиме спортсмен, відповідатиме його фізичним, психологічним та морфологічним особливостям [20, с. 242].

Крім високорозвиненої фізичної, технічної, тактичної підготовки спортсменів, які спеціалізуються з бігу на середні дистанції, тренери повинні враховувати особливості функціонального стану, адаптаційні прояви організму. Отже, один з основних факторів, що визначає ефективність побудови тренувального процесу спортсменів, які спеціалізуються з бігу на середні дистанції, – це рівень фізичної підготовленості, обумовлений можливостями всіх функціональних систем.

Література:

1. Абдуллаєв А.К. Олімпійський і професійний спорт: навчальний посібник / А.К. Абдуллаєв, В.С. Ушаков, І.В. Ребар / . – Мелітополь: ФОП Силаєва О.В, 2017. – 76 с.
2. Абдураман А.Ш. Особливості проведення навчально-тренувального процесу легкоатлетів-спринтерів дитячо-юнацьких спортивних шкіл / А.Ш. Абдураман, О.В. Непша // Фізична культура, спорт та здоров'я: стан, проблеми та перспективи: матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. – Харків: ХДАФК, 2018. – С. 40–42.
3. Ахметов Р. Ф. Теоретико-методичні основи управління системою багаторічної підготовки спортсменів швидкісно-силових видів спорту (на матеріалі дослідження стрибків у висоту): автореф. дис... д-ра наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / Р. Ф. Ахметов. – К., 2006. – 39 с.
4. Бобровник В. Комплексний контроль фізичної підготовленості та функціонального стану серцево-судинної системи кваліфікованих легкоатлетів на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей / В. Бобровник, О. Криворученко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ, 2008. – № 8. – С. 13–25.
5. Вовканич Л. С. Адаптивні зміни функціональних показників систем організму підлітків, які займаються бігом на середні дистанції / Л. С. Вовканич, В. О. Сташків // Спортивна наука України. – 2011. – № 3. – С. 11–21.
6. Еделев О. С. Формування структури функціональної підготовленості юних бігунів на середні дистанції в річному циклі тренування: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання: 24.00.01 / О. С. Еделев. – К., 2004. – 19 с.
7. Іваненко В.В. Особливості навчально-тренувального процесу в жіночому баскетболі / В.В. Іваненко, М.В. Купрєєнко, О.В. Непша // Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених до 95-річчя Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (8 грудня 2017 р.). – Мелітополь: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2017. – С. 142–144.
8. Іванова Т. П. Дослідження спеціальної фізичної підготовленості кваліфікованих бігунів на середні дистанції / Т.П. Іванова // Молода спортивна наука України. – 2010. – Т. 1. – С. 87–93.
9. Караулова С. І. Оптимізація фізичного стану бігунів на середні дистанції як фактор підвищення ефективності тренувального процесу в системі багаторічного спортивного вдосконалення: автореф. дис.... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / С. І. Караулова; Дніпропетр. держ. ін-т фіз. культури і спорту. – Д., 2009. – 20 с.
10. Кейно А. Ю. Методика спеціальної фізичної підготовки починаючих бегунів на середні дистанції / А. Ю. Кейно, В. А. Афанасьєв, С. А. Загузова // Фізическая культура: воспитание, образование, тренировка: Детский тренер. – 2004. – № 1. – С. 35–36.
11. Клочко Л. И. Прогнозирование скорости бега на средние, длинные и сверхдлинные дистанции (марафонский бег) / Л. И. Клочко // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 5. – С. 73–75.
12. Ковальчук О. Особливості та основні завдання етапу спеціалізованої базової підготовки в спортивних єдиноборствах / О. Ковальчук, І. Панайотов // Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів XXII Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 30 квітня 2019 р. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Вип. 22. – С.321–324.
13. Ковальчук О.В. Особливості застосування техніко-тактичного арсеналу спортсменів на змаганнях в контактних розділах карате-до / О. Ковальчук, О.М. Чуб // Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.(25-26 квітня 2018 року). – Бердянськ: БДПУ, 2018. – С. 58-59.

14. Ковальчук О.В. До питання організації і проведення поетапного відбору в боксі / О.В. Ковальчук, О.В. Школярєнко // Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали II Міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф. (25-26 квітня 2018 року). – Бердянськ: БДПУ. 2018. – С. 60-61.
15. Линець М. Вікові та часові моделі побудови підготовки бігунів на середні дистанції / Михайло Линець, Іван Войтович // Легка атлетика: теорія, навчання, тренування: зб. наук. пр. – Л., 2006. – С. 78 – 84.
16. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов / Л. П. Матвеев. – К.: Олимпийская л-ра, 1999. – 318 с.
17. Мерзлікін А.Є. Особливості розвитку загальної витривалості легкоатлетів / А.Є. Мерзлікін, О.В. Непша, А.С. Жгір // Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (20-21 квітня 2017 року): збірник тез. – Бердянськ: БДПУ, 2017. – С. 303–305.
18. Самоленко Т. В. Особливості багаторічної підготовки висококваліфікованих спортсменок до олімпійських ігор і чемпіонатів світу з бігу на середні та довгі дистанції (за даними автоексперименту): автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.01 / Т. В. Самоленко; Харк. держ. акад. фіз. культури. – Х., 2007. – 18 с.
19. Халиков Г. З. Модернизация подготовки бегунов на основе комплексной оценки функционального состояния / Г.З. Халиков // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – 2013. – № 4 (29). – С.183–192.
20. Kenney L. W. Physiology of sports and exercise / L.W. Kenney, J.H. Wilmore, D.L. Costill. – Champaign, IL: Human Kinetics, 2012. – 621 p.

Володимир Сорока, Олена Сорока
(Дніпро, Україна)

СПЕЦІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА ПІДГОТОВКА ЮНИХ ГИМНАСТОК З УРАХУВАННЯМ ВІКОВОЇ ДИНАМІКИ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. З кожним роком спортивна гімнастика ускладнюється, диференціюється і омолоджується. Все більше скорочується вікова межа початку занять цим видом спорту і, як наслідок, збільшуються психічні, фізіологічні та фізичні вимоги [2, с.643]. Для сучасної спортивної гімнастики характерна значна інтенсифікація тренувального та змагального навантаження, гостра боротьба суперників [4, с. 177].

Перед тренерами постають завдання швидкого, якісного та раціонального навчання базовим гімнастичним вправам. Повноцінне рішення завдань, які поступово виникають при навчанні, можливо лише на основі взаємозв'язку всіх структурно-логічних елементів навчальної роботи [1, с. 198; 5, с. 294].

В організації навчально-тренувального процесу слід враховувати, що діти починають займатися спортивною гімнастикою в досить юному віці, в період, коли відбувається основне становлення розвитку всіх систем організму. Тому дуже важливо, щоб навчання новим вправам відбувалося максимально просто і доступно.

Велике значення на етапі базової підготовки приділяється спеціальній технічній підготовці: стрибковій, обертальній, хореографічній і ін., методам навчання базовим гімнастичним вправам. Одним з важливих засобів спеціальної технічної підготовки є обертальна підготовка з використанням вправ на батуті [3, с. 102].

Мета роботи – визначити доцільність використання засобів «батутної підготовки» для розвитку швидкісно-силових якостей дівчаток гімнасток 5-10 років.

Завдання досліджень:

1. Визначити динаміку розвитку швидкісно-силових якостей дівчаток гімнасток 5-10 років.
2. Визначити вікові відмінності в розвитку швидкісно-силових якостей у дівчаток гімнасток 5-10 років.
3. Розробити і експериментально обґрунтувати навчально-тренувальну програму для вдосконалення швидкісно-силових якостей дівчаток гімнасток 5-10 років.

Методи і організація досліджень: методи тестування швидкісно-силових здібностей; педагогічний експеримент; метод математичної статистики.

Дослідження проводилися на базі МДЮСШ з гімнастики спортивної м. Дніпро з січня 2018 по лютий 2019 року.

На першому етапі був проведений аналіз науково-спортивної літератури, проведені тестування з фізичної підготовленості за програмою, яка застосовується для тестування учасників юнацьких змагань. Для визначення результату тестування давалося три спроби, враховувався кращий результат.

Учасники дослідження були розділені на вікові групи.

Програма включає наступні тести: потрійний стрибок з місця; вистрибування вгору (по Абалакову); біг 30 м. з положення високого старту.

На другому етапі в навчально-тренувальному процесі була впроваджена програма для вдосконалення швидкісно-силових якостей дівчаток гімнасток 5-10 років.

Для проведення досліджень були створені шість груп по 8 чоловік у кожній: експериментальна і контрольна. В експериментальній групі заняття проводилися по повній програмі 10 мікроциклів, 3 дні на тиждень. У контрольній групі заняття за розробленою програмою не проводилися.

Результати дослідження. У дівчаток з віком спостерігається рівномірне поліпшення результатів в швидкісно-силових вправах. Низькі результати у вправах цього характеру у дівчаток 5-6 років пов'язані з тим, що здатність до прояву швидкісної сили в цьому віці ще не розвинена (табл.1).

Таблиця 1

**Вікові відмінності в вправах швидкісно-силового характеру
дівчаток гімнасток 5-10 років**

Показники		5 років	6 років	7 років	8 років	9 років	10 років
Біг 30 м, с	$\bar{X}$	6,14	5,44	5,38	5,37	4,86	4,42
	$\pm \sigma$	0,08	0,08	0,07	0,07	0,10	0,09
Стрибок вгору, см	$\bar{X}$	25,14	27,25	33,50	46,00	57,57	60,40
	$\pm \sigma$	3,93	2,49	3,93	2,97	1,90	2,15
Потрійний стрибок, см	$\bar{X}$	4,04	4,47	4,98	5,81	6,94	7,36
	$\pm \sigma$	0,21	0,19	0,29	0,44	0,23	0,31
Сума балів		100	121	137	158	189	211

Тренувальна програма для вдосконалення швидкісно-силових якостей

Програма передбачає проведення три рази в тиждень спеціально організованих занять по спеціальній технічній підготовці з використанням батуту.

Підготовчий період 10-тижневий мезоцикл розділяється на чотири етапи:

- 1) загально підготовчий (4 мікроцикли, 12 занять);
- 2) силовий (2 мікроцикли, 6 занять);
- 3) швидкісно-силової (2 мікроцикли, 6 занять);
- 4) швидкісний (2 мікроцикли, 6 занять)

Підготовчий період характеризується великим обсягом роботи, поступово збільшуючись від початку до середини періоду (від 60 до 120 хвилин). У тренування включаються бігові, стрибкові і силові вправи.

Бігові вправи: біг з високим підніманням стегна, з захлестуванням гомілки назад, довгі прискорення у вигляді 20-30-метрових пробіжок.

Стрибкові вправи включають стрибки на одній і двох ногах виконуються серіями по 10-15 разів.

Силові вправи підготовчого періоду включають присідання зі штангою вагою 10 повторних максимумів (ПМ), підйом на носки зі штангою вагою 10 ПМ, вистрибування з присіду зі штангою вагою 20 ПМ.

Між кожною серією фізичних вправ виконувалися вправи спеціальної технічної підготовки на батуті:

- стрибки з обертанням рук вперед-назад з утриманням постави в фазі польоту;
- стрибком – лягти на живіт (на спину), стрибком – встати з поворотом на 180° ;
- стрибком – ноги нарізно правою, стрибком – ноги нарізно лівою, стрибком – ноги нарізно, стрибком – поворот на 360° ;
- стрибком – упор стоячи на колінах, стрибком – лягти на спину, стрибком – упор стоячи на колінах (виконується з обертанням назад і вперед);
- стрибком – лягти на живіт (на спину), стрибком – поворот на 360° в положення лежачи на животі (на спині);
- стрибком – 1,5 сальто назад (лягти на спину), стрибком – поворот на 180° на спину;
- серія стрибків на спині з поворотами на 360° ;
- варіанти комбінацій з стрибків.

Результати використання програми спеціальної технічної підготовки представлені таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка інтегральних результатів тестування фізичної підготовленості у всіх вікових групах

Групи	Результати	Біг 30м., с	Стрибок вгору, см	Потрійний стрибок, м
Експериментальна група	до експерименту	5,42 ± 0,06	56,40 ± 2,45	7,65 ± 0,25
	після експерименту	4,65 ± 0,05	64,00 ± 2,15	8,15 ± 0,20
Різниця		0,77 ± 0,01	7,6 ± 0,30	0,5 ± 0,05
p		<0,05	<0,05	<0,05
Контрольна група	до експерименту	5,25 ± 0,07	58,00 ± 2,40	7,92 ± 0,35
	після експерименту	4,95 ± 0,07	58,92 ± 2,54	7,94 ± 0,34
Різниця		0,30 ± 0,11	0,92 ± 0,14	0,02 ± 0,03
p		>0,05	>0,05	>0,05

У контрольній групі, де заняття за даною програмою не проводилися, результати у всіх вправах в цілому залишилися на колишньому рівні. Крім того, в експериментальній групі, в результаті тренувань за новою програмою, якісно збільшилися показники тестів і щільність результатів по кожній віковій групі. У контрольній групі такого зближення результатів не відбулося.

Висновки

1. Визначено динаміку розвитку швидкісно-силових якостей дівчаток гімнасток 5-10 років, з віком спостерігається рівномірне поліпшення результатів в швидкісно-силових вправах.

2. Вікові відмінності в розвитку швидкісно-силових якостей у дівчаток гімнасток 5-10 років мають лінійний характер.

3. Раціональне використання засобів спеціальної технічної підготовки: стрибкової, бігової, силової, швидкісно-силовий, обертальної (з використанням вправ на батуті) дало позитивні результати в удосконаленні швидкісно-силових якостей дівчаток гімнасток 5-10 років.

Література:

1. Сорока В.А. Особливості методики навчання вправам на видах гімнастичного багатоборства / В.А. Сорока, О.І. Сорока // Збірник № 18 наукових праць ІХ Міжнародної науково-практичної конференції / Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського: «Фізична культура, спорт та здоров'я нації» – Вінниця: Т.2, ВДПУ, 2014.–С. 198-205
2. Сорока В.А. Інноваційні підходи до методики навчання вправам на видах гімнастичного багатоборства / В.А.Сорока, Е.І. Сорока // Наука і вища освіта: тези доповідей ХХІІ Міжнар. наук. конф. / Класичний університет. – Запоріжжя: КПУ, 2014.– С. 642-644
3. Сорока В.А. Методика організації занять засобами акробатики з дітьми молодшого віку в умовах позашкільної роботи. / В.А. Сорока, О.І. Сорока // Матеріали V Международной научно-практической конференции «Здоровье для всех», Ч 2 Полесский государственный университет. – Полесье, 2013.– С. 102-105
4. Сорока В.А. Специально-техническая подготовка развития скоростно-силовых качеств юных гимнасток / В.А. Сорока, О.І. Сорока // Матеріали ХІІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук.праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 13. – С. 177-179
5. Сорока В.А. Совершенствование методов отбора и оценки перспективности гимнастов на этапе начальной базовой подготовки / В.А.Сорока, О.І. Сорока // Научное обоснование физического воспитания, спортивной тренировки и подготовки кадров по физической культуре, спорту и туризму: Матеріали ХІV Международной научной сессии по итогам НИР за 2015 Минск, 12-14 апр. 2016 г.: Ч 1 / Белорус.гос. ун-т физ. культуры; редкол.: Т. Д. Полякова (гл. ред.) [и др.]. Ч.1. Минск: БГУФК, 2016. – С. 294-297

Олена Сорока, Володимир Сорока
(Дніпро, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВУЗІВ ФІЗКУЛЬТУРНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСОБАМИ ПРИКЛАДНИХ ВИДІВ ГІМНАСТИКИ

Постановка проблеми. Викладання курсу «Теорія і методика гімнастики» виступає, з одного боку, як фізкультурно-спортивна діяльність, з другого – як навчальна дисципліна, що орієнтована на виконання спеціального заказу: підготовку всебічно розвиненої гармонійної особистості фахівця, який має високий рівень здоров'я, необхідну фізкультурну освіту та фізичну підготовленість з тим, щоб відповідати вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики [1, с. 75; 2, с. 391]. При навчанні студентів до проведення уроку з фізичної культури чи найважливішою задачею є оволодіння великою кількістю засобів, якими багата гімнастика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час підготовки фахівців з фізичної культури слід враховувати, що у сучасній школі навчальний процес збільшує розумове навантаження на організм учнів, які весь навчальний час (≈90%) проводять сидячи. У зв'язку з цим у школярів виникають хвороби, які спричинені малорухливістю протягом всього дня. Зміст занять з фізичної культури, в значній мірі, визначається станом здоров'я учнів, матеріально-технічним забезпеченням [4, с. 42].

Засоби гімнастики мають велику перевагу щодо їх використання в умовах загальноосвітньої школи. Значну групу засобів складають прикладні вправи. До прикладних вправ відносяться ходьба і біг, рівновага, лазіння і перелазіння, кидання і ловля предметів, піднімання і переноска вантажів, переповзання, долання смуги перешкод. Крім своєї безпосередньої прикладності в різних галузях фізичної діяльності людини, вказані вправи мають велике значення у вихованні та удосконаленні фізичних якостей [3, с. 305].

Завдяки відносно простій руховій структурі прикладні вправи доступні будь-якому контингенту людей, що займаються. Велика кількість цих вправ є гарним коригуючим засобом під час виправлення цілого ряду

фізичних недоліків, тому не випадково в програмі фізичного виховання школярів і молоді, що вчиться, прикладні вправи займають значне місце.

Перевага прикладних вправ полягає також в тому, що їх можна виконувати в умовах природної місцевості, з використанням різних предметів і простих приладів; обладнання місць занять нескладне і недороге. Прикладні вправи можуть входити до складу всіх частин занять, як учбово-тренувального процесу спортсменів, так і на уроках з учнями різного шкільного віку [5, с. 176].

Оволодіння навиками застосування прикладних вправ відбувається на практичних заняттях. Ефективність практичних занять залежить від послідовності формування педагогічних вмінь та навичок від прийомів, які використовуються під час організації та проведення частин і уроку в цілому, засвоєння окремих модулів навчальної програми:

- знання техніки виконання прикладних вправ, вміння вимагати їх виконання;
- вміння використовувати комбіновані прикладні вправи, організувати проведення долання смуги перешкод,
- володіння прийомами допомоги та страховки при виконанні вправ;
- вміння організувати та проводити комплекси загальної фізичної підготовки (ЗФП) з використанням прикладних вправ методом колового тренування, рухливих ігор та естафет.

Таким чином, на сучасному етапі актуальним є перехід до більш прогресивної форми навчання студентів на заняттях з гімнастики.

Мета роботи – провести порівняльний аналіз проведення уроку з фізичної культури різного типу з використанням прикладних вправ.

Організація. Дослідження проводились у 2018/ 2019 навчальному році на заняттях з гімнастики зі студентами другого курсу. Контрольну групу складали студенти, факультету «олімпійський професійний спорт» (ОПС) (n=160), експериментальну студенти факультету «фізичне виховання» (ФВ) (n=170). Викладачами і студентами, вільними від практичних занять фіксувалась діяльність студентів протягом всього періоду досліджень. Заняття в контрольній групі проводились за програмою курсу «Теорія і методика гімнастики» без урахування особливостей викладання уроку фізкультури в ЗОШ. В експериментальній групі моделювалось заняття для середньокласників на якому, крім вправ ЗРВ, стройових, на приладах, акробатичних і опорних стрибків, які, в данному випадку, враховувались як *основні завдання* (О.з.), використовувалась велика кількість прикладних гімнастичних вправ, які враховувались як *допоміжні завдання* (Д.з.). З допомогою допоміжних завдань складалися також рухливі ігри та естафети.

На протязі всього заняття, в кожній його частині, фіксувалась активність студентів по напрямкам: практична діяльність – з допомогою викладача, учбова практика – без методичної підтримки викладача.

Результати досліджень. Аналіз співвідношень діяльності студентів під час проведення уроку з використанням прикладних вправ та без їх використання проводився за напрямками: методика організації – 1-3; практична діяльність – 4-7; учбова практика – 8-10 (табл.1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз діяльності студентів в модельному занятті

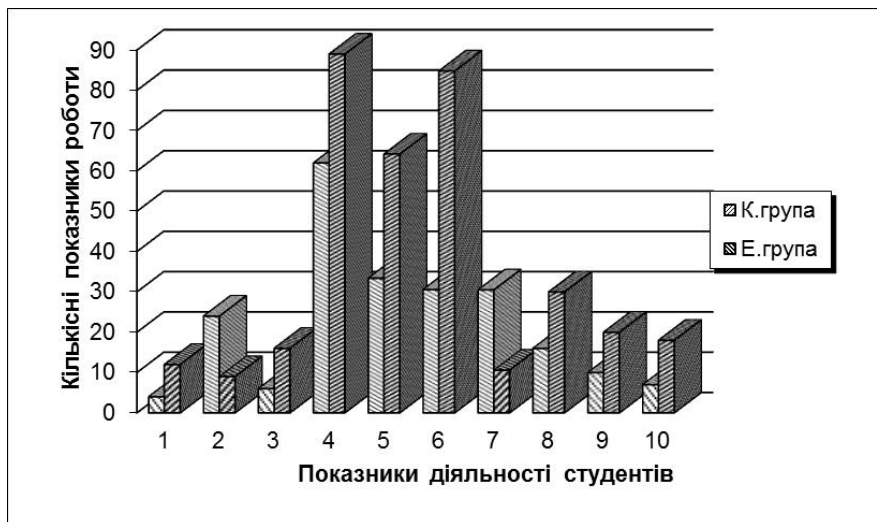
№ п/п	Показники учбово-пізнавальної діяльності студентів	Групи	Урок і його частини				Р*
			Підготовча	Оновна	Зключна	Урок в цілому	
I Методика організації							
1.	Кількість відділень	К.гр.	-	3-4	-	3-4	<0,05
		Е.гр.	-	6-8	2-4	8-12	
		К.гр.	-	6-8	18-24	6-24	
2.	Кількість студентів у відділенні	Е.гр.	-	3-4	8-9	3-9	<0,05
		К.гр.	2-3	4-6	1-2	1-6	
3.	Кількість студентів у якості ведучого	Е.гр.	4-6	12-16	2-3	2-16	<0,05
		К.гр.	2-3	4-6	1-2	1-6	
II Показники практичної діяльності							
4.	Щільність заняття: Тзаг. / Тмот.(%)**	К.гр.	99/94	96/64	99/52	97/62	<0,05
		Е.гр.	99/95	98/90	99/80	99/89	
5.	Кількість виконаних вправ: О.з. + Д.з.***	К.гр.	88,9	169,2	42,6	300,7	<0,05
		Е.гр.	89,0	420,5	68,4	577,9	
6.	Кількість студентів, які прагнуть виконати роботу (%)	К.гр.	86,4	62,4	78,2	30,6	<0,05
		Е.гр.	92,4	86,5	90,8	84,8	
7.	Кількість студентів, які виконують роботу примусово (%)	К.гр.	20,8	46,4	32,0	30,5	<0,05
		Е.гр.	8,4	15,2	6,8	10,6	
III Показники учбової практики студентів							
8.	Загальна кількість виконаних завдань	К.гр.	-	-	-	10-16	<0,05
		Е.гр.	-	-	-	22-30	
9.	Кількість завдань, виконаних одним студентом	К.гр.	1-2	4-6	1-2	6-10	<0,05
		Е.гр.	2-4	8-12	4	14-20	
10.	Загальний час, витрачений на виконання завдань одним студентом (хв.)	К.гр.	-	-	-	5-7	<0,05
		Е.гр.	-	-	-	12-18	

Примітка. *Р – визначається по показниках уроку в цілому.

**Тзаг. – загальна щільність, Тмот. – моторна щільність заняття.

***О.з. – основне завдання, Д.з. – допоміжне завдання.

Реальні показники діяльності (рис. 1), дають підставу стверджувати, що використання прикладних вправ дає змогу: по-перше – збільшувати кількість відділень на уроці (К.гр. – 3-4 відділення, Е.гр. – 8-12 відділення); по друге – збільшувати моторну щільність занять (К.гр. - Тмот.= 62%, Е.гр. - Тмот.= 89%).

Рис.1. Співвідношення видів діяльності і кількості виконаної студентами роботи на уроках гімнастики.

За рахунок використання допоміжних завдань з'явилась можливість проводити заняття з більшою кількістю відділень і меншою кількістю студентів в кожному (К.гр. – 6-24 відділення, Е.гр. – 3-9 відділення), більшій кількості студентів виступати у якості ведучого (К.гр. – 1-6 студенти, Е.гр. – 2-16 студенти).

За рахунок введення допоміжних завдань значно збільшилась їх загальна кількість на уроці (К.гр. – 300,7 завдань, Е.гр. – 577,9 завдань), що в перерахунку на робочий час складає – К.гр.= 3,34 вправи/хв., Е.гр. = 6,42 вправи/хв., збільшилась активність студентів (К.гр. – 30,6%, Е.гр. – 84,8%), зменшилась кількість студентів, що виконують роботу примусово (К.гр. – 30,5%, Е.гр. – 10,6%).

Значні зміни спостерігаються під час проведення учбової практики, коли студенти виконують завдання викладача без його допомоги: загальна кількість виконаних завдань – К.гр.= 10-16 завдань, Е.гр.=22-30 завдань; кількість завдань виконаних одним студентом – К.гр. = 6-10 завдань, Е.гр. = 14-20 завдань; загальний час, витрачений на виконання завдань одним студентом – К.гр. = 5-7 хв., Е.гр. = 12-18 хв..

Висновки

Проведеними дослідженнями встановлена ефективність методу організації занять з максимальним використанням прикладних вправ. Конкретна постановка проблеми перед студентами значно підвищує їх прагнення до практичної діяльності, до їх самостійного виконання завдань і має певні переваги:

1. Підвищується пізнавальний інтерес студентів, який, насамперед впливає на відвідування і активність студентів на заняттях ($p < 0,05$).
2. Підвищується вдвічі кількість і якість роботи виконаної студентами ($p < 0,05$).
3. Значно збільшується кількість часу, що використовує студент на самостійне виконання завдань ($p < 0,05$).

Подальші дослідження будуть спрямовані на втілення експериментальної методики проведення занять на початку навчального курсу «ТМ гімнастики». Важливим етапом досліджень, які плануються продовжити до кінця навчального року, буде виявлення остаточних знань студентів.

Література:

1. Сорока В.А. Організація та управління професійною підготовкою студентів на заняттях курсу «Теорія та методика гімнастики» / В.А.Сорока, О.І.Сорока. // Стратегічне управління розвитком галузі «Фізична культура і спорт» Матеріали I регіональної науково-практичної інтернет-конференції, 2012 року. – Харків: ХДАФК, 2012. – С. 75-77
2. Сорока В.А. Порівняльний аналіз навантажень під час проведення занять з фізичного виховання у вищих навчальних закладах з використанням засобів різних видів спорту / В.А. Сорока, О.І. Сорока. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; – Чернігів: Т2 ЧНПУ, 2013 С.391-395
3. Сорока В.А. Організація та управління професійною підготовкою на заняттях з курсу «ТМ гімнастика» / В.А.Сорока, О.І. Сорока. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; – Чернігів: Т1. ЧНПУ, 2013 С. 305-308
4. Сорока В.А. Вплив засобів прикладних видів гімнастики на пізнавальну діяльність студентів / В.А. Сорока, О.І. Сорока. // Здоровье для всех: материалы VI международной научно-практической конференции, УО «Полесский государственный университет», г. Пинск / Министерство образования

Республіки Беларусь [и др.]; редкол.: К.К. Шебеко [и др.]. – Пинск: ПолесГУ, 2015. – 225 с. Часть 2 С. 42-44

5. Сорока В.А. Інноваційні підходи до організації та управління професійною підготовкою студентів на заняттях з курсу «ТМ гімнастика» / В.А. Сорока, О.І. Сорока. // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.Д. Драгоманова. Серія № 15. «НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ / ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ» зб. наукових праць / За ред. Г.М. Арзютова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – Випуск ЗК 1 (70)16. – С. 176-179

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**Валентина Гончарук, Максим Міркамілов
(Умань, Україна)****ЄДНІСТЬ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ В ПОЕЗІЇ БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНИЧА**

Б.-І. Антонич був невеликим на зріст, білявим, з коротко стриženим волоссям, з добродушною і вибачливою посмішкою. Він швидше нагадував звичайного сільського вчителя, ніж поета і глибоко інтелектуальну людину. Однак його твори виходили українською мовою в Чехословаччині, США, у перекладах польською мовою. Богдан-Ігор Антонич народився у с. Новиця Горлицького повіту на Лемківщині (тепер – територія Польщі) в родині священика Василя. Справжнє прізвище батька було Кіт, яке родина змінила перед народженням єдиного сина. Розвиткові чутливої художньої натури майбутнього поета сприяли казки його неньки, її коліскові. Це вона прищепила любов хлопчиків до віршів; пісні простих селянських дівчат, що звучали повсякчас, глибоко западали в душу вразливого підлітка, розбурхували його уяву, творили незвичайний світ краси й добра, в якому він жив маленькою часточкою великого всесвіту [6].

Початкову освіту Б.-І. Антонич здобував під наглядом приватної вчительки. Вона, як і його мати, знала напам'ять і розповідала безліч казок, віршів, співала чимало народних пісень, а малий Богдан слухав їх і запам'ятовував. Ще дитиною почав писати вірші, а продовжував писати їх у середній школі (школа була польська, він перебував тоді майже виключно в польському оточенні, тому його юнацькі твори були написані по-польськи). Упродовж 1920–1928 рр. навчався у гімназії гуманітарного типу імені Королеви Софії у Сяноку (це була одна гімназія, де вчили також і українську мову).

У 1928–1933 рр. Б.-І. Антонич – студент Львівського університету Яна Казимира, де навчався на філософському факультеті (спеціальність – польська філологія). Серед викладачів Антонича були літературознавці В. Брухнальський, Є. Кухарський, славіст В. Ташицький, філософ К. Твардовський, мовознавець Є. Курилович та ін. Антонич брав активну участь у роботі семінарів професорів Г. Гертнера (польська мова), Ю. Кляйнера (польська література) та Я. Янува (українська (руська) мова та література) [3].

Після його закінчення у Антонича почалася важка і відповідальна доля літератора. Він друкує в газетах і журналах вірші, статті про літературу і мистецтво. Вийшли друком його збірки поезій «Привітання життя», «Три перстені», «Книга Лева». Б.-І. Антонич також малював, грав на скрипці і komponував музику, мріяв бути композитором. Ці галузі мистецтва, особливо малярство, дуже сильно вплинули на його лірику. Тому й не дивно, що, читаючи рядки Антоничевої поезії, потрапляємо у яскравий, дивовижний і чарівний світ природи. Він дуже нагадує той, серед якого жив і зростав юний поет. Дитячі та юнацькі спогади про лемківські краєвиди неначе перекочували в поетичні рядки. Побут, обряди, звичаї карпатського села, мовбито чарівні картини з дитячої книжки, зворушують уяву і наповнюють усе єство світлими почуттями.

Помер Б.-І. Антонич на двадцять восьмому році життя. Після перенесеного запалення апендициту та наступного перитоніту, котрий лікарі все-таки здолали, перевтомлене довгою і високою гарячкою серце не витримало [3].

«Його життя було коротке й високе, як міст над вузькою штольнею гірської безодні. Хмари сумніву і зневіри сповивали його не раз, але не завадили сміливим думкам філософа і поета переходити по ньому, дивитися з нього наокіл і шукати взором днища світу», – сказав про Б.-І. Антонича Д. Павличко. Дійсно, творчість Антонича – цілісний, складний і цікавий світ людини, котра за 27 років свого життя спромоглася досягти того, що інші не досягають і за ціле життя [7].

Д. Павличко відзначав своєрідність світовідчуття Антонича: «У сфері таких почуттів живе митець самотнього, оригінального світобачення, в основі якого лежать уявлення про гармонійну єдність людини і природи, погляд на людину як на невід'ємну частину навколишнього світу. Витоки самотнього обдарування – на далекій Лемківщині, в краї з прадавньою історією та культурою» [7].

Шукаючи затерті сліди минулих народів і завмерлих культур, український поет Б.-І. Антонич бачить себе доісторичною людиною, з правіку пов'язаною зі своїм місцем під сонцем, зі своєю землею: *Я жив тут. В неоліті... / може, ще давніше... / Мої малюнки буйволів / замазав місяць («Затерті сліди»)* [2, с. 36].

Своїми поетичними словами «*Антонич був хрущем і жив колісь на вишнях, / на вишнях тих, що їх оспівував Шевченко... («Вишні»)* [1, с. 40] Антонич визначає власне духовне походження й обирає свою традицію, пам'ятаючи, що навіть найоригінальніший митець може породити тільки частину самого себе, решту він свідомо успадковує від попередників. Те, що бачить Антонич у вірші «Вишні» стосується і минулого, і майбутнього. Поет применшує власні амбіції (всього лиш «хрущ» на «Шевченкових вишнях»), а разом з тим захоплюється землею, яка дає йому натхнення, що навіть через сто років після Шевченка він як поет ще має що сказати.

Творчість Б.-І. Антонича споріднена з фольклором, він розлого звертався у власних віршах на християнську міфологію, пов'язану зі старозавітними переказами, канонічними євангеліями і навіть апокрифами (особливо прикметною тут виглядає «Книга Лева» [2], де поет вдається до міфів про походження стихій, світил, землі всього суцього).

У світогляді лемків органічно переплелися язичницькі традиції й обряди з християнськими. Для Б.-І. Антонича таке світовідчуття було органічним: «він всотував його так само невимушено, як дихав гірським повітрям» [6]. Виростаючи в оточенні лемківської природи, милуючись її неперевершеною красою, він і себе вважає її частиною, урівнюється з нею в правах: *Росте Антонич, і росте трава, / і зеленіють кучеряві вільхи... («Весна») [1, с. 40].*

Поет у своїх спогадах писав: «Малим хлопчиком вибіг я в темну ніч, оточену мороком холодних мовчазних лісів, і з острахом піднімав очі до таємничого неба, яке, уявлялося мені, було пришпилене горючими цвяхами зір до безмежного простору вічності. Я відчував, як серце холоне, наповняється містичним передчуттям осягнення якоїсь правічної таїни буття людини і природи» [4]. У поетичних творах Б.-І. Антонич і прагне наблизитися до розкриття цієї таїни, олюднює й персоніфікує навколишні природні об'єкти та явища.

У Б.-І. Антонича ніколи не знайдете зверхнього погляду людини як царя природи, навпаки, він щоразу підкреслює, наскільки рівними й наскільки схожими виявляються живі істоти, звірята, люди та рослини перед стихією, молить Бога берегти в завію «і людські, і звірячі кубла». Недарма ж основою основ серед образів Антоничевої поезії став образ землі як стихії. Б.-І. Антонич прийшов до переконання, що джерело усіх слов'янських вірувань треба шукати саме тут. Із землі народжується життя. Земля і небо – фундамент і дах світового дому. Земля у своїх розмаїтих подобах близька й вічна, вона ховає таємний глузд існування, а небо, цей світ над нами, холодне й неживе. Нам не збагнути його у всій його досконалій блакиті, але й небесна перспектива не дає зрозуміти світ унизу: земля для цієї «блакитної вілли» назавжди залишиться закритою книжкою: *Стіл ясеновий, на столі / слов'янський дзбан, у дзбані сонце. / Ти поклоняйся лиш землі, / землі стобарвеній, наче сон цей! («Зелена Євангелія») [3].*

У Б.-І. Антонича ми зустрічаємо романтичне трактування природи, навіть поклоніння природі, коли людина не тільки не відриває себе від довкілля чи вивисується над ним, а навпаки – може, скажімо, усвідомлювати себе деревом: *Стіл обростає кучерявим листям, / І разом з кріслом я вже куш. / З черемх читаю – з книг столістих – / Рослину мудрість вічних пуц («Зелена Євангелія») [4].* М. Жулинський назвав Б.-І. Антонича творцем фольклорних метаморфоз та поетичних міфів, оскільки найбільше його приваблювали взаємини людини й природи: «Антонич сповідував ідею неподільної, гармонійної єдності людини і природи, людини і космосу, прагнув пізнати і відтворити рух незнищенної матерії у безкочній змінності її форм і виявів, жадібно всотував усі барви, тони і звуки довколишнього світу» [5, с. 386].

Сам Б.-І. Антонич неодноразово наголошував у своїх статтях, що на його творчості виразні та благодійні сліди залишила українська народна поезія. Поет глибоко черпав в образності народної поезії та побуту свого народу, глибоко вкорінився в природу рідної батьківщини. У цьому джерела натхнення, «таємниця і сила притягання поетового слова, що знайшло вже такий широкий відгомін у світі».

Отже, український фольклор, особливо такі його жанри, як народна пісня і казка, міф і легенда, значною мірою допомогли Б.-І. Антоничу знайти вірний шлях у поезію, в якій він посів почесне місце. А ще незвичайна титанічна працьовитість, наполегливість і старанність допомогли стільки зробити за неповний десяток літ творчої праці!

Поетичні шукання молодого поета не були марними: вони допомогли відкрити таке «родовище, що згодом стало його основним джерелом». Це джерело – творчість рідного народу, нерозривний зв'язок художника з рідною землею, її культурою. І сам Антонич не раз признавався, що «неодмінно підходив до традиції рідної землі, до традиції мистецької душі рідної своєї Лемківщини, традиції Шевченка, Франка, Тичини. Фольклорні образи й символи оживали в його поезії по-новому, утверджуючи безсмертя душі народу».

Крім того, єство поета-лемка Б.-І. Антонича всотувало духовну велич рідного народу, що творилася (формувався) природним поєднанням «поганських капищ і храмом Божим». У такий спосіб рідна земля і природа, багатий духовний світ горян виплекали людину, особистість, поета, над неабияким інтелектом якого панували чуття. Причому настільки загострені, що могли передаватися фізично. І це виявилось у формі екстатичного (виражаючи екстаз – найвищий ступінь захоплення) самовираження, що ми і спостерігаємо у більшості його поетичних творів. Сучасних читачів не залишить байдужими поетова спадщина, бо, як писав Д. Павличко, «Антоничева поезія – це негаснучий перстень життя, який передаватимуть із покоління в покоління здивовані читачі, щоб зачудування сонцем і людиною не пропало ніколи».

Література:

1. Антонич Б.-І. Зелена Євангелія. – Л.: Ізмарад, 1938. – 56 с.
2. Антонич Б.-І. Книга Лева. – Л.: Друк.-ня НТШ, 1936. – 64 с.
3. Богдан-Ігор Антонич – видатний поет України, похований у Львові: https://artlvivbest.io.ua/s211494/bogdan-igor_antonich-_vidatniy_poet_ukraeni_pohovaniy_u_lvovi
4. Богдан-Ігор Антонич. Основні відомості про поета. «Назустріч», «Весна»: Єдність людини і природи <http://bibl.com.ua/turizm/30454/index.html>
5. Жулинський Микола. Богдан-Ігор Антонич (1909 – 1937) // Із забуття – в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини). – Київ: Дніпро, 1990. – С. 386–388.

6. Логвіненко Н. Український образ світу в творчості Богдана-Ігоря Антонича: <https://ukrlit.net/article1/1475.html>
7. Павличко Д. Пісня про незнищенність матерії // Далекосхідна хвиля. – № 9: <http://hvila.lozikov.ru/arhiv/no-9/dmitro-pavlicko-1>

Катерина Кривопишина
(Черкаси, Україна)

КОМПОЗИЦІЙНА СВОЄРІДНІСТЬ ТА ПОЕТИКА РОМАНУ ВАСИЛЯ ЗАХАРЧЕНКА «ДОВГІ ПРИСМЕРКИ»

Чільне місце серед талановитих, але недостатньо поцінованих сучасних письменників займає постать прозаїка, публіциста, активного громадського діяча Василя Івановича Захарченка (1936 – 2018) – лауреата Державної премії України ім. Тараса Шевченка (1995), літературних премій ім. Юрія Яновського (1991) та Андрія Головка (1989). Спадщина митця нараховує 10 романів, 9 повістей, понад 150 оповідань, книгу публіцистики та численні щоденники, які потребують сучасної літературно-критичної оцінки.

Ідейний задум «Довгих присмерків», за свідченням самого письменника, виник ще у середині 70-х років. Твір зітканий з численних реальних історій, записаних від очевидців та учасників подій, тож більшість персонажів має прототипів. Цей роман є знаковим тому, що В. Захарченко найбільш широко, гостро, натуралістично і відверто зображує картини голоду. Фрагменти-епізоди з життя голодного українського села 1932–1933 років, відчитуємо в багатьох творах, написаних у 80-ті, зокрема в романах «Ярмарок», «Клекіт старого лелеки», повісті «Моцар», численних оповіданнях («Діти», «Свідок», «Десь там, куди він не знає дороги» та ін.). Але раніше автор міг лиш побіжно, враховуючи цензуру, закодувати згадки про Голод, вмонтовувати розповіді про голодні роки у спогади персонажів. Відчувається, що тема болить прозаїку, він прагне хоча б натяками донести читачеві правду про страшні реалії тих років. Тож з виходом нового роману автор з полегкістю зітхнув «від того навалюючого болю, який його мучив усі ці 13 років» [1, с. 5].

Появі роману передували тривалі збір страшних свідчень про Голодомор 1932-33 років на Полтавщині, Донеччині, Черкащині, Житомирщині, Чернігівщині: «Люди розповідали про такі жахи, про таку кричущу несправедливість, про такі звірства свого ж односельця-активіста, що серце обливалось кров'ю» [5, с. 7]. Крім того, автор особисто зустрічався із рядовими солдатами Другої світової війни, скаліченими бойовими діями, в'язнями Бухенвальду, колишніми оstarбайтерами, також прозаїк використав спогади батька Івана Захарченка. Близько 2 років митець збирав матеріали, занотовував враження. Але під час обшуків і арешту у 1973 році всі записники були вилучені КДБ, тож у II половині 80-х прозаїк знов береться розробляти цю тему, використовуючи лише ті факти, що зберегла пам'ять.

Фактично написаний у 1986-1987 рр., роман опублікований з певними авторськими правками лише у 2002 році. Але, незважаючи на довгий шлях до читача, твір не втратив актуальності і прозвучав дуже гостро та відверто. Високо оцінив художню та історичну цінність роману і Ю. Мушкетик, назвавши його літописом, «знаковим художнім документом епохи» [4, с. 6]. «Це найкраща моя річ, – зізнається В. Захарченко у щоденнику. – Мені вже ніколи не вдасться так розкуто, широко, вільно, з душевним піднесенням, послуговуючись інтуїцією, щось написати» [2, с. 231].

Хронологічно роман охоплює короткий 15-літній проміжок часу, але один з найтрагічніших – з літа 1932 до весни 1947. Головний герой роману – Мирон Лелеченко поданий у розвитку – від дитячих років до юності та змужніння. У щоденнику письменника знаходимо свідчення, що прототипом образу головного героя є Олександр Андрійович Дорошенко – вчитель з Великого Хутора на Драбівщині.

Метафоричним є заголовок роману: довгими були присмерки, народ блукав у напівтемряві трагедій та потрясінь, тож маємо врешті-решт осмислити цей час і нашу долю, боронити рідний край від зазіхань та йти далі: «Виборовши незалежність, Україна виходить з довгих присмерків, українська зоря вже починає сяяти над Європою і світом» [1, с. 7].

Сюжет виткано із різних оповідей про людей з села Гаркушенці, дібраних так, щоб охопити весь обшар тогочасної дійсності (голод 1933, лихоліття 1937-1938, 1941-1945, 1947 років). Але в центрі – історія сім'ї Лелеченків, зокрема життя головного героя Мирона. Об'єднує ці історії лейтмотив – слова Мирона: «Вживемо. За всіх наших виживемо!» [1, с. 432]. Відразу зауважимо, що прізвище вже традиційно прозаїк обирає промовисте – лелека як символ подовження роду і збереження традицій.

Композиційно твір складається з 6 частин, кожна з яких характеризується певною змістовою та логічною завершеністю, кожна претендує на окремий розвиток сюжету. «Були...» – перший розділ найліричніший і водночас найтрагічніший, адже присвячений контрастному висвітленню життя до Голодомору й під час. Винесене в заголовок дієслово в минулому часі підкреслює трагізм, але водночас має і життєствердне значення: «Таки існували, і пам'ять вічна». Другий розділ – «Патронатські» – оповідає про сирітське життя Мирона Лелеченка і десятків дітей, що лишилися без батьківської опіки й виховуються у спеціально створених для цього патронатах. Як лейтмотив розділу, і водночас знуцання, звучить гасло, вивішене в школі: «Спасибі батькові Сталіну за наше щасливе дитинство!» Розділи III «Чорна піхота» та V «Мобілізовані» можна розглядати як завершені твори (зауважимо, що вони навіть були опубліковані раніше як самостійні історії). У них автор порушує проблематику воєнних злочинів, зокрема трагедії «необмундированих», дотримуючись правдивості картин та зберігаючи психологічну напругу. Автор як

режисер змінює ракурс зображення подій, відволікаючи від центральної сюжетної лінії Мирона Лелеченка. На головну «сцену» потрапляють однолітки, односельці Мирона – Лаврін Барильченко, Федір Огданський, Федір Димура – юні, сповнені мрій та надій, вчорашні школярі. Вони опиняються в епіцентрі окупаційних буднів і стають одними із сотень і тисяч молодих людей, що негеройськи гинуть, не зробивши жодного пострілу. IV розділ «Прірва» можна вважати кульмінаційним, адже поневіряння головного героя досягають апогею – автор детально оповідає про нелюдські випробування – роботу на шахті, німецькі й радянські концтабори. VI розділ «Фенікс» є концептуально важливим для розуміння головної ідеї роману – якими б довгими та тяжкими не були поневіряння (присмерки), завжди буде світанок, відродження. Зокрема провідну роль у відродженні автор покладає на вчителів. У зрілому віці головний герой усвідомлює свою місію – бути вчителем: «Учитель, Віро, вище всього. Вище партії, державних діячів, диктаторів... Ось удерся в країну завойовник, поставив усіх на коліна. Кінець. Але є в народі діти. І стає перед ними Учитель. І все! Зерно посіяне... Як птиця Фенікс постане народ із попелу» [1, с. 540]. Кожна частина містить епіграфи, що поглиблюють філософське звучання оповіді. Чергування сюжетних ліній дозволяє автору досягти динаміки оповіді та різноплановості зображення. Як влучно відзначає М. Слабошпицький, цей роман – масштабне зображення народу у війні, але це погляд на події «з селянської хати, з фронтового окопу, зі шпиталю, з сирітства та вдівства...» [6, с. 17].

У романі багато ліричних відступів – прозаїк виявляє себе майстром у змалюванні пейзажів та картин народного життя, які передає в динаміці, експресивно та емоційно: «Грає, клекоче, басовито гуде дзвін-передзвін у молодому літі, славлячи зішестя Святого Духа на землю. Співають блакитні небеса й смарагдова земля, злившись в одне радісне ціле й народивши ясноокий день Зеленої неділі» [1, с. 9]. Лаконічні сцени, виписані з глибоким проникненням автора в сутність явища, увиразнюють авторську тему геноциду: працьовиті люди, прекрасна урожайна земля і, як контраст, масова смерть.

Сповнені лірики й описи почуттів закоханих (Оксани і Максима, Мирона і Віри, Федора та Меланії). Особливо вдається автору передати закоханість, перші паростки зародження любові в юних душах. Але говорячи про молодість, красу і силу, автор вплітає певні передчуття, натякає на невідворотні події. Щастя героїв – крихке, як кристаль: «Вигласувала (выводила пісню – К.К.) Оксана радісно, як соловейко. Її держав за руки Максим, наче боявся, що вона зараз полетить, і теж співав» [1, с. 50]. Природа ніби розділяє людський біль, співчуває. У день «трусу» зерна по хатах навіть сонце «явилося на світ велике, хворобливо-багряне» [1, с. 78]. Прозаїк вдало застосовує принцип контрасту – чарівна природа, сільські краєвиди, безтурботне дитинство – все зникає, коли пошук їжі стає головною метою, на першому плані – пухлі од голоду обличчя дітей та дорослих.

Саме у змалюванні сцен голодної смерті, на нашу думку, найяскравіше виявився талант В. Захарченка-неореаліста. Автор не цурається натуралістичних деталей, ніби режисер, чергує широкий план із загальним, komponує кадр так, щоб передати відтінки і напівтони: «Те жито вже половіло, і колоски його під широким вітром нагулювали силу, коли одвезли на кладовище матір і Оксану. ... Під вечір Оксану, вже неживу, з померлим великим животом, укинули в широку, розкопану межову канаву» [1, с. 126]. Смерть матері із ще ненародженим дитям – це смерть безневинних, це найстрашніший гріх, який бере на себе тоталітарна система, це символ перерваності найсвятішого – роду.

Дід Лірник – один з найбільш ліричних та символічних образів у романі, товариш і наставник дітей, який уособлює духовність і совість народу, він одним із перших говорить про голод: «Страшно на дорогах і по вокзалах. Люди валяються мертві, і діти в Миргороді на станції конають. Людоїдство по селах пішло. Матері своїх дітей їдять» [1, с. 117]. Оповідь спокійна, переконлива, і тим найбільш страшна. Мінімум метафор, мінімум фольклористики, сила В. Захарченка не в оригінальності теми й сюжету – а у відвертості оповіді, правдивості, вмінні через промовисті деталі досягати широти та епічності зображення. Уже вкотре прозаїк акцентує на штучній природі Голодомору: «Уже і план виконали, і зустрічний покрили, а з району дзвінки й захрипли голоси – давай іще» [1, с. 106].

Короткими реченнями, штрихами, простими словами автор малює вражаюче епічне полотно, від якого стає моторошно. Але, оповідаючи про голод, автор не зводить сюжет до трагічної патетики, оповідь ведеться в традиційному реалістичному ключі, але зображені картини вражають: смерть матері, батька, вагітної сестри Мирона Оксани, однокласників – у молодшій школі з 45 дітей вижило лише 11. Про найтрагічніші події прозаїк говорить буденно, тон оповіді спокійний та щирий. Скажімо, глибоко філософською є розмова батька з Мироном перед смертю: «Що б з тобою не трапилось в житті, ніколи не будь жорстоким... Уміє прощати людям. Милосердним будь» [1, с. 125]. Автор порушує проблему збереження в людині людського за будь-яких обставин. І Мирон справді лишається вірним батьковому заповіту.

Таким чином, центральний ідейно-психологічний напрям у романі – це акцентація людяності: якими б не були «присмерки» (трагічні події), вони не можуть загасити вродженого прагнення людини до краси і доброти, трепетного ставлення до землі та природи. А складні кризові межові ситуації – це час потрясінь, в який відкриваються справжні людські характери.

Аналіз стилістичного багатства роману можна проілюструвати на прикладі мови. Дослідниця О. Логвиненко зауважує: «Автор не ковзає по поверхні звичайного понятійного уявлення, закріпленого за тим чи тим словом або словосполученням. Він іде до глибин..., привносячи в текст сяючі перлини» [3, с. 179]. У першу чергу, багатими на яскраві метафоричні образи та епітети є пейзажні замальовки та ліричні відступи: «гострий сніг», «ніч стоюко дивилась плескати зірками» [1, с. 368],

«ніч тріщилась колючими зірками» [1, с. 368], «горіли клени по берегах» (осінь) [1, с. 228], «бузкова мла» [1, с. 32], «багаття поярішало» [1, с. 32], «будинок лупато дивився» [1, с. 471] тощо. Але багатством мовних засобів відзначаються не лише ліричні пейзажні замальовки, а й мовлення персонажів у діалогах. В. Захарченко послуговується як діалектними словами, так і фразеологією, народною філософією та мораллю. Дбайливо і дуже прискіпливо обирає автор слова для характеристики героїв: «пришкрюбав» – про столітнього діда [1, с. 16], як «важка горголя» (гілка) – про дівчину [1, с. 141], «чухайся швидше, монько причумкуватий» [1, с. 55] – баба звертається до діда. Колоритною є і лексика в оповідах про пригоди героїв: «дати доброї ковді» [1, с. 20], «побігли згинці» [1, с. 369], «вшелепали» (потрапили в пригороду) [1, с. 373], «передаємо нашій куті меду» [1, с. 88], «нам жаба й цицьки дасть» [1, с. 481]. До речі, майстерно прозаїк передає і напруження в діалогах, використовуючи народну лайливу лексику: «герой, туди твою в печінки мать» [1, с. 204], «ах ви, анахеми! – крикнув дід» [1, с. 49], «не дам, іроде, не дам» [1, с. 66], «отуди-бо к трясці!» [1, с. 53], «що ж воно виходить у чортового батька» [1, с. 57], «аж ти гад, зміюка підколодна» [1, с. 86]. Таке віддзеркалення живого народного мовлення в романі – це результат багаторічної роботи письменника з фіксації слів-перлин, самобутніх виразів та ідіом у сільській глибинці.

Філософічність, часом екзистенційна безвихідь героїв роману, панорамність часопростору, справжній соціальний “зріз” суспільства, контраст між владою і народом, мовний колорит – усе в художній концепції роману допомагає письменнику проникнути в сутність тоталітарної системи. В. Захарченко викриває обидві системи – більшовицьку та фашистську, ставлячи між оповіддю знак рівності. Таке ж ідейне навантаження має і художнє оформлення роману, де симетрично на хресті розміщено нацистську свастику та радянські зірки.

Якщо тема, яку обрав для опрацювання письменник, вже традиційна для нього – доля української родини у трагічних історичних обставинах – то новим виявляється рівень гостроти, відвертості, високий регістр болю, яким наповнений зміст роману «Довгі присмерки». Саме обрана епічна форма та поділ на «самостійні» розділи-епізоди дала можливість настільки гостро передати трагізм і масштабність картин.

Література:

1. Захарченко В. Довгі присмерки. – К.: Акцент, 2002. – 540 с.
2. Захарченко В. У магнієвому спаласі.– Черкаси: Вид. Чабаненко Ю.А., 2009.– 635 с.
3. Логвиненко О. «За всіх наших виживемо» (про книгу «Довгі присмерки»). // Березіль. – 2003. – №9-10. – С. 177 – 180.
4. Мушкетик Ю. Знаковий документ епохи (про роман «Довгі присмерки») // Літературна Україна. – 2003. – №1–2 (9 січня). – С.6.
5. Пашенко В. Про внутрішній голос – серйозно (інтерв'ю біля робочого столу)// Літературна Україна.– 1990. – 24 травня. – С.7.
6. Слабошпицький М. На запити нашого дня: штрихи до портрета Василя Захарченка // Дивослово.– 2003. –№6.– С.17 — 19.

Науковий керівник:

доктор філологічних наук, професор Лідія Іванівна Кавун.

Марина Тодорова
(Костянтинівка, Україна)

IMPROVE ENGLISH SPEAKING SKILLS

Speaking is “the process of building and sharing meaning through the use of verbal and non-verbal symbols, in a variety of contexts”. Speaking is a crucial part of second language learning and teaching. Despite its importance, for many years, teaching speaking has been undervalued and English language teachers have continued to teach speaking just as a repetition of drills or memorization of dialogues. However, today’s world requires that the goal of teaching speaking should improve students’ communicative skills, because, only in that way, students can express themselves and learn how to follow the social and cultural rules appropriate in each communicative circumstance.

Now many linguistics and teachers agree on that students learn to speak in the second language by “interacting”. Communicative language teaching and collaborative learning serve best for this aim. Communicative language teaching is based on real-life situations that require communication. By using this method in classes, students will have the opportunity of communicating with each other in the target language. In brief, teachers should create a classroom environment where students have real-life communication, authentic activities, and meaningful tasks that promote oral language. This can occur when students collaborate in groups to achieve a goal or to complete a task.

What is meant by “teaching speaking” is to teach learners to:

- ✓ Produce the English speech sounds and sound patterns
- ✓ Use word and sentence stress, intonation patterns and the rhythm of the second language.

✓ Select appropriate words and sentences according to the proper social setting, audience, situation and subject matter.

✓ Organize their thoughts in a meaningful and logical sequence.

✓ Use language as a means of expressing values and judgments.

✓ Use the language quickly and confidently with few unnatural pauses, which is called as fluency.

"I can understand my teacher's English, but when I speak to 'real people' I can't understand them". This is a comment I'm sure many teachers have heard.

While it is a bit of an exaggeration, students clearly feel that classroom-based speaking practice does not prepare them for the real world. Why do students so often highlight listening and speaking as their biggest problems? Partly because of the demands of listening and speaking and partly because of the way speaking is often taught. It usually consists of language practice activities (discussions, information-gap activities etc.) or is used to practise a specific grammar point. Neither teaches patterns of real interaction. So what can we do in the classroom to prepare students for real interaction? What do students need?

✓ Practice at using mother tongue strategies, which they don't automatically transfer.

✓ An awareness of formal/informal language and practice at choosing appropriate language for different situations.

✓ The awareness that informal spoken language is less complex than written language. It uses shorter sentences, is less organised and uses more "vague" or non-specific language.

✓ Exposure to a variety of spoken text types.

✓ The ability to cope with different listening situations. Many listening exercises involve students as "overhearers" even though most communication is face-to-face.

✓ To be competent at both 'message-oriented' or transactional language and interactional language, language for maintaining social relationships.

✓ To be taught patterns of real interaction.

✓ To have intelligible pronunciation and be able to cope with streams of speech.

✓ Rehearsal time. By giving students guided preparation/rehearsal time they are more likely to use a wider range of language in a spoken task.

When preparing for a spoken task, make students aware of any relevant mother tongue strategies that might help them to perform the task successfully. For example, "rephrasing" if someone does not understand what they mean.

Give students one or more short dialogues where one speaker is either too formal or informal. Students first identify the inappropriate language, then try to change it. Also show students how disorganised informal speech is.

Using tapescripts of informal speech, focus on examples of vague language. Draw up a list of spoken text types relevant to the level of your class. Teach the language appropriate for each text type.

Develop interactive listening exercises. Face-to-face listening is the most common and the least practised by course books. Any form of "live listening" (the teacher speaking to the students) is suitable.

Raise students' awareness by using a dialogue that contains transactional and interactional language. It could be two friends chatting to each other (interactional) and ordering a meal (transactional). Teach real interaction patterns. Introduce the following basic interactional pattern: Initiate, Respond, Follow-up. This is a simplification of Amy Tsui's work.

The following interaction could be analysed as follows:

A: What did you do last night? (Initiate)

B: Went to the cinema (Respond)

A: Oh really? (Follow-up)

What did you see? (Initiate)

B: Lord of the Rings (Respond)

Have you been yet? (Initiate)

A: No it's difficult with the kids (Respond)

B: Yeah of course (follow-up)

After a listening exercise give students the tapescript. Using part of it, students mark the stressed words, and put them into groups (tone units). You can use phone numbers to introduce the concept of tone units. The length of a tone unit depends on the type of spoken text. Compare a speech with an informal conversation. In the same lesson or subsequent listening lessons you can focus on reductions in spoken speech, for example, linking, elision and assimilation.

Before a spoken task, give students some preparation and rehearsal time. Students will need guidance on how to use it. A sheet with simple guidelines is effective.

Try to use real-life tasks as part of your teaching. Spoken language is both interactional and transactional, but what should teachers focus on in class? Brown and Yule suggest the following:

✓ When teaching spoken language, focus on teaching longer transactional turns. This is because native speakers have difficulty with them and because students need to be able to communicate information efficiently whether in their country or in a native-speaker country.

✓ Teach interactional language by using an awareness-raising approach. For example, with monolingual classes by listening to a recorded mother tongue conversation before a similar second language recording.

For recordings of native-speaker interactional and transactional conversations, have a look at “Exploring Spoken English” by McCarthy and Carter. It not only contains a variety of text types, but each recording comes with analysis.

How to get students to use new language? Research by Peter Skehan on task-based learning shows that giving students preparation time significantly increases the range of language used in the performance of the task, whereas the accuracy of the language is not as influenced. If this is so, then it seems sensible to give students preparation time when encouraging them to use new language.

Imagine you have been working on the language that would be useful for the following task: “Having a conversation with a stranger on public transport”. You have now reached the stage where you wish students to perform the task. Rather than just give students 10 minutes to prepare and rehearse the task, give students guided preparation time.

A simple preparation guide for the task could be a few key questions like:

- ✓ How will you start the conversation?
- ✓ What topics are you going to talk about?
- ✓ How are you going to move from one topic to another?
- ✓ How are you going to end the conversation?

After the preparation stage, students give a “live performance”. This can be in front of the class or group to group in a large class. This increases motivation and adds an element of real-life stress.

Another way of encouraging students to use new language in a communication activity is to make a game out of it. Give students a situation and several key phrases to include. They get points for using the language.

Similarly, when working on the language of discussion, you can produce a set of cards with the key phrases/exponents on. The cards are laid out in front of each group of 2, 3, 4 students. If a student uses the language on a particular card appropriately during the discussion, he/she keeps the card. The student with the most cards wins. If he/she uses the language inappropriately, then he/she can be challenged and has to leave the card on the table.

In order to teach second language learners how to speak in the best way possible, some speaking activities are provided below, that can be applied to classroom settings, together with suggestions for teachers who teach oral language.

Picture-based activities

Pictures are a great way to start students talking. Picture-based activities can be as simple as having students describe what they see in pictures. That will help lower-level students develop speaking accuracy skills. Or you can use pictures for discussions with intermediate and advanced students to help build their speaking fluency. Picture-based activities can be used with all levels of classes. You just need to adjust the nature of the activity according to your students' level.

Information-gap activities

In this kind of activity, students usually work in pairs. One person has information that the other does not have. Students then ask questions to each other to find the missing information. Information gap activities help build both accuracy and fluency and can be used with all levels of English classes.

Dialogues

Dialogues and drama are another way to get students talking. With dialogues, students are assigned roles and given scripts for their parts. Then they practice reciting their lines and perform when ready. This is a good way to build confidence in learners because they know what they are saying is correct and that they know exactly when to say what. Students notice structures and learn new vocabulary, which helps develop their speaking accuracy. Students also get to practice speaking fluently as they focus on pausing and using intonation in the right ways to deliver authentic performances.

Role-play

Role-plays are like dialog performances, but there is no predetermined script. You assign students roles and a situation and they act accordingly using language they have learned previously. It helps to review the words and phrases they might need in the role-play before they start. Role-playing is a good way for students to practice using spoken language. It is helpful for all levels of students and develops both accuracy and fluency.

Conversations

Participating in classroom conversations is a common way for students to develop speaking skills. During conversation sessions, students and teachers talk about topics that are interesting to them and at the right level for their language skills. As students speak extemporaneously, they build speaking fluency. Conversations are most suitable for use in intermediate and higher level classes.

Rehearsed presentations

To build your students' speaking accuracy and fluency, you may assign them to give short speeches on various topics. They should have a chance to think, research, plan, and rehearse their speeches. Rehearsed presentations are usually most successful when students are at intermediate and higher levels because they usually require stronger speaking skills.

Songs and games

Using songs and games in teaching English is also good for developing students' speaking skills. Songs and games can be used for developing either accuracy or fluency.

Here are some suggestions for English language teachers while teaching oral language:

- ✓ Provide maximum opportunity to students to speak the target language by providing a rich environment that contains collaborative work, authentic materials and tasks, and shared knowledge.
- ✓ Try to involve each student in every speaking activity; for this aim, practice different ways of student participation.
- ✓ Reduce teacher speaking time in class while increasing student speaking time. Step back and observe students.
- ✓ Indicate positive signs when commenting on a student's response.
- ✓ Ask eliciting questions such as "What do you mean? How did you reach that conclusion?" in order to prompt students to speak more.
- ✓ Provide written feedback like "Your presentation was really great. It was a good job. I really appreciated your efforts in preparing the materials and efficient use of your voice..."
- ✓ Do not correct students' pronunciation mistakes very often while they are speaking. Correction should not distract student from his or her speech.
- ✓ Involve speaking activities not only in class but also out of class; contact parents and other people who can help.
- ✓ Circulate around classroom to ensure that students are on the right track and see whether they need your help while they work in groups or pairs.
- ✓ Provide the vocabulary beforehand that students need in speaking activities.
- ✓ Diagnose problems faced by students who have difficulty in expressing themselves in the target language and provide more opportunities to practice the spoken language.

Teaching speaking is a very important part of second language learning. The ability to communicate in a second language clearly and efficiently contributes to the success of the learner in school and success later in every phase of life. Therefore, it is essential that language teachers pay great attention to teaching speaking. Rather than leading students to pure memorization, providing a rich environment where meaningful communication takes place is desired. With this aim, various speaking activities such as those listed above can contribute a great deal to students in developing basic interactive skills necessary for life. These activities make students more active in the learning process and at the same time make their learning more meaningful and fun for them.

References:

1. Baruah, T.C. 1991. The English Teacher's Handbook. Delhi: Sterling Publishing House.
2. Brown, G. and G. Yule. 1983. Teaching the Spoken Language. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Bygate, M. 1987. Speaking. Oxford University Press
4. Carter, R. and M. McCarthy. 1997. Exploring Spoken English. Cambridge University Press
5. Celce-Murcia. M. 2001. Teaching English as a Second or Foreign Language (3rd ed). USA: Heinle&Heinle.
6. Chaney, A.L., and T.L. Burk. 1998. Teaching Oral Communication in Grades K-8. Boston: Allyn&Bacon.
7. Harmer, J. 1984. The Practice of English Language Teaching. London: Longman.
8. McDonough, J. and C. Shaw. 2003. Materials and Methods in ELT: a teacher's guide. Malden, MA; Oxford: Blackwell.
9. Nunan, D., 2003. Practical English Language Teaching. NY:McGraw-Hill.
10. Skehan, P. 1998. A Cognitive Approach to Language Learning. Oxford University Press
11. Staab, C. 1992. Oral language for today's classroom. Markham, ON: Pippin Publishing.
12. Tsui, A.B.M. 1994 English Conversation. Oxford University Press
13. Rolf Donald, Eastbourne School of English, Teacher and Teacher Trainer

Шухрат Тошпулатов
(Тошкент, Ўзбекистон)

ЮМОРНИНГ ТАРЖИМАДА ҚЎЛЛАНИЛИШИ

Юмор таржимаси скрупулез кодсиз комик қисмини оригинал контекст доирасида, уни бошқасига кўчирилиши, кўпинча дастлабки билан таққоси йўқлиги, лингвистик ва маданий макон ва ниҳоят унинг янги тил шаклига ўтиши ўз навбатида аслиятдаги илк иборанинг мақсадини муваффақиятли тиклаш лозимлигини кўзда тутди ва ўқувчилар аудиториясининг жавобий таъсирини таъжжублантиришини кўзда тутди. Юмор таржимаси ҳамма вақт ўзига хос мураккаблиги билан таърифланиб туради ва яна таржимон тарафидан индивидуал ва ижодий йўлни талаб қилади. Юмор кўпроқ латифаларга хос ҳисобланади.

Бугунги кунда ўзбек тилидан бевосита немис тилига таржима қилинаётган асарларнинг катта қисмини наср намуналари ташкил этади. Латифа халқ насрининг ҳажв, енгил юмор, ҳазил-мутойиба, сўз ўйини, масхара, найранг кўрсатишга асосланган аччиқ ёки хушчақчақ кулги яратувчи мустақил жанри ҳисобланади. Латифа арабча латиф ва лутф, майин, зариф, гўзал, ёқимли, нафис сўз маъноларини англатади. Латифа нозик сўз ўйини, киноя билан йўғрилган, фош этувчи, хушчақчақ кулги яратувчи, қизиқ воқеани аниқ, лўнда ифода этган ҳажман ихчам ҳажвий ҳикоя ҳисобланади. Ҳ. Раззоқов уни асосан мазмундан келиб чиқиб қуйидагича таърифлаган: латифалар халқ орасида кенг тарқалган, халқ оғзаки

прозасининг воқеабанд, ҳажман кичик, юмористик характердаги ҳажв жанрларидандир [1, 176]. Латифа ўзбек тилининг изоҳли луғатида кулгили воқеа ва ҳодисалар ҳақидаги кичик ҳикоя» деб аниқланган [2, 428]. У «Адабиётшунослик терминлари луғати» китобида қуйидагича таърифланган: «Латифа халқнинг нозик фаҳмлилик билан айтган кулгили кичик ҳикояси. У кўпинча Афанди деб юритилади» [3, 89]. Айтиш керакки, мазкур ҳикоя узоқ вақт латифа аталган. Ҳозир ҳам шундай номланади. Ф.Йўлдошева латифани шаклий тузилишига кўра шундай белгилаган: «Латифа халқ қаҳқаҳаси, заковати, идроки, меҳри, нафратининг лўнда, ихчам, содда ва шу соддалик замирида яширин ётувчи диалог формасида ифода этган бир эпизодли асар» [4, 141].

Латифа ҳажвга асосланади. Унинг алоҳида тур сифатида тус олиб гуллаган вақти IX-XI асрларга тўғри келади [5, 455]. Бу давр ижтимоий муносабат кучайган замон эди. Муайян вақт латифаларининг тарихий асосини шуҳрат топган қизиқ воқеа, маиший ҳодисалар, майин юморга мансуб ҳаракат ва ҳолат, борлиқ тафсиллари, кераксиз тартиб-қоидалар, мулкдор амалдорнинг зулм ва зўрлик, ҳукмрон сиёсати, аянчли ҳодисалар, ночор ҳаётга қарши ғоя, норозилик кайфияти замирида ташкил топган халқ ҳажвиёти тарихий манба вазифасини ўтаган.

Воқеликни бадиий акс эттириш мезонлари ҳаётий уйдирмаларга, ўхшатиш, сифатлаш, истиора, муболаға каби бадиий тил воситалари, хусусан, комик қаҳрамон нутқи, фаолиятининг танқид билан йўғрилиши, салбий воқеа ва ҳодисани ёритиш, ҳажвда етакчи ўрин тутган заҳарханда кулги, енгил юморга асосланади.

Латифа жанри ҳазил, мазах қилиш йўлига эга. Ҳажв, мутойиба, шама, сўз ўйини, қочирим, киноя, кесатиқ, пичинг, масхаралар унинг танқид қилиш, фош этиш услубидир. Бу унинг ўзига хос хусусиятини белгилайди. Усул кўп маъноли нафис сўз, жумлаларда, аниқ ва ёрқин ифодаларда амал қилади.

Лингвистикада юморни учта асосий гуруҳга бўлади.

- 1) универсал (universal);
- 2) маданиятнинг илк таркибий қисмдан яратилиши.(culture based);
- 3) лингвистик.

Биринчи гуруҳга, шартли номланган «универсал юмор»да таржима ишида энг кам қийинчилик туғдирадиганлигини белгилашади. Ушбу турдаги юмор койда бўйича, тушинарли ва у ёки бу маданий муҳитга тил гурихига қарашлигидан мустасно енгил танилади, сабаби унинг асосида умуминсонийлик, универсал реаллик ва у койдага кўра комик вазиятда асосланади. Ушбу кўринишдаги юморга масалан эрлар, хотинлар тўғрисидаги ҳазиллар болаларнинг гапга усталлиги, иш ва раҳбарлар тўғрисидаги ҳазиллар ва х.з. бўлиши керак. Масалан вазиятли ёки универсал турдаги юмор ҳеч қанака йўқотишларсиз бегона лингвистик муҳитга олиб ўтилиши мумкин. Ёмон вазият иккинчи гуруҳда, маданий базага асосланган илк тилни киритади. Ушбу юмор тури тил таржимасида ўхшаш фони йўқлигидан, таржима анча мураккаброк кечади, ва ҳеч бўлмаса илк маданий муҳитга хос минимал билимни тахмин қилади. Шунинг учун, у камдан-кам «маданий таёргарсиз» аудиторияда таъсирли адекват жавобни чакиради. Сабаби кўпинча юмор шаклининг таржимаси, унинг тузилган ғояси тушинарсиз бўлиб қолади, - баъзида эса, айтарли юмор бўлиб қабул қилинмайди. Масалан иккинчи турдаги юморга ҳар бир юртнинг майда миллатлар ҳазиллари, специфик тор маданий доирада асосланган, қўлланилувчи реаллик ҳазиллар, профессионализм ва жаргонизм, ва яна биз тарафдан кўрилаётган сатира қўлланишида асосланган.

Демак, сўз юмор таржимасининг вариантлари ҳақида кетса унда таржимон риоя қиладиган учта имконият бор.

1. Матн таржимасидан ҳазилни тўлиқ чиқариб ташлаш керак (негатив ҳолатда матн маъносига таъсир қилиши мумкин, лекин баъзи ҳолларда исботланиши ҳам мумкин).

2. Ҳазилни қолдириб, лекин уни аниқ таржима қилиш (комик элемент йўқотилиши мумкин, аммо илк маълумот сақланиб қолади)-у жойда таржимачининг, ҳазилнинг детали тушинчасининг илк маданий тилнинг таржимасида, айниқса агарда юмор матннинг ахамиятли қисми бўлса. Хаволаси (сноска) қуйилиши мумкин.

3. Ва ниҳоят, таржимачи ҳазилни тил таржимасига «мослаштириши» мумкин, агар матнда атмосферага ўхшашини яратса.

Ҳар бир ягона вазиятда таржимачи шахсий фикрига, профессионал тажриба ва сезгирлигига асосланган ҳолда ечимга келади. Яна шуни белгилаш мумкинки, юмор таржимасида тўғри эквивалент топишни ўзи бўлмаса, скопос назарияси унинг сурилиш имкониятлар доирасини таржимага кўпроқ креатив йўл эҳтимолини беради.

Юмор типиди латифалар асосан жузъий камчиликни танқид қилиб, енгил, хушчақчақ кулги яратиши, сўз ўйини, ҳазил-хузулга қурилганлиги билан фарқланади.

Кулгили ҳикоя, қизиқчиларнинг қадимги илдизлари мифологик эътиқодларга берилган замонга бориб боғланади. Демак, дастлаб эътиқод замирида вужудга келган магик кулги яратувчи, оғзаки баён шаклидаги ихчам кулгили ҳикоялар тарихий тараққиёт жараёнида ривож топиб, бадиий-танқидий функцияни адо ётувчи латифа жанрининг юзага келишида таъсир кўрсатган, аниқроғи тарихий асос вазифасини ўтаган.

Насриддин афанди халқ хоҳиш-истак, орзу-умид, порлоқ келажакка ишонч-эътиқодни акс эттирган умумлашма, бадиий тўқима образдир. Унинг қиёфасида ифодаланган донолик, тадбиркор, сўзга чечанлик каби хусусиятлар, ижтимоий-маиший маъно касб этган ҳаётий ҳодисалар билан тўқнашув замирида пайдо бўлади ва халқ манфаатини ҳимоя қилади.

Таржиманинг асл нусхага нисбатан аниқлигини белгиловчи универсал критерий, ҳамма ҳолларга барабар мувофиқ келадиган мезон йўқ ва бўлиши мумкин эмас. Таржима асари аслиятнинг бошқа тилдаги нусхаси бўлганлиги учун ҳам ундаги образлилик аслигдагидек ахборатни ташиши керак.

Таржима жараёнида учрайдиган энг муҳим муаммолардан бири аслият асаридаги миллий руҳни бўлак бўлак муҳитга кўчиришдир. Бу миллийликнинг кичик бир белгиси реалия ҳисобланиб, у нарсалар, тушунчалар, воқеа-ҳодиса, географик муҳитга ҳарактерли маданият, моддий ва маиший турмуш ёки халқлар, миллатлар, юрт, қабилаларнинг ижтимоий тарихий хусусиятини билдирадиган халқ тилидаги сўз ва сўз бирикмаларидир. География ва этнография, тарихий ва ижтимоий ҳаётнинг миллий ўзига хос хусусиятларини англатувчи бундай сўзларни ўзбек таржимашунослигида хос сўзлар деб юритилади. Реалия – хос сўзлар, кўпинча таржимага бўйсунмайдиган экзоитик лексика бундан албатта миллий колоритни, давр руҳини бериш учун келса-келмаса аслият сўзларни таржима қилмай қолдиравериш мумкин экан, деган ҳулоса келиб чиқмаслиги керак. Аксинча таржима асарида ҳадеб асл нусха тилидаги учрайверса унда таржима кўпроқ ютқзади. Таржимон миллий адабий асарни ўз тилига кўчираётган экан, ўша аслият асар муаллифининг ниятини бошқа тилда ҳам амалга оширишни мақсад қилиб қўяди [6, 50].

Таржимада бир халқнинг урф-одатига, анъаналарига, уст-бош, кийиниш одатларига хос бўлган сўзларни тўлиқ сақлаб қолиш учун таржиманинг транслитерация усулидан фойдаланилади. Бўлмаса, бу сўзлар ўзига хос доирасидан чиқиб кетиб, интернационал сўзга айланиб кетади. Афанди латифаларида ўзбек тилига хос бўлган *оқсоқол*, *ош*, *шох* ва шу каби бошқа сўзларни кўп учратамиз, бироқ немис тилида бу сўзларни тўлиқ маъносини берадиган бирорта ҳам сўз йўқ. Шунинг учун ҳам, таржимон аслиятга ўгираётганда ундаги ҳар бир сўзга ниҳоятда эътибор қилиши лозим. Таржима қилиш мумкин бўлса ҳам, баъзан айрим сўзларни транслитерация қилиб, шундайлигича қолдиришга тўғри келади.

Агар миллий колоритни белгиловчи ҳар бир сўзни таржимасиз қолдираверсак, матн ниҳоятда миллийлашиб кетиб, ҳатто китобхон у ерда ўзини йўқотиб қўйиши ҳам мумкин. Бунинг учун эса миллий бўёғи унчалик кучли бўлмаган, маълум даражада нейтрал характерга хос сўзларни контекстга шундай жойлаш керакки, бундаги вазият таржима қилинмаган ўзига хос сўзни тушунишига ёрдам қилсин. Шундай қилиб, транслитерация бир тилдаги алфавит системасида ёзилган матнни бошқа алфавит системаси билан берилишига айтилади [7, 6].

Масалан: Шох, вазир ва Насриддин Афанди овга чиққандилар...

Der Schah, sein Wesir und Nasriddin Afandi gingen auf die Jagd...

(*Der Sündensack*, S. 9)

- Чимилдиққа ош еганлар кирсин! - деди.

- Nein, ins Brautgemach sollen nur die treten, die Polow gegessen haben.

(*Wer die Maus unter dem Arm kitzelt*, S.10)

Агар “*шох*” сўзини шу ҳолда қолдирсак, бу олмон китобхонида тушунмовчиликга олиб келади. Шунинг учун ҳам бу сўзга, яъни:

Schah: orientalischer Herrschertitel, каби

„*Polow*“ – „*Osh*“ – zusammen mit geschmortem Fleisch und Gemüse geducksteter Reis. Uzbekisches Nationalgericht, von dem es viele Varianten gibt und das bei keinem grosseren Essen fehlen darf.

Шу каби миллийлигимизга хос бўлган сўзларни изохлаб берганимиздан сўнггина олмон китобхонида булар тўғрисида оз бўлсада тасаввур ҳосил бўлади.

Адабиётлар:

1. Раззоқов Ҳ. Латифа ва лофлар. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. Тошкент, 1980.
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Икки томлик. 1-том. М., 1981.
3. Ҳомидий Ҳ., Абдуллаева Ш., Иброҳимов С. Адабиётшунослик терминлари луғати. Тошкент, 1967.
4. Йўлдошева Ф. Латифа. Ўзбек фольклори очерклари. Уч томлик. 2-том. Тошкент, 1989.
5. Давлетов К.О. Происхождения и значения образа Насреддин Афанди. В кн.: Вопросы узбекской литературы. Ташкент, 1959.
6. Жўраев К. “Таржима санъати”. Тошкент. “Фан”. 1982
7. Имяминова Ш. “Ақил қачон киради ?” (Ичак узди ҳангомалар, ғаройиб воқеалар). – Т.: “Мумтоз сўз”, 2013.

Гулхумор Юсупова
(Ташкент, Ўзбекистан)

ГЕНДЕРЛИНГВИСТИКА ВА ФРАЗЕАЛОГИЯ

Гендерлингвистика тилшуносликдаги замонавий йўналишлардан бири сифатида талқин қилинади. Ҳозирги давр тилшунослигида гуманитар фанлар қаторида инсоннинг, яъни эркак ва аёлнинг жамиятда тутган ўрни, уларнинг руҳий олами ва тили ижтимоий, маданий хусусиятлари билан боғлиқ жараёнларни тадқиқ қилувчи гендерлингвистика фани жадаллик билан ривожланмоқда.

Гендерлингвистиканинг шаклланиши XX асрнинг сўнгги йилларига тўғри келади. “Гендер” тушунчаси фанга биологик жинснинг, яъни улар асосида инсонларни эркак ва аёлга ажратувчи “жинс” тушунчасидан

ажратиш учун киритилган. “Гендер” эркак ва аёлнинг жамиятдаги ўрни ва ролини белгиловчи тушунчадир. Бу икки терминни бир биридан фарқлаш керак [1, с. 34].

1960-йилдан бошлаб Гендер тушунчаси фанда аёллар ва эркакларга хос бўлган социал тушунчани ифодалайди Бу термин фанда кўплаб баҳс мунозараларга сабаб бўлган. Шунга қарамасдан у тилда аёл ва эркакка хос бўлган хусусиятлар ўртасидаги фарқни ифодалайди. Гендер термини фанга эркаклар ва аёллар ўртасидаги биологик табиий фарқлардан ташқари уларнинг ҳатти ҳаракати, ижтимоий ва маданий тавсифларини аниқроқ фарқлаш учун киритилган.

Жинс ва гендер тушунчаларини фарқлаш борасидаги биринчи уриниш 1968-йили Калифорния университети профессори Роберт Столлер томонидан амалга оширилди. Фандаги янги кашфиётлар уларни назарий жиҳатдан англаш билан бирга тадқиқотчиларни шундай хулосага олиб келадики, жинс бу – биологик хусусиятларнинг бирлиги бўлиб, индивидни муайян биологик жинсга тегишли деб билиш учун дастлабки асосдир.

Гендер тушунчасининг киритилишининг умумий маънода икки тушунча – биологик ва ижтимоий жинс тушунчаларини фарқлашга ёрдам беради. Кундалик ҳаётимизда жинс билан боғланган кўплаб тушунчалар “эркакларга хос” ёки “аёлларга хос” деб ҳисобланади. “Эркакларга хос” ёки “аёлларга хос” тушунчаларни аниқроқ фарқлаш учун “феминлик” (аёллик) ва “маскулинлик” (эркаклик) тушунчалари қабул қилинган.

Аёл ва эркак ўртасидаги таъфовут инсоният пайдо бўлгандан буён мавжуд бўлиб, бу таъфовут дастлаб уларнинг бажарадиган юмушларида кўзга ташланади. Олдинги даврларда эркаклар ов қилиш, уйга озуқа олиб келиш билан банд бўлган бўлса, аёллар уйда олов ўчиб қолмаслиги учун маъсул бўлишган. Кейинчалик кишилик жаъмиятининг тараққий этиши натижасида эркак ва аёлнинг хулқ-атворида, кийинишида, юриш-туришида, шунингдек сўзлашида ҳам фарқли жиҳатлар ажрала бошлади.

О.А. Воронина XX асрнинг 80-йилларини аёллар тадқиқотининг ривожланишининг янги фазаси деб ҳисоблайди. Патриархат (оталик) ва аёллар тажрибаси спецификацини таҳлил қилишдан гендер системаси таҳлилига ўтишни у шундай ёзади: “Аёллар омили ва эркаклар устунлигини таъкидлашни таҳлил қилишда, гендер мавжуд экан, барча ижтимоий ҳолатларда эркак ва аёллар учун бирдек тегишли бўлган таъкидланаётган ва айтилаётган таҳлилга ўтишда секин аста акцентларнинг аралашуви кузатилмоқда” [2, с. 13].

Немис тилшуноси Фрис Маутнер ўз кузатишларида тилдаги мавжуд гендер таъфовутлар эркак ва аёлларнинг нутқий фаолиятларида ажралиб турувчи бир қатор жиҳатларга боғлиқ эканлигини антик театр аънаналарига боғлаб талқин қилади. Тарихдан маълумки, илгари антик театрларда аёллар роли эркаклар томонидан ижро этилган ва шу тариқа ўзига хос бўлган “эркаклар тили” ва “аёллар тили” юзага келган. Кейинчалик эса аёллар тилининг ўзига хослиги театрдан ташқарида, турли жамоат жойларида ҳам сақланиб қолган. Бу XVIII-XIX асрларда турли жойларда фикр ифодалашда, муносабат билдириш ва баҳолашда, тил бирликларидан фойдаланишда эркак ва аёлларнинг ҳуқуқлари тенг бўлмаганлиги билан ҳам боғлиқ. Бундай қараш америкалик тилшунос Эдвард Сепир тадқиқотларида ҳам таъкидланади. Олимнинг фикрича, эркак ва аёл нутқидаги жинсий таъфовутлар ечимини тил бирликлари воситасида намоён бўлувчи ижтимоий тенглик мезонларидан излаш керак.

София Бабаян фикрига кўра, “Гендер ижтимоий тушунча. Аёл ёки эркакнинг бенуқсон тимсоли берилган, хронологик ва географик муҳитнинг ранг-баранглиги, миллий аънаналари, этнопсихологияси, дини, тарихи ва миллий менталитети ва бошқаларда ифодаланади” деб ёзади. Гендер аёллар ва эркакларга таъсир кўрсатувчи барча ижтимоий жараёнларда мавжуд. Гендернинг ижтимоий ташкил топиши назариясида учта асосий тушунча фарқланади: жинс, жинсий мансублик ва гендер.

Жан Жак Руссонинг фикрига кўра эркак ва аёл ўртасидаги ўхшашлик бу аввало, уларнинг бир биологик тур вакиллари эканидир: улар кўп жиҳатдан тенгдирлар – органлар, эҳтиёжлар, қобилиятлар. Бирок, жамият аъзолари сифатида улар тенг эмас. Бунга сабаб, уларнинг туғма хусусиятларидир. Эркаклар учун бу хусусиятлар – мустақиллик, ростгўйлик, дадиллик ва х.к; аёллар учун эса уятчанлик, айёрлик, ўзгалар фикри билан ҳисоблашиш ва х.к. Руссо фикрича, аёллар анча теран фикр ва ақлга эгадирлар. Шу сабабли, улар ўқиб, таълим олишлари мумкин. Эркаклар ва аёллар ўзлари турмуш ўртоғини танлаган ҳолда, севиб турмуш қуришлари мумкин.

Иммануил Кант учун эркак ва аёл – бошқарувчи ва бошқарилмишдир. Яъни эркакларнинг жамият сиёсий ҳаётидаги фаолияти актив, аёлларники – пассив. Кант томонидан баён этилган, гендер стереотиплари қаторида турувчи ушбу фикр, яъни аёлларнинг сиёсий ёки бошқа муҳим қарорлар қабул қилишга қодир эмаслиги бугунги кунда ҳам кўпчилик томонидан эътироф этилади.

Кўриниб турганидек, ўтмиш арбоблари жинслар ўртасидаги фарқларни қайд этишган ва бу уларнинг фикрича табиий ҳолдир. Бундай гендер стереотиплари ҳеч қандай исботни ҳам талаб этмайди. Замонавий фан эса уларнинг маълум исбот ва асосларини талаб этади.

Ҳозирги кундаги гендер муаммосига оид тадқиқотларни В.А. Кирилина икки йўналишга ажратади: 1. *Гуманитар фанлар доирасида гендер муаммоси.* Бунда социология, психологияда ўрганилган тадқиқотлар тилшунослик учун асос бўлади. Гендернинг категория сифатидаги ва антологик мақоми ўрганилади.

2. *Лингвистик гендерология ёки гендер лингвистикаси муаммоси.* Гендер лингвистикаси – илмий йўналишдаги гендер тадқиқотлари таркибига кириб, лингвистик тушунчалар ёрдамида гендерни ўрганади.

Гендер лингвистикаси соҳасидаги илмий тадқиқот ишларида катталар нутқи, ўсмирлар нутқи, болалар нутқига эътибор қаратилгани ҳолда, аёл ва эркаклар нутқи, ўғил болалар ва киз болалар нутқи,

бадий асарлардаги гендер муносабат борасидаги фарқланишлар; ижтимоий роллар, фаолият шакллариининг бўлиниши, хатти-ҳаракат ва индивидларнинг психологик тавсифларидаги фарқлар назарда тутилади.

Ҳозирги вақтда тилшуносликдаги гендер тадқиқотлар турли илмий парадигмаларда олиб борилмоқда. Жаъмият маданияти, ижтимоий-маданий муносабатлар эркак ва аёлнинг жамиятдаги мақоми белгилаб беради. Турли тилларда “эркак” ва “аёл” концептларининг таркиби бир хил эмас ва турли тил вакилларининг эркак ва аёл ҳақидаги қарашлари ҳам бир биридан фарқ қилади. Бундай фарқларни фразеологизмларда кўплаб учратиш мумкин. Ҳар бир миллат ўзининг ментал табиатидан келиб чиқиб мулоқат жараёнида тил воситаларини турлича қўллайди. Ўзбеклар нутқида қўлланилган тил бирликлари, фразеологизмлар бошқа халқлар фразеологизмларидан, мақол, маталларидан фарқ қилади. Ҳар бир халқ фразеологизмларида шу халқгагина хос маданият акс этиб туради.

Немис тилида шундай фразеологизмлар борки улар фақат аёлларга нисбатан қўлланилади ва аксинча шундай иборалар борки уларни фақат эркакларга нисбатан қўллаймиз. **Wer eine schöne Frau hat, braucht er mehr als zwei Augen**, кимнинг аёли гўзал бўлса унга иккитадан ортиқ кўз зарур, **ehrlische Männer heiraten früh, weise nie**, эркакларнинг ҳақиқатгўйлари эрта уйланади, донолари бўлса ҳеч қачон, **der Platz einer Frau ist im Haus**, аёлнинг ўрни уйда, **eine Frau ohne Mann ist wie ein Fisch ohne Wasser**, эркак кишисиз аёл гўё сувсиз балиқдир, **wer eine Frau hat, hat Streit** кимнинг аёли бўлса, демак жанжал ҳам бор, **die Frau ist der Schlüssel des Hauses**, аёл уйнинг калитидир, **es gibt zwei gute Männer, der eine ist tot und der andere noch nicht geboren** эркак зотининг яхшиси икки хил бўлади, улардан бири ўлгани ва бошқаси ҳали туғилмагани, **Freier Kazaker** мустақил ва ўзбилармон аёл [3, с. 327].

Тилшунос олимлардан Даниелс (1985 й), Пилз (1998), Петровалар (2002) мақоллар устида олиб борган тадқиқотларда гендер оидларини таъҳлил қилишган. **Haare auf den Zähnen haben** жаҳлдор, танқидчи қўпол бўлмоқ. Бу фразеологизм аёлларга нисбатан қўлланилади. **Sie hat Haare auf den Zähnen. Mit meinem Schwigervater komme ich recht gut aus, aber meine Schwigermutter hat immer Haare auf den Zähnen.** [4, с. 116]. Бу мисолдан иборанинг қайси жинс учун қўлланиши аниқ кўринади. **Raufblod** ибораси бошқалар билан бажонидил курашга тушадиган эркакларга нисбатан қўлланилади. **Жаҳлдор аёлларга Furie** ибораси қўлланилади.

1) *unter dem Pantoffel stehen* – хотинига бўйсунувчи эркак

2) *jmdn. auf Händen tragen* – кимгадир ғамхўрлик қилиш ва севиб ардоқлаш

3) *unter die Haube kommen* – турмуш қурмоқ

1 ва 2- мисоллардаги иборалар эркакларга, 3- мисолдаги ибора аёлларга нисбатан қўлланилади.

Немис тилшунос олими Штренокпф (1995 й.) гендерга оид фразеологизмларни тадқиқ қилди. Унинг тадқиқотлари шуни кўрсатдики, немис тили лексикасида жинсларга оид сўзлар камчиликни ташкил қилади.

Баъзи луғатларда гендерга оид фразеологизмларни учратиш мумкин. Duden 11 (2008 й.) идиомалар луғатида **wie ein junger Gott** чиройли эркак ибораси келтирилган ва бу ибора нафақат кўркем балки яхши инсоний фазилатларга эга эркакларга нисбатан қўлланилади. **Wie eine Mutter ohne Brust** меҳрибон эркак, **jmdm. zum Alter führen** турмушга чиқмоқ, **wie Kastor und Pollux sein** – жуда қалин дўст бўлиш эркакларга нисбатан, **mit den Augendecken klimpern** кимгадир севги нигоҳи билан қараш. Бу ибора эркакларга қўлланилади. **Um jmds. Hand anhalten** никоҳ шартномаси тузиш аёлларга нисбатан. **Auf Bratschau gehen** рафиқа излаш, бу иборанинг маъносига синоним бўла оладиган яна битта ибора мавжуд. **Auf Feiersfüßen gehen/wandeln** – никоҳдан ўтиш учун аёл излаш. **In gesegneten Umständen sein** хомиладор бўлмоқ, **Holz vor der Hütte haben** катта кўкракларга эга бўлмоқ, **jmdm. wächst das Knie durch die Haare** – кал бўлмоқ, **in den Tuschkasten gefallen sein** – керагидан ортиқча пардоз-андоз қилмоқ, **hinten Lyzeum, vorne Museum** – замонавий либос кийган ва сочини чиройли турмак қилган аёл.

Эркак ва аёллар бир-биридан характер хусусиятига кўра фарқ қилишади. Иккала жинснинг характерини кўрсатувчи бир қанча фразеологизмлар мавжуд. **An der Schürze/ am Schürzenband/ am Schürzenzipfel hängen** - мустақил бўлмаган аёл. **Die Hosen anhaben** – бу ибора уйда аёл киши хўжайинлигини кўрсатади [4, с. 56].

Гендерга оид фразеологизмлар таркибида **Mann, Frau, Prinzessin, Mädchen** каби сўзлар ёки атоқли исмлар бўлиши мумкин. **Spätes Mädchen** қари қиз. Hans im Glück - жуда бахтли эркак. Жинслар ўртасидаги фарқларни кўрсатувчи фразеологизмлар ҳайвон компонентлари орқали берилиши ҳам мумкин. Эркакларга ишлатиладиган ҳайвон компонентли гендер фразеологизмлар: **einen Affen haben- масть киши, brüllen wie ein hungriger Löwe** – *худди оч шердек бўқурмоқ, stolz wie ein Hahn* мағрур *ein alter Fuchs sein* тажрибали инсон. Аёлларга ишлатиладиган ҳайвон компонентли гендер фразеологизмлар: **Fleißige Ameise** – меҳнаткаш аёл, **wie eine Schlange** – айёр аёл, **eine dumme Gans** – аҳмоқ аёл. Гендерга оид фразеологизмлар кийим номлари билан ҳам қўлланиши мумкин. **Sich auf den Schlips getreten fühlen** – касал бўлмоқ, ўзини ёмон ҳис қилмоқ.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, гендер лингвистикаси замонавий тилшуносликнинг янги соҳаси ҳисобланади. Бу соҳада кейинги йилларда кўплаб илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Гендер лингвистикаси ва фразеологияни бирга ўрганиш тилшуносликда энди бошланди. Фразеологизмлар тилда муҳим ўрин тутаяди. Улар нутқ жараёнида фикрни таъсирли ва тушунарли бўлишига ёрдамлашади. Улар тилнинг бир соҳасини ташкил қилади. Бу соҳада жуда кўп тадқиқотлар олиб бориш мумкин, чунки тил ҳар доим ўзгариб туради ва турли янгиликлар яралади. Айниқса фразеологизмлар таркибидаги гендерлик хусусияти мавжуд иборалар иккала жинс ўртасидаги фарқларни аниқ кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Dmitrij Dobrovolskij, Elisabeth Piirainen Zur Theorie der Phraseologie. Kognitive und kulturelle Aspekte. Stauffenburg Verlag, Tübingen, 2009.
2. Fries Glar. Brock Haus. Enzyklopädie in 30 Bänden: Mannheim, 2006. Band 10.
3. Fleischer.W. „Phraselogie der deutschen Gegenwartssprache“. Leipzig, Druckhaus Auswärts, 1982.
4. Harald Burger, Buhofer, Annelies, Ambros Sialm. Handbuch der Phraseologie. Walter de Gruyter. Berlin, New York, 1982.
5. Киримина А. В. Гендер лингвистически аспекты. Москва, 1999.
6. Воронина О.А. Теоретико-методологические основы гендерных исследований // Теория и методология гендерных исследований. Курс лекций / Под общ. ред. Москва, 2001.

Научный руководитель:
к.ф.н., доц. Ш.С Имяминова

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ**Орися Задубрівська
(Чернівці, Україна)****ПРОДУКТИВНА КРИТИКА КАНТІВСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ КАРЛОМ ЯСПЕРСОМ**

Розрізняючи продуктивну і непродуктивну критику, Карл Ясперс зокрема зазначає: «Ніхто не засвоїв Канта, при цьому не суперечачи йому в істотних моментах. Ніхто не зрозумів його, не вносячи правок до його положень. Хоча розуміння Канта й означає в глибині ні з чим не порівнюване єднання, але на передньому плані воно означає критичне обговорення. Така критика здійснюється, коли припускається, що в цілому Кант вступив на істинний новий шлях. Критик повторив у собі здійснену Кантом революцію способу думки, став внаслідок цього іншою людиною і запитує тепер, як він повинен розуміти кожне положення з витоку, якого він досяг завдяки самому Канту стрибком способу думки» [1, с. 356–357].

Несправжня критика здійснюється там, де Канта цілком відкидають, прикладом таких критиків для Ясперса є Фрідріх Шлегель. Принципово ворожий критик Канта, за словами Ясперса, підпорядковується одній негласній настанові: він повинен знищити Канта, якщо не хоче бути знищеним сам. Це означає: є сили, форми життя, способи основоположного знання, які виключають можливість засвоєння кантівського філософування. Канта називають «раціоналістом» і говорять, що він визнає тільки те, що пізнає розсудок, перебуває у кайданах логічних законів і при цьому заплутується у суперечностях, які знищують його мислення силою його власного принципу. Йому протиставляють права інтуїції, відіння, знання про ціле, почуття і генія. Також, як зазначає Ясперс, Канта називають «ригористом» і кажуть, що він вимагає неможливого. Він знає лише обов'язок, викорінюючи багатство живих сил заради формальної дії. Ця філософія завершується нескінченним завданням. Прорив Канта за межі чуттєвого світу як єдиного предметно відповідного нам світу є тільки певна свідомість біля меж. Це філософування тримає нас далеко від самого буття, перетворює для нас існування у нескінченність марного прогресу. Канта звинувачують і в тому, що він нібито обіцяє і не виконує. Догматичні метафізики говорять: він все забирає і нічого не дає. Догматичні позитивісти говорять: він боїться власної радикальності, не має сміливості дотримуватися своїх власних думок. У дусі традиційної нейтральності, передбачаючи певну загальнозначиму наукову філософію, пише Ясперс, мислять так: там, де ми виявляємо суперечності, Кант помилявся; там де сучасна наука вже не вважає його положення правильними, там Кант подоланий. Критики Канта застосовують формальну логіку до трансцендентальної логіки, спочатку це навіть не видається таким, що суперечить намірам Канта.

На думку Ясперса, існує й інший спосіб несправжньої критики Канта, який має історично велике значення, – критика його німецькими ідеалістами, починаючи з Фіхте. Спочатку вони надзвичайно захоплені Кантом, використовують кантівські форми думки, але бачать себе як зовсім іншими аніж Кант.

Ясперс детально розглядаючи аргументи критиків Канта, висловлює і свої критичні зауваги щодо філософії Канта. Зокрема, він зазначає, що у Канта є три позиції, які укорінені в самій природі його думки і які він доволі енергійно відстоює. Вони видаються сумнівними, оскільки хоча в них і можна віднайти істину, проте не остаточну істину. У будь-якому випадку, тут наявні нерозв'язні труднощі: 1. Філософія Канта стверджує, що їй притаманна науковість з претензією на значимість для кожного, подібно до тієї, яку висуває математичне або фізичне пізнання. 2. Це філософування вважається таким, що отримує принципове пізнання а priori у матерії самих природничих наук і логічно переконливе пізнання відносно змісту морального закону (метафізика природи і метафізика моралі). Кант називає це пізнання, на відміну від критики, «доктриною», і має його на увазі, коли після завершення своєї третьої і останньої критики пише «Я негайно розпочну доктринальну частину». 3. Це філософування претендує на повноту в системі; воно пронизано багатьма систематиками [1, с. 355–356].

Кант претендував на те, що своєю філософією він здобув для неї надійний шлях науки. Він порівнює свій новий метод з тим стрибком, який колись привів від розрізнених окремих актів досвіду до математики як науки, від розрізнених актів спостереження – до сучасного природознавства. Ясперс зауважує, що хотів би інтерпретувати і розуміти Канта «відповідно до букви вчення» та зі «структури» цілого. Якщо це робити, то поділ положень Канта на правильні і хибні відпадає заради розуміння їх смислу в цілому. Це ціле можна інтерпретувати лише позитивно: вказуючи на зміст кожного положення (а не негативно, через виключення багатьох положень Канта на користь тієї чи іншої вирваної зі свого контексту, а насправді завжди тільки поверхової лінії думки).

Цей принцип інтерпретації обурює кожного, хто в філософії, як і в науках, хоче мати предметні знання. Здається, що він суперечить власній претензії Канта на статус його філософії як аподиктичної науки. Беручи у своє витлумачення все сказане Кантом, ми, як видається, суперечимо йому в його фундаментальній позиції. Але, припускає Ясперс, можливо суперечність можна усунути, якщо показати читачеві, як своєрідно Кант визначає свою філософію наукою.

Філософія для Канта є наукою завдяки методів і системі. Кант жив ще в тисячолітті старої традиції, у якому мислення і пізнання речей вважалося наукою, якщо тільки дотримувалося методичних процедур. Потужна мислительна робота філософії була тоді наукою, як раціональною практикою взагалі. Вона завжди претендувала на загальну значимість для всіх, була істиною. Але саме і тільки мислення Канта,

зауважує Ясперс, змусило усвідомити необхідні вимоги, які після Канта призвели до появи самосвідомості сучасної науки а разом і до перетворення методологічної свідомості філософії. Кант водночас перебуває у старому світі філософії і закладає підґрунтя нового світу.

На думку Ясперса, претензія Канта на науковість його трансцендентальної філософії виявляє свою неспроможність, якщо під наукою ми розуміємо те, що хоче знати і що успішно дає сучасна наука: методичне, загальнозначиме, переконливе пізнання партикулярних предметів. Навіть і в зовнішньому аспекті проти претензії Канта аргументом є те, що його відкриття не утвердилося як таке, що визнається всіма, як це властиво науковому пізнанню у власному сенсі слова.

Ясперс розглядає й інший бік двозначності науковості кантівської філософії у питанні переходу від «критики» до «доктрини». Він звертає увагу на те, що Кант називає свою критику трактатом про метод, а не системою самої науки, вона тільки пропедевтика до майбутньої системи метафізики. Що ж таке доктрина? Ясперс зазначає, що у кантівському смислі це – розвиток апіорного знання про природу й моральність у його конкретній визначеності. В старості Кант доклав величезних зусиль для того, щоб окреслити зміст доктрини, після того як вже була створена метафізика природи, він у багатьох рукописних замітках шукав переходу від цієї метафізики природи до фізики. Але, як зауважує Ясперс, всі ці великі зусилля завжди набагато менше цікавили публіку порівняно з його критичними творами. Те, що намагання Канта побудувати доктринальну метафізику не були визнані природничими науками, свідчить не на користь цих намагань. Філософське їх значення не відіграє жодної ролі для засвоєння кантівської філософії розуму.

Ясперс вважає, що хоча й кантівська доктринальна метафізика містить багато такого, що може піддаватися критиці, але те, що він філософськи думав про ідею світу та про антиномії не втратило чинності. «Філософуючі природодослідники, які праві у своїй критиці окремих моментів, неправі, якщо через це відкидають корінну настанову мислення Канта про світ. Якщо Кант відкидає такі твердження, як "світ скінченний", "світ нескінченний" на користь твердження: ми повинні нескінченно досліджувати у світі, світ як ціле – не предмет, а ідея, – то він залишається правий. Якщо ж цьому протиставляють космос Ейнштейна, про який обчисленнями встановлено, що він скінченний, чи початок світу п'ять мільярдів років тому, то у кожній мислячій істоті справедливо залишається повною мірою вимога Канта: запитувати і досліджувати по той бік цієї межі» [1, с. 379].

Ясперс відзначає особливості філософії Канта, ця філософія, за його словами, не окреслює жодного бачення світу, вона не творить жодних символів віри. Така відмова дозволяє проявитися унікальній силі формального: силі пробуджувати витоки, відкривати шляхи, залучати граничні масштаби, силі робити можливими всіх. Ця філософія ніколи не є самодостатньою, її мислення вдовольняється не самим собою, а запитує, очищує і готує. Критична філософія, як влучно зауважує Ясперс, є трансцендентальна філософія, а не філософія трансценденції.

Аналізуючи дослідження кантівської філософії Ясперсом, цікавими видаються його думки щодо інтерпретації Канта [1, с. 398–400]. [1, с. 356–357]. Зокрема Ясперс пише: освоювати думки Канта у чужому переказі – необхідно, але так ми набуваємо лише передумови для розуміння, а не саме розуміння. З'ясувалося, що нікому не вдається дати правильне реферативне відтворення кантівської думки. Тому наступний та істотний крок – це впевнитися в тому, що фактично зробив своєю думкою Кант, за допомогою методів, які сам, можливо, повністю не усвідомив. Проникнути у головну філософську настанову Канта, яка віддзеркалилася в цілісності його філософської праці.

Оцінюючи ясперівську продуктивну критику філософії Канта, потрібно зазначити, що вона продовжує зберігати свій евристичний потенціал, розгортаючи її отримуємо адекватне знаряддя для сучасного розуміння Кантового вчення.

Література:

1. Ясперс К. Кант: Жизнь, труды, влияние / К. Ясперс. – М.: «Канон+», РООИ «Реабилитация», 2014. – 416 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

- Kamila Grochowy** – Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Rzeszów, Polska.
- Андрєєв Михайло Андрійович** – магістр Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Арутюнов Олег Миколайович** – директор музею, архіваріус. Український гуманітарний інститут.
- Бурлакова Ірина Анатоліївна** – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри практичної психології та соціальної роботи Національного університету імені В. Даля МОН України.
- Гончарук Валентина Анатоліївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Гончарук Віталій Володимирович** – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Горленко Валентина Парфёновна** – кандидат педагогических наук, доцент кафедри педагогики УО «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины».
- Задубрівська Орися Мірчівна** – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
- Кічук Антоніна Валеріївна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та практичної психології Ізмаїльського державного гуманітарного університету.
- Ковальчук Оксана Володимирівна** – асистент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Кондес Тетяна Василівна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та загальноосвітніх дисциплін Університету економіки та права «КРОК».
- Кривопишин Катерина Сергіївна** – магістр філології, вчитель української мови та літератури, навчальний центр «Montessori», м.Черкаси.
- Литвин Олександр Вікторович** – магістр Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Максімова Світлана** – вчитель початкових класів ПЛ «Академія мудрості».
- Міркамілов Максим Сергійович** – магістр Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Морозова Наталя Віталіївна** – магістр Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Поливач Марія Анатоліївна** – кандидат історичних наук директор музею історії НУБіП України.
- Романець Зоя Олексіївна** – кандидат психологічних наук, доцент. Національний університет «Львівська політехніка».
- Сердяєв Роман Вікторович** – магістр Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.
- Сорока Володимир Андрійович** – старший викладач кафедри гімнастики Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту.
- Сорока Олена Ігорівна** – старший викладач кафедри гімнастики Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту.
- Тодорова Марина Анатоліївна** – викладач вищої кваліфікаційної категорії, голова методичної комісії дисциплін соціально-гуманітарного циклу, викладач іноземної мови вищої кваліфікаційної категорії, Комунальний заклад «Костянтинівський медичний коледж».

Чуєва Наталія Василівна – старший викладач. Харківський національний університет будівництва та архітектури.

Шевчук Валентин Авдійович – аспірант кафедри історичного краєзнавства Львівського національного університету імені Івана Франка.

Штолько Валентин Григорович – професор кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты!

Государственное высшее учебное заведение

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»,

молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,

студенческое научное общество исторического факультета «Комитет исследования истории и современности»

Информируют Вас, что 31 августа 2019 г. проводится XIX Международная научно-практическая интернет-конференция

«Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Европы и Азии».

Планируется работа по секциям:

I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.
9. Экономическая география.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

XIX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

XVIII. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Metallurgy.
2. Горное.
3. Литейная Дело.
4. Машиноведение.
5. Электротехника
6. Теплотехника.
7. Гидротехника.
8. Радиотехника.
9. Строительство

XIX. СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ. МЕДИА.

1. Журналистика. Теория и история журналистики.
2. Книговедение, библиотековедение, библиографоведение.
3. Социальная информатика. Прикладные социально-коммуникационные технологии.

Оргкомитет конференції планує розміщати доповіді на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатам конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде завантажити в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, польський, російський, англійський, французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджицький, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання матеріалів – 30 серпня 2019 г. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Організаційні збори - 10 USD США або 10 Євро (переклад в гривні – 500 гривень). (в організаційні збори входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редактування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Завантажити збірник можна буде **через тиждень** на головній сторінці конференції.

Для учасників країн Європи та Азії (за виключенням України) засоби переказуються наступним чином:

ВНИМАНИЕ!!! В Україні працюють тільки такі системи перекладу.

1. СПОСОБ ПЕРЕКАДУ

Або поштовою перекладом на Ф.І.О.: Бобровник Юрій Вікторович, 08401, Україна, Київська обл, г. Переяслав-Хмельницький, ул. Сухомлинського, 34, к. 908. **РЕКОМЕНДУЕМ поштовою перекладом!**

2. СПОСОБ ПЕРЕКАДУ MEEST Transfer Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

3. СПОСОБ ПЕРЕКАДУ Sigue Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

4. СПОСОБ ПЕРЕКАДУ RIA Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

5. СПОСОБ ПЕРЕКАДУ Moneygram на Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

**Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)**

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(Ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Ефремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.:
Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Научный руководитель:

кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью), телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD** в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: neasmo@gmail.com (тема сообщения: 31.08.2019 г.) (в случае если Ваш почтовик выбрасывает **ошибка не отправления** отправляйте на адрес neasmo@ukr.net) или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл., г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 34, к. 908.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактные телефоны: **+38 (097) 923 16 58:**

E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ!

После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: **«Вашу статью получили и приняли»**. Если такой ответ не поступил, через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

ВНИМАНИЕ! В случае если Вам нужен электронный сертификат, то в сведениях об авторе, укажите об этом. И мы Вам его вышлем по электронной почте **в течение двух недель после завершения проведения конференции.**

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные межстрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!

Державний вищий навчальний заклад

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,

студентське наукове товариство історичного факультету «Комітет дослідження історії та сучасності»
Інформують Вас, що 31 серпня 2019 р. проводиться XIX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція
«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії».

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економіки.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

IX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Виборчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

XVIII. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

1. Металургія
2. Гірництво
3. Ливарна справа
4. Машинознавство
5. Електротехніка
6. Теплотехніка
7. Гідротехніка
8. Радіотехніка
9. Будівництво

XIX. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА.

1. Журналістика. Теорія та історія журналістики
2. Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.
3. Соціальна інформатика. Прикладні соціально-комунікаційні технології

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на web-сторінці за адресою: <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Робочі мови конференції: українська, польська, російська, англійська, французька, білоруська, грузинська, вірменська, азербайджанська, казахська, узбецька, таджицька, киргизька, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – 30 серпня 2019 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 100 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів, електронний сертифікат). Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після закінчення роботи конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши на слово.

Увага! Реквізити змінено. Кошти перераховуються на:

Картку Приват банку 5168 7456 0127 4365 (одержувач – Бобровнік Юрій Вікторович) та відправити SMS підтвердження про оплату на моб. 097 923 16 58 у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

Або на карту картку **МОНОВАНК 5375 4141 0434 5920** (одержувач – Бобровнік Юрій Вікторович) (переказ через термінали **ІВОХ БЕЗ КОМІСІЇ**, для цього потрібно вибрати в меню **МОНОВАНК вказати номер карти та номер телефону 097 923 16 58**) після переказу орг. внеску потрібно відправити **SMS** підтвердження про оплату на цей же номер, у повідомленні вказати **ЛИШЕ** прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
Місто
за зразком Іван Петренко
(Київ, Україна)

Секція, підсекція за зразком **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
(Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (великими літерами)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратичних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)) подаються відомості про авторів (П.І.П. (повністю) телефон, Е-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: neasmo@gmail.com (тема повідомлення: **31 серпня 2019 р.** (у разі якщо Ваш поштовик викидає помилку не відправлення відправляйте на адресу neasmo@ukr.net)) або на CD-дискі (дискети не приймаються) із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приватбанку ксерокопію квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS** вказавши прізвище автора доповіді).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Увага! Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь: **«Вашу статтю отримано та захищено»**. Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.

Увага! У разі якщо Вам потрібний електронний сертифікат, то у відомостях про автора, вкажіть про це. І ми Вам його надішлемо електронною поштою на протязі двох тижнів після завершення проведення конференції.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, гурт. 1, кім. 108.

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактний телефон: (097) 923 16 58.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення попередніх конференцій можна ознайомитися за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ**СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ**

Віталій Гончарук (Умань, Україна) ПРОБЛЕМА УТИЛІЗАЦІЇ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	6
Наталія Чуєва (Харків, Україна) СПІВДРУЖНІСТЬ ПРИРОДИ І ЛЮДИНИ.....	8

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Марія Поливач (Київ, Україна) ПЕРША СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА АКАДЕМІЯ В УКРАЇНІ.....	10
Валентина Шевчук (Львів, Україна) ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	12

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Наталія Манчук (Харків, Україна) ДИТЯЧА НАРОДНА ІГРАШКА ЯК ОБ'ЄКТ ДИЗАЙНЕРСЬКОГО МИСТЕЦТВА.....	15
Ніна Татенко, Світлана Клубкова (Одеса, Україна) ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МУЗИЧНО - ВИКОНАВСЬКОГО МИСЛЕННЯ ДИРИГЕНТА ХОРА.....	16
Валентин Штолько (Буча, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ АУДИТОРІЙ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ.....	18

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Валентина Горленко (Гомель, Беларусь) МОДЕЛИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА: ОБЩИЕ ПОДХОДЫ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ.....	20
Валентина Горленко (Гомель, Беларусь) ЦЕЛЕВЫЕ ОРИЕНТИРЫ МОДЕЛИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА ДЛЯ НРАВСТВЕННОГО САМОРАЗВИТИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ.....	22
Світлана Максимова (Буча, Україна) ЗМІСТ БАЗОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК СИСТЕМИ ОСВІТИ.....	25

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Ірина Бурлакова (Сєвєродонецьк, Україна), Тетяна Кондес (Київ, Україна) ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я НА РОБОЧОМУ МІСЦІ.....	27
Антоніна Кічук (Ізмаїл, Україна) ЮНАЦЬКИЙ ВІК ЯК СПРИЯТЛИВИЙ ПЕРІОД ЗДОРОВ'Я ЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ.....	29
Зоя Романець (Львів, Україна) РАННІЙ ДОСВІД ЖЕРТВИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ РЕГУЛЯТОРНИХ ПОВЕДІНКОВИХ ПРОГРАМ.....	31

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ

Kamila Grochowy (Rzeszów, Polska) MARKETING I ZARZĄDZANIE WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE.....	34
--	----

СЕКЦІЯ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ, МЕДІА

Олег Арутюнов (Київ, Україна) ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ.....	36
Олег Арутюнов (Київ, Україна) РЕТРОСПЕКТИВНА КОНВЕРСІЯ КАРТКОВИХ КАТАЛОГІВ ЯК ПРЕДМЕТ ЗАМОВЛЕННЯ.....	38

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Михаил Андреев, Оксана Ковальчук (Мелітополь, Україна) ФОРМИРОВАНИЕ СТИЛЯ ПРОТИВОБОРСТВА В СОВРЕМЕННОЙ СПОРТИВНОЙ БОРЬБЕ.....	41
Оксана Ковальчук, Наталья Морозова (Мелітополь, Україна) ОСОБЕННОСТИ ТЕХНИКИ ВЫПОЛНЕНИЯ БРОСКОВ И ЛОВЛИ ПРЕДМЕТОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ГИМНАСТИКЕ.....	43
Оксана Ковальчук, Олександр Литвин (Мелітополь, Україна) ПОЗАШКІЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ЯК МІСЦЕ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ.....	45
Оксана Ковальчук, Роман Сердяєв (Мелітополь, Україна) СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ БІГУНІВ НА СЕРЕДНІ ДИСТАНЦІЇ.....	48

Володимир Сорока, Олена Сорока (Дніпро, Україна) СПЕЦІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА ПІДГОТОВКА ЮНИХ ГИМНАСТОК З УРАХУВАННЯМ ВІКОВОЇ ДИНАМІКИ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ.....	51
Олена Сорока, Володимир Сорока (Дніпро, Україна) ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВУЗІВ ФІЗКУЛЬТУРНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСОБАМИ ПРИКЛАДНИХ ВИДІВ ГІМНАСТИКИ.....	53
СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	
Валентина Гончарук, Максим Міркамілов (Умань, Україна) ЄДНІСТЬ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ В ПОЕЗІЇ БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНІЧА.....	57
Катерина Кривопишина (Черкаси, Україна) КОМПОЗИЦІЙНА СВОЄРІДНІСТЬ ТА ПОЕТИКА РОМАНУ ВАСИЛЯ ЗАХАРЧЕНКА «ДОВГІ ПРИСМЕРКИ».....	59
Марина Тодорова (Костянтинівка, Україна) IMPROVE ENGLISH SPEAKING SKILLS.....	61
Шухрат Тошпулатов (Тошкент, Узбекистон) ЮМОРНИНГ ТАРЖИМАДА ҚЎЛЛАНИЛИШИ.....	64
Гулхумор Юсупова (Ташкент, Узбекистан) ГЕНДЕРЛИНГВИСТИКА ВА ФРАЗЕАЛОГИЯ.....	66
СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ	
Орися Задубрівська (Чернівці, Україна) ПРОДУКТИВНА КРИТИКА КАНТІВСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ КАРЛОМ ЯСПЕРСОМ.....	70
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	72
НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ	
Інформація для учасників из зарубєжных стран.....	74
Інформація для учасників з України.....	77

Українською, польською, російською, англійською, французькою, білоруською, грузинською, вірменською, азербайджанською, казахською, узбецькою, таджицькою, киргизькою, молдавською, туркменською мовами

Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2019 р. – 81 с.

Материалы XVIII Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Европы и Азии»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2019 г. – 81 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Проведення XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»** та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці **молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»**

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

